

SÁRGA KÖNYV

ADATOK A MAGYAR ZSIDÓSÁG
HÁBORÚS SZENVEDÉSEIBŐL

1941-1945.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
VIHAR BÉLA

HECHALUC — KIADÁS BUDAPEST

A borítólap tervezése és a rajzok

SRAGA WEIL

munkai.

Copyright by Béla Vihar Budapest.

A jegyzőkönyvek túlnyomó részét a Magyarországi Zsidók Szövetsége Vidéki Osztálya (Budapest, VII., Síp-utca 12.), a Svájci Követség Idegen Érdekek Képviselete (Wekerle Sándor-utca 17.), továbbá a Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsága (Budapest, VII., Bethlen Gábor-tér 2.) személy szerint dr. Gellert Endre, dr. Náthán Sándor, dr. Roth Szigfried, Salzer Izidor és Szekulesz László vette lel.

Felelős kiadó: GROSSMANN SÁNDOR

Igazság nyomda, Budapest, Horn Ede-u. 9—11. Felelős vezető: Lengyel Lajos

S mondá az Úr Káinnak:
Hol van Ábel, a te testvéred?
Ő pedig mondá:
Nem tudom, — Avagy őrzője
vagyok az én testvéremnek?
Mondá pedig az Úr:
Mit cselekedtél? A te testvéred
vére kiált énhozzám a földről.

„A zsidógyűlölet a kannibáлизmus legveszedelmesebb csökevénye.”

Sztálin.

„A náci hóhéroknek tisztában kell lenniök azzal, hogy nem menekülhetnek el az igazságszolgáltatás elől.”

Sztálin

A Sárga Könyv elé

Ezek a lapok legyilkolt emberek százezreinek szenvedéséről szólnak, egy töredéknyi megmenekült szemtanú vallomása alapján.

A második világháború a számítások szerint 6,000.000 zsidó életébe került. Európa zsidóságának 60, a világ zsidóságának mintegy 35%-a pusztult el mérhetetlen megpróbáltatások között. E véres hekatombán a magyarországi zsidóság több mint 700.000 emberét áldozták fel, lélekszámúnak 80%-át.

A magyarországi zsidóság katasztrofális esztendeiről mutat be egy-egy részletet e könyv. Hiteles jegyzőkönyveket közlünk, ameyek — az életbenmaradottakat is tekintetbe véve — közel egy milliányi lélek tragédiáját vázolják.

Előrebocsátjuk: nem sebeket akarunk mutatni. Fájdalmaink ennél sokkal mélyebbek.

A Sárga Könyv közreadásával célunk az, hogy a magyar társadalom egy jelentős rétegét, amelyet az ellenforradalom, majd a német zsoldban álló hazai fasizmus a gyűlölködés mérgevel táplált, most rádöbentsük arra, hogy 25 esztendőn keresztül hóhéroknak, gyilkosoknak hitt, azok szavainak tapsolt s végül — idevezetett az út.

A vértanuk óriási tömegsírját idézve hangoztatják e sorok a félrevezetettek és bűnösök felé:

íme, a ti művetek ...

Mégis, van egy másik célunk e munkával. Segítségért kiáltunk! A maradék hazatérők elpusztulnak kellő támogatás hiányában ... Avagy mi vár rájuk itthon, kifosztott otthonaik küszöbén? Egy immorális gazdasági lehetőség csábítása és a még mindig parázsló antiszemitizmus izzása a lelkekben? Tervszerű elgondolás nélkül pedig aligha illeszkedhetnek be a termelő, építő munkába, holott ezt kívánja az ő érdekükön túl az ország érdeke is.

A halálból visszatérők felé tehát nyújtsa ki mindenki a kezét, segítsen a sebek be gyógyításában és segítsen — ha lehet — felejteni...

Most pedig néhány szót a könyvről magáról. Kezdjük mindjárt azzal, hogy e gyűjtemény csupán a d a l é k t ár az eljövendő történetírás számára. Így is egyenetlen, aránytalan és hiányos. Beszámolónk csak az utolsó stációt a végső véres állomást igyekszik némileg megmutatni. A vallomások nem szólnak a közbülsőkről, a kezdetről, a „törvényesített” erkölcsi és gazdasági megsemmisítés időszakáról, amelyek mélyen a háborút megelőző évekbe nyúlnak.

Az itt közölt anyagot száz és száz jegyzőkönyvből válogattuk össze. Ugyanekkor tudjuk, hogy hallgatunk sok oly eseményről, amelyeknek tanúi egyben áldozatok is, akik immár a föld mélyéből küldik néma vádjaikat.

A fentiekből következik, hogy a magyarországi zsidóság háborús szenvedéseinek csupán vázlatos képét adhatjuk, ezt is úgy és abban a formában, ahogy a valóság zaklatott zűrzavara elénk dobta. Munkánk tehát nem több, csak egy marék a tengernyi mocsárból: démoni élmények lihegő beszámolója; VOX HUMANA, a halottak erdejéből.

Egy jegyzőkönyv-csoport kivételével maguk a szenvedő szemtanúk beszélnek. Lehetőleg szótűzesük rendjén sem változtattunk, legtöbbször meghagytuk abban a forráságban, ahogy az élmény heve küzd, vergődik a megnyilatkozásért.

Végül itt is adjunk kifejezést annak a hálaérzetnek, amely kimondva és kimondatlanul e könyv túlnyomó részét betölti:

KÖSZÖNET A VÖRÖS HADSEREGNEK

és

A SZÖVETSÉGESEK HADEREJÉNEK,

hogy győzelmes fegyverükkel szétzúzták az embertelenség ördögi összeesküvését és Európa boldogtalan népei és elnyomott osztályai között — ezt az ősi és sokat szenvedett közösséget — a megaláztatottak és megszorítottak maradványát — szintén visszaadták egy jobb és szebb ígéretű holnap munkájához.

Budapest, 1945 május

A felhők gyülekeznek

Hol és mikor kezdődött? Hol és mikor jelentek meg a magyarországi zsidóság egén az első fellegek, amelyek végül koromsötétté változtatták a láthatárt? Az ok és okozatok bonyolult összefüggését a tudomány feladata lesz megkeresni. E könyv zárófejezetében magunk is utalunk egy-két alapvető körülményre. Itt csupán felsoroljuk egynéhányát azoknak a külsőleg is érzékelhető megnyilatkozásoknak, amelyek a végzet közeledését jelezték és a szomszéd, valamint a távolabbi országok felől vést jósó villámokként már cikázva hirdették, hogy félelmetes esztendők következnek,

1919,

A magyarországi ellenforradalom. — Az első világháború után a faji antiszemitizmus Európában itt jut először uralomra. A reakció a zsidókat teszi mindenekelőtt felelőssé a forradalomért. (Siófok, Orgovány)

Nagyarányú pogrom Ukrajnában, a fehér ellenforradalmi csapatok (Peltjura, Denikin) zsidó-mészárlásai.

1920,

A magyar egyetemeken bevezetik a zsidó hallgatók korlátozását. (Numerus clausus.)

1921,

A jobboldali pártok és a sajtó állandóan ébren tartja a zsidógyűlöletet. — Évről-évre rendszeresen megismétlődő antiszemita tüntetések és atrocitások az egyetemeken. Terrorcselekmények a fővárosban és vidéken.

1922—1932.

A lappangó hazai antiszemitizmus időnként felüti fejét. Bombamerénylet az Erzsébetvárosi Kör ellen.

Lengyelországban, Ausztriában és Németországban zsidóellenes mozgalmak szerveződnek. — Hitler megjelenik a színen. A náciizmus újabb és újabb pozíciókat nyer. — A pogromisták szerte a világon jelt adnak egymásnak. Romániában véres zsidóellenes mozgalmak. (Cuza, vasgárdisták.) — Arab zavargások Palesztinában.

1933.

Németország Hitler kezébe juttatja a kormányt. A legfőbb náci-program: a pogrom — a világ zsidóságának lemészárlása. A német zsidókat fokozatosan megfosztják az általános emberi jogoktól. Nemzetközi szervezet létesül, mely hivatott az antiszemitizmus pestisét a külföldön is elterjeszteni.

.4 hitlerizmus magyarországi ügynökei — a nyilaskeresztesek országosan szervezkednek.

1924—1936.

Az antiszemitizmus hullámai mind erősebben jelentkeznek.

„Rendszabályok“ a német zsidók ellen. — Újabb arab zavargások Palesztinában.

1937.

Zsidóüldözések Romániában. (Goga Octavián hathetes uralma). — Németországban gazdasági pogromot indítanak a zsidók ellen. A népiskolákból is kitiltják a zsidó gyermekeket. A Harmadik Birodalom emigránsai előzőlik Európát: galut... galut... — A Peel-bizottság jelentése a palesztinai állapotról.

1938.

Az „Anschluss“. Az osztrák zsidóság tragédiája. — Véres rendszabályok a német zsidóság ellen. (Gettósítás, templomok felgyújtása, stb.). — Roosevelt mozgalmat indít a fenyegetett európai zsidóság megmentésére.

Az eviani konferencia (július 6—15.) kudarccal végződik. A menekülés kapui becsukódnak. — Olaszországból kiutasítják az idegen állampolgárságú zsidókat, egyben bevezetik a „fajvédelmi törvényeket“ a zsidóság ellen, akik „tizenhat éven át engesztelhetetlen ellenségei a fasizmusnak“. (Mussolini trieszti beszéde 1938 szeptember 8.)

XI. Pius pápa tiltakozik: „Oly tanítások terjednek el, melyek a kereszténység doktrínáival ellentétesek.“ — Anglia Fehér könyvet bocsát ki, amelyben korlátokat állít a zsidók Pa-

lesztinába való bevándorlása ellen, — Sir Herbert Emerson a Népszövetség menekültügyi biztosa jelenti: „A modern civilizáció egyik legnagyobb tragédiája kezdődik.“

Magyarországon a parlament megszavazza az úgynevezett első zsidótörvényt. (1938. XV. t.-c. A zsidók számarányának korlátozása a szellemi, ipari és kereskedelmi élet területén.) — „A zsidók birtokképeségének szabályozása.“

1939,

A jogfosztó második zsidótörvény. (1939. IV. t.-c.) „A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozása.” — „Az értelmiségi foglalkozásból való elbocsátás, árusítási jogosítvány (trafik, italmérés, bizomány) elvétele.“ — „Közhivatali képesség (bíró, ügyész, közjegyző, tanár, tanító, bírósági becsüs) megvonása.“ — A zsidók kizárása a honvédségből. — A középiskolai numerus clausus bevezetése. — Rendelkezések a viszsztatért Felvidék zsidósága ellen. (Iparrevízió.) — A szélsőjobboldali pártok már a harmadik zsidótörvényt követelik. — Bombamerénylet a Dohány-utcai templom ellen.

A németek megszállják Cseh-Szlovákiát. A cseh-szlovákiai zsidóság elindul a tragédia útján.

KITÖR A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

Németországban a zsidókat fokozottabb összeköltözésre kényszerítik. A „zsidó-jel“ bevezetése. — A lengyel zsidóság katasztrófája. — A német, az osztrák és cseh zsidóság első deportálása Lublin övezetébe,

1940.

Magyarországon ez év nyarán hívják be első ízben a zsidó férfiakat (18—60 éves korig) három-hat hónapos munkaszolgálatra. — Tömeges internálások. — A második zsidótörvény időelőtti gyors végrehajtása. Egyes területeken a rendelkezéseket túlmenően valósítják meg. Exisztenciák ezrei pusztulnak el és elsősorban a kisemberek válnak kenyértelenné.

Európa népei visszafojtott lélegzettel figyelik a német hadsereg sikereit. — A zsidóellenes áramlatok szerzte Európában mind fenyegetőbbé válnak. — A Magyarországgal szomszédos országokban már deportáló vonatok sűrű sora szállítja a zsidókat Lengyelország gettóiba.

A felhők gyülekeznek ... Köröskörül besötétedett ...

Miért?

I.
1941.

Európa már két esztendeje izzó lángtenger. A háború tűzvése országról-országra terjed.

A hitleri Németország ádáz hatalomvágya nem ismer határt. Új cél: Szovjet-Oroszország.

Az orvtámadás cinkosaként Magyarország akkori urai a magyar népet is eladják meghalni az idegen német érdekekért.

S ahova a véres náci horda lép, megindul a szabad népek leigázása s mint bevezető nyitány a zsidóság kegyetlen lemészárlása. Kezdetét veszi az európai zsidóság mártiriuma. — Az elfoglalt Lengyelország és Ukrajna zsidósága mellett Franciaország, Belgium, Hollandia, Görögország, Jugoszlávia odahurcolt zsidó tömegeit szinte utolsó szálig kiirtják.

1941! — Már Magyarország is szállít anyagot az óriási pogromgépezetnek. Az állítólagos külföldi honosságú zsidókat összefogdossák és mintegy negyvenezer embert zárt vagóknokban visznek a magyar határra, majd innen Lengyelország és Ukrajna gettóiba, főként Kamenez-Podolskba.

KAMENEZ-PODOLSKBAN PEDIG EZ TÖRTÉNT:

Nyitány Kamenez-Podolskban

1. Jegyzőkönyv.

Salzer Izidor (Budapest, V., Nádor-u. 22.) beszámol 1941. évbéli oroszországi élményeiről:

1941. július elején történt mozgósításkor mint autóskatona kerültem Ukrajna földjére. Skoleban, ahol az első táborozást tartottuk, meglepődve értesültem, hogy magyarországi zsidókat leplombált vagonban hoztak Kőrösmezőre, s azokat kell hadműveleti területre átszállítani. Nem tudtuk elképzelni ennek célját. Munkára nem hozhatták őket, hisz ott volt a nagytömegű orosz zsidóság, amely a gyors visszavonulás következtében otthonában rekedt. A zsidó lakosság zöme öreg és gyermek volt, illetőleg gyermeces anyák. Úgy hallottam, az oroszok 16-tól 50-ig a férfiakat, 18—40-ig a nőket még idejében elszállították. Feltűnően sok gyermeket láttam és nőket, kik vagy karjukon, vagy szívük alatt gyermeket hordtak. Eleinte ezeket kergették a németek állandóan különböző katonai munkára, majd e példát követve a magyar katonák is. Élelmezést persze nem adtak nekik.

Az ukrán határ közelében fekvő Kamenez-Podolsk nevű városba zsúfolták a zsidókat. Egy-egy szobába 30—40 ember is jutott és valóságos éhínség dühöngött közöttük.

Ebbe a kétségbeesett tömegbe zsúfolták be a Magyarországból kiüldözötteket. Az orosz zsidók hajlékon kívül, — amelyet készségesen megosztottak velük, — mással nem tudták őket segíteni. E kétségbeesett helyzetben várták, hogy valamilyen a magyar hatóságok visszasegítik hazájukba, otthonukba. — Egyik mutatta az okmányait és elmesélte, az volt a baj, hogy még nem volt miniszteri végzése. A másik az állampolgársági igazolványát mutatta: itt meg az igazolásnál hiányoztak az alapokmányok. Végül kiderült, hogy az egész budapesti igazoltatás ürügy volt arra, hogy válogatás nélkül halálba dobják ártatlan emberek ezreit. A razzian azzal fogták el őket, hogy csak a főkapitányságra viszik, irataik átvizsgálására. A menet azonban a Nyugati pályaudvarra indult, ahol

vagonba hajszolták őket, amelyet azután leplombáltak és csak Kőrösmezőn nyitották ki. Módomban volt többel beszéltem ezen a szomorú úton, amidőn Kőrösmezőről Kamenez-Podolsk felé hajtották a tömeget. Otthonról a holmijaikat ugyan magukkal vihették, de egyik sem számított erre az útra. Itt-ott megengedték nekik, hogy drága pénzért, ruhaneműért kocsit fogadjanak, melyre rárakhatták holmijaikat és a gyerekeket. Előfordult azonban, hogy egy-egy erdei út mellett a kocsit gyorsan behajtott és a kétségbeesett anyák örülhettek, ha a száguldó kocsiról a gyerekeiket ledobhatták.

Kamenez-Podolskban eltöltött idejük a kétségbeesett várakozás volt. Élelem és sok helyen fedél nélkül. Kezdetben sokat segítettek rajtuk az autósok közé sorozott zsidó sofőrök. A szigorú érintkezési tilalom miatt később ez is megszűnt.

Utoljára e siralmas tömeggel 1941 augusztus elején találkoztam és azzal a kívánsággal váltam el tőlük a közvetlen látottak hatása alatt, bár végeznének örökre e szerencsétlenekkel, hogy ne kelljen a szülők láttára a gyerekeknek éhen halni, vagy a gyermekeknek látni, mint ütik-verik szüleiket.

Amidőn szeptember első napjaiban ismét e városba jöttem, hogy érdeklődjem sorsuk felől, kétségbeesve láttam, hogy a gettó üres. Az ott szolgálatot teljesítő magyar katonáktól megtudtam, hogy augusztus 27—28-án németek által szervezett ukrán rendőrség, illetve magyar katonai alakulatok azzal terelték el a zsidókat, hogy Kamenez-Podolsk zsidótalanítva lesz és elszállítják őket egy másik helységbe. Persze szegények összeszedték értékesebb ingóságait s ezt cipelve vonultak hosszú sorokban, agyonéhezett gyerekekkel, öregekkel és betegekkel. 10—15 km. távolságban a holmijaikat lerakatták velük. Itt már előre kiszemelt hatalmas bombakráterek fogadták őket, körülvéve gépfegyverekkel.

Egy ingre való levetkőztetésük után ebbe a gépfegyverzárporba kergették bele a tehetetlen, védtelen, őrvjngő tömeget. Az itt történekről különböző borzalmas részleteket hallottam, kezdve attól, hogy a könnyű sebesülteket is bedobálták a kráterekbe. A gyerekeket egyszerűen puskatus-ütéssel küldték a másvilágra, de sokszor elevenen dobálták szüleik után a gödörbe.

Egyik német katona elbeszélése szerint több bajtársa, aki ezen a borzalmas mérszárláson résztvett, a látottak hatása alatt megőrült. Előadása szerint nem túlzás, hogy a betemetett gödörök az elföldelés után még hullámzottak.

Így lelte halálát Kamenez-Podolsk-ban 28.000 zsidó, akik közül cca 8—10.000 volt Magyarországról deportált, 4—5.000 román területről, a többi pedig helybeli.

Az ingóságokat a németek összegyűjtötték, az értékesebb dolgokat külön raktárba hordatták, majd kiosztották SS katonák között. Ami megmaradt, azzal a németek szolgálatába szegődött ukránokat „jutalmazták.“

Ez a halállégió, melynek ebben az időben kizárólag a zsidó lakosság meggyilkolása volt feladata, végigvonult egész Ukrajnában. Később már szervezettebben hajtották végre szörnyű gaztetteiket. Módszerük abból állt, hogy először névsort készítettek a zsidókról, majd hatágú csillagviselésre kötelezték őket. Ezt követte a sarckövetelés. Azzal próbálták a hatalmas összeget kipréselni (ékszerben, pénzben), hogy ennek ellenében megszabadulnak a kivégzéstől. Mindez persze csak félrevezetés volt. Akár fizettek, akár nem, elrendelték az elhurcolást. Az egész Kamenez-Podolsk mintájára történt, vagyis csak néhány km-re vitték és itt végeztek velük. Dnyetropetrovszkban is: behajtották a tömeget a völgykatlanba, majd a meredek egyoldalt rájuk robbantották.

Egyik SS katonával beszéltem, aki dicsekedett; az volt a szerepük, hogy vadásszanak a netán élve vagy sebesülten a földtömeg alól kiszabadult zsidókra. Büszkén említette, hogy hetet ő is elintézett. E városban 13.000 zsidót végeztek ki a fenti módon.

Nekünk künnszolgáló magyar zsidóknak borzalmas volt, e rémtetteket látni. Nemcsak, mert Kamenez-Podolskban sokan közülünk közeli hozzátartozójával találkozott így, de azért is, mert a hitleri tömegmészárlás láncolatában ezek voltak első, közvetlen élményeink; tehetetlenül vergődünk anélkül, hogy segíthetünk volna rajtuk és ha nem tartott volna vissza bennünket egyéni kötelezettségünk saját családunkkal szemben, nem egyízben szívesen osztoztunk volna testvéreink sorsában.

Így pusztult el szemünk láttára Ukrajnában még megmaradt (mint fentemlítettem gyermekek, asszonyok, aggok) kb. 3—3 és félmillió zsidó.

Újvidék, 1942. január 22.

A „koreszme“ magyarországi főpróbája

2. Jegyzőkönyv

Mandel Lajos Bpest, VII., Wesselényi-u. 13. III. 3. sz. alatti lakos beszámol az 1942. januári újvidéki mézárulásról:

Január 18-án, vasárnap délután feleségemmel együtt Újvidékre utaztunk, hogy a sógoromnál vendégségben lévő kisfiámat meglátogassuk.

Szerdán a kora reggeli órákban apósom, izgatottan beront hozzánk és azt kérdezi: el vagyunk-e látva kellő okmányokkal? — Reggeli istentiszteletre menő apósomat — hitközségi főjegyző — ugyanis a hitközség altisztje, Nánási István figyelmeztette: ne menjen az utcára, mert razzia lesz, ő ezzel nem törődve elfutott hozzánk és minthogy megnyugtattam, nyugodtan távozott.

Körülbelül másfél órával később jött a házfelügyelő és a rendőrség nevében a következő parancsot közölte: „Mindenkinek a legszigorúbban tilos a lakását elhagynia. Tilos egyik szomszédnak a másikhoz átmenni. — Az ablakredőnyöket azonnal le kell engedni és aki az ablakon kinéz, azt agyonlövik. — Rádiót bekapcsolni nem szabad, — a telefont központilag kikapcsolták, — villamosjárat nincs, autóbuszjárat is megszűnt. — Ha valaki hivatalba megy, ahová parancsal rendelték be, az csak az úttest közepén közlekedhet, hivatali igazolványát pedig állandóan magasra tartott kezében köteles vinni.”

Ekkor már tudtuk, hogy a helyzet nagyon komoly. Én fellopóztam a ház padlására, ahonnan azt láttam, hogy az utca teljesen kihalt.

Január 21-én és 22-én rengeteg lövést és főleg a Duna felől sok robbanást hallottunk. A házmester, egy rendőr felvilágosítása alapján bennünket úgy informált, hogy a magyar katonaság csatázik a csetnikekkel. Ebből egy szó sem volt igaz, hanem a Szalajkában. a Temeri-utcában, a szerb templom kör-

nyékén lakó szerbeket és zsidókat lőtték agyon. A Duna felől jövő robbanás hangja pedig a Duna jegét robbantó aknáktól származott, ahol a további tömegmészárlások bűnjeleit készültek eltüntetni.

23-án reggel megfigyeltem a ház padlásáról, hogy egy ember a szemben levő oldalról kannával a kezében az utcán levő kúthoz ment vízért. Egyik pillanatban lövés dördült, majd az illető holtan rogyott össze. Ugyanezen a napon körülbelül háromnegyed egykor jött be sógorom lakásába egy csendőrtizedes két közkatonával. — Ki lakik itt? — kérdezte a csendőr és a mögötte lévő házmesterrel együtt ellenőrizte a sógorom által bementetett neveket és adatokat.

Csak egy kérdése volt: zsidók? — Igenlő válaszkra ránk kiáltott: — Na, akkor gyerünk! — A kisfiam 38 fokos lázban feküdt. Megkérdeztem, hogy vigyem-e a gyermeket is? — Ne beszéljen sokat, mert meggyülik a baja velem. Megmondtam, hogy gyerünk — hangzott a válasz.

Így a lázas gyermekkel azonnal indulni kellett. A kapualjban már több csendőr és katona várt bennünket. Amikor az utcára értünk, láttuk a szomszéd házak lakóit is felfűzött csendőr és katonaszuronokok között.

Majd mindnyájunkat összetereltek, és a menet elindult. 50 lépés után a református templom előtt megállítottak bennünket. Itt már sok csendőr és katona — amint a szófoszlányokból kivettem, — arról tárgyalt, miként is intézzenek el bennünket és hol? Beszéltek a szerb temetőről, a Vörös Szív vendéglőről, Dunáról stb. Mi naivan azt hittük, mindezen helyeken csupán igazoltatások lesznek.

Rövid tanácskozás után ismét elindítottak bennünket a strand irányába. Itt már a vasúti töltésen túl hullákat láttunk.

Háromnegyed kettőkor érkeztünk a strand bejáratához, ahol körülbelül 150 ember állott a kabinok falánál kettes-négyes sorokban. A sor előtt, két lépésnyire egymástól, felfűzött szuronyos katonák, csendőrök állottak, lövésre kész fegyverrel és géppisztolyokkal. A strand belsejéből két-három perces időközökben szabályosan ismétlődő lövések hallatszottak.

Családommal együtt, minthogy lázas gyerekem fázott, nem a csoport végére, hanem középre állottunk. Három-négypercenként egy katona négy embert állított kettes sorba, akiknek be kellett menni a strand területére.

A halálsor így fogyott fokozatosan. Most már nem volt kétség, mi vár reánk.

Ez alatt kisfiam egyre türelmetlenebb: Menjünk haza, menjünk hazai Feleségem a gyermek kívánságára a Csipkerózsika meséjét mondja el. Közben megérkeznek apósomék is, kik há-

tünk mögé állnak. Az ő unszolásukra szólok a közelünkben álló csendőrőrmesternek: „Tudom, mi vár reánk, vállaljuk a zsidó sorsunkat, de nagyon kérem, a gyereket vigyék el valamelyik parasztházba.“ A csendőr azt mondja, ő nem tehet semmit, de szól a hadnagy úrnak. Sógorom és sógornőm, akik azt hiszik, hogy a gyermek megmenekül, leszedik magukról az ékszereket, karórárt és azzal dugdossák a gyermek kabátzsebébe: „Legyen a tiéd, Imikém!“ — Azonban az egyik katona most éppen bennünket tuszkol a strand bejáratához. Elbúcsúzunk egymástól és elmondjuk a halotti imát.

Alig teszünk húsz lépést a strand belsejébe, az egyik kabinból egy támolygó folyamőr-altiszt rohan ki és ordítva mondja: „mars ki zsidók, ki parancsol itt, majd ha én mondom, akkor gyertek.“ Így visszamegyünk a sor elejére. A katona újból beállít a sorba, majd másodszer is kikergetnek bennünket a strandról. Hogy mindez miért történt, nem tudom. Kétségkívül igen izgatottak voltak. Egy szikár, magas százados kiabált torkaszakadtából: „Sorakozó, a menetet bekísérjük a Levente-otthonba.“

A katonák azonban, akik már teljesen beleélték magukat a vérengzésbe, nem hallgattak a százados parancsára, senki meg nem mozdult és továbbra is lövésre kész fegyverrel állták körül bennünket.

Mindez talán tíz perc leforgása alatt történt, ez mentette meg életünket s így egyetlen élő tanúként jöttünk vissza e helyről.

Bent a következőket láttam: Weisz Jenő és családja a fodrász üzlet előtt állt, valamit rakosgattak zsebükből, nyilván értéktárgyakat és okmányokat. A bejáratnál szemben a vendéglő terrazon rengeteg ruhanemű volt.

Az említett Nánási István leánya, aki a rendőrségen dolgozott, sógornőmnek elmondotta, hogy a kivégzés milyen módon történt. Először is az áldozatokat arra kényszerítették, hogy vetközzenek le teljesen meztelenre, majd fel kellett menniük a strand ugródeszkájára, ahol közelről tarkónlőtték őket és az élettelen test behullott a Duna jegén robbantott lékbe. A strandról visszafelé jövet láttunk még teherautókat, amint hullákat szállítottak a Dunához.

A szerbeket főleg a szerb negyed házaiban ölték meg, mint ahogy a Kenyér-utcai zsidókat is saját udvaraikban gyilkolták le. Különbösen teljesen a csendőröktől függött, hogy kivel hol végeztek. Iritz Mómét pld. betegágyában lötték agyon.

A továbbiakban velem, családommal és még a strand előtt várakozókkal az történt, hogy nagy ordítózás közepette ismét

sorakoztattak, utána a csendőrök lövésre tartott fegyverekkel a Levente-otthonba hajtották a megmaradtakat.

Mindnyájunkat a tornaterembe tereltek, ahol a 28 fokok hidegben a földre kellett ülni és szigorúan megtiltották, hogy egymáshoz szóljunk.

Ekkor körülbelül 4 óra lehetett. Vizeldére, W. C.-re 6 óráig senkisémet mehetett, ezután pedig különös kegyként ezt a csendőrök megengedik, de úgy a férfiakat, mint a nőket fel-tűzött szuronnal kísérik oda és vissza. Semmi sem töri meg a félelmetes csendet, csak egyszer rohant be valaki és kereste dr. Szántót. Dr. Szántóról talán érdemes megemlíteni, hogy ez az ember, a régi magyar rezsim alatt Újvidék város katoná-ügyi tanácsnoka volt, aki nem akart a jugoszlávoknak fel-esküdni, állásáról is lemondott. Ennyire magyar volt. A ször-nyűség napján azonban úgy dr. Szántót, mint feleségét, fiát, leányát, vejét és menyét kivégezték. 9 órakor valaki bekiált a terembe: „Felkelni, átmenni a színházterembe ahol igazolva lesznek.”

A Levente-otthon folyosóján, a színház előterében ültek mint igazoltatók a helyi svábok. Az igazolás valóságos komé- dia volt. Mikor ős-újvidékieket, így dr. Sattler Mátyás orvost, ki Újvidék város szegényeit felekezeti különbség nélkül év- tizedeken nemcsak a saját rendelőjében, de a perifériákat is felkeresve ingyen kezelte, — aznap családjával együtt kivégez- ték, addig „idegeneket“ igazoltak. Egy levelezőlap, akármilyen cédula is elég volt ekkor már az „igazoláshoz.“

A színházteremben leülhettünk és számbavehettük, kik azok, akik még élnek. Körülbelül 10 órakor megszólalt egy hang: „Maguk, akik itt vannak, nemzetbiztonsági szempontból igazolva lettek. Aki a magyar haza iránt illojálisan viselkedik, láthatták mi a sorsa. Most hazamehetnek, de figyelmeztetjük magukat, a fecsegés hazaárulás, a hazaárulás pedig halál. Mehetnek!“

Elindultunk és így érkeztünk körülbelül 11 órakor haza, a kirabolt, kifosztott lakásokba. Másnap a városban megindult a forgalom, a régi élet. Dr. Lusztig Nándor elnök és apósom kérésére szombat este elutaztunk Újvidékről, hogy Pesten az ille- tékeseknek jelentést tegyek. Itt vasárnap reggel azonnal érint- kezésbe léptem Eppler Sándor főtitkárral, aki a Hitközség elnökével Stern Samuval, az Országos Iroda alelnökével, Szántó Jenővel és főtitkárával dr. Bakonyi Lászlóval együtt hallgatta meg beszámolómat. Stern, Szántó és Bakonyi, de fő- leg az utóbbi kettő ismételtlen hangoztatta, hogy ennek valami komoly oka lehet és állandóan csak aziránt érdeklődtek, „mi váltotta ezt ki?“

Csak Eppler Sándor az, aki felismeri, hogy itt valami nagy dolog kezdődött el és azt mondta: „Uraim, itt nem érdeklődni kell, nem indokokat kell keresni, segíteni kell, de azonnal.” Bakonyi dr. véleménye szerint a klérussal kell összeköttetést keresni. Stern a belügyminiszterrel, sőt a kormányzóval akar tárgyalni.

Hogy ezután mit tettek, nem tudom. Később értesültem, hogy vidéken

700 ZSIDÓT ÉS 3000 SZERBET ÖLTEK MEG,
Feketehalmy-Czeydner és pribékjei.

Baky László nemzetgyűlési képviselő a képviselőház 1942 június 17-én tartott ülésén így nyilatkozik az újvidéki mészárlásról, mely akkor már az egész világ közvéleményét foglalkoztatta:

„Amikor a magyar nép öntudatra ébredt és talán túlment a határon és megtorolta annak a 10—12 csendőrnek a hősi halálát és életét vesztette talán egy vagy két ártatlan zsidó vagy szerb, ekkor a suttogó propaganda felháborodott.” „Az ember végletekig felháborodik, hogy akad még Magyarországon, aki ezeknek a sérelmét jogosnak ismeri el.”

*

Kállay 4ik ós miniszterelnök a képviselőház 1942 július 15-i ülésén Popovics szerb képviselő interpellációjára adott válaszából:

„Szerencsétlenségükre érdektelen polgári személyek a kíváncsiság által hajtván az utcán tartózkodtak. Kétségtelen, hogy a rendkívül feszült helyzetben egyes karhatalmi közegek túlzásokra ragadtatták el magukat és ennek folytán egyes ártatlan személyek is áldozatul estek.”

(Magyar Nemzet, 1942 júl. 16.)

III. 1942.

Ez év tavaszán és nyarán száz és száz vagon halad át a galántai határállomáson megrakva sárga jellel bélyegzett polgári személyekkel, akiket fegyvertelenül a frontra hurcolnak. Zsidók és baloldali felfogású férfiak tízezres tömegeit dobták ily módon a harcvonalba a legkegyetlenebb utasítással: soha, soha nem térhetnek vissza! Mintegy hatvanezer embert vonszoltak el így, hogy hazájuktól távol, egy megnyújtott időtartamú pogrom áldozatai legyenek. Őreik legtöbb esetben gyilkosaik is voltak,

A sok száz ukraj'nai hóhér közül itt egyet bemutatunk, akinek alezredes barátjához juttatott bizalmas levelét és ugyancsak nála letétbe helyezett jegyzőkönyveit közöljük.

Íme, a 25 esztendő hőse! — Emberi érzései nem, csak frázisai vannak, fejében pedig az egyetlen ostoba és gonosz „elmélet” genyessedik, hogy minden baj okozói a zsidók. Úgy véli, ennyi tudás tökéletesen elég neki ahhoz, hogy érvényesüljön. Valójában hitvány és gyáva, aki félelmében őrjöng, rúg és keze alatt szerencsétlen kiéhezett és agyondolgoztatott emberek halnak meg.

Anyák, feleségek, gyermekek, miatta gyászoltok!

Egy munkásszázad története jegyzőkönyvekben

A századparancsnok levele a frontról.

A borítékon lévő szöveg:

Kauschky György tart, hadnagy részére letét.

Jelenleg az orosz harctéren zsidó munkásszázadnál van.
Csak saját kezébe, nyugta ellenében szabad kiadni.

A nyugtát Simsay Lajos alezredesnek kell kikézbesíteni.

Kauschky György hdgy. halála esetére csak Simsay Lajos alezredesnek vagy Vörös Mihály tart, fdgy.-nak szabad felbontani a levelet.

Sárbogárd, 1940 évi október 1-én.

Simsay Lajos s. k.

A borítékra ceruzával rávezetett szöveg:

Újság itt minden nap van bőven, így nem unatkozunk. Ma van a Führer nevenapja, hát képeslapokat várok.

A levél: ...

Igen tisztelt Alezredes Úr!

A nov. 15-én kelt lapját megkaptam, s nagyon köszönöm, hogy a kért utánpótlás ügyében Alezredes úr volt szíves közbenjárni. Most kaptam a 36 kiegészítő egy átiratot, melyben értesítenek, hogy utánpótlást nem küldhetnek, pedig legalább a pk. helyettesre és a tisztii legényemre lett volna szükség, mert a téli holmimat meg a rádiót csak ez tudta volna kihozni. Na de nem baj, fő az egészség és Bánkynál a közös jókedv, a tömeges légyhullás miatt. Itt már bizony hűvös az idő, mint az odahazai időjárás szerint már legalább december elején.

Sok munkánk van, mert egyetlen jegyzőkönyv a hozzátartozó tényvázlatokkal, a veszteség kimutatásokkal már nagy munka. A legutóbbi a 35 fővel pedig egyenesen egy regényt tesz ki. Még jó, hogy az előző napi bekísérésnél kilenc zs.-t szökés közben agyonlőttek, így aztán a tárgyaláson kisebb munka hárult a bírákra és az ítélet végrehajtókra, mert biz az reggel 7 h-tól délután 5 h-ig tartott. Sok cécó a 24 zs.-ért. Ezek, akiket a hadsereg részére útjavításra, óvóhely építésre, stb. hoztak ki, s munkájukkal még a száraz kenyeret sem érdemlik meg, azt azután pláne nem, hogy 10 órán keresztül ügyükben tárgyaljanak. A vége ugyanis az lett, ami minden hazaárulásnak — halál. Ezek, akik még életben vannak, dacára a legszigorúbb bánásmódnak, hogy nem írhatnak, levelet nem kaphatnak, nem dohányozhatnak, se honvéd egyénnel se civilekkel nem beszélhetnek, a legszigorúbb ellenőrzésem ellenére kijátszanak. A becsületes magyar honvédet pénzükkel a bűnbe rántják, hogy azután a maguk szolgálatára állítsák. A kikötés, a bottenyítés semmit nem ér! Csodálatos, hogy az odahazai zsidók még mindig olyan nagy urak. Legnagyobb baj, hogy velük szemben sok a beszéd, a szósz, de annál kevesebb a cselekedet. Mindenki csak szidja őket, s másra vár, hogy majd az fogja helyette „a minden magyar ember kötelességét végrehajtani.“ Mindenki fél a felelősségtől s azt várja, hogy parancsot kapjon. Így aztán ezt a kérdést elintézni sohasem lehet. Még nagyobb baj, hogy a velük szimpatizálóknak is elég nagy tábor van; ezek a hazaárulók! Sok Endre Laci kellene!!! Vagy pedig ő jobb pozícióbanlll Alezredes úr pedig mellette. Nade erről jobb nem beszélni. Magunknál csak annyit, hogy az én létszámom 215-ről 139-re csökkent.

Kérem Alezredes urat, hogy a legközelebbi előléptetésnél-
(Folytatása hiányzik.)

„Felkoncoltam...”

3. Jegyzőkönyv

Felvétel a 104—5. tábori munkásszázad irodájában 1942. augusztus 25-én.

Jelen vannak:

Kauschky György hdgy. szd. pk., Novák János karp, c. önn. jkwezető, Vinczen Tivadar karp. c. őrv. és Drüszler Lőrinc honvéd.

Tárgy:

7 zsidó munkaszolgálatos rémhírterjesztéssel kapcsolatos felkoncolása.

Kauschky György hdgy. sz. pk. előadja:

1942. aug. 23-án az állomásságról visszajövet Vinczen Tivadar karp. c. őrv. és Drüszler Lőrinc honvéddel a szálláskörletem felé tartva a már előzőleg büntetésből télreállított (?) hét zsidó munkaszolgálatos Bródi Henrik, Nahán Fischer, Stem Vendel, Schwartz Márton, Kapf Hermann, Fuchs Jenő és Bálint Károlyt egy csoportban egy ház tövében fekvé láttam. Én a bokros területen rejtve, — hogy az említett munkaszolgálatos zsidók beszélgetését kihallgassam — két kíséremmel az ott lévő ház mögé mentem, ahol a következőket hallottam: „az oroszok Korotojánál áttörték a frontot. A 12. hadosztályt teljesen szétverték. Csak a halott veszteség 60%o. A magyarok a fegyvereiket elszórták, amikor Korotojánál benne voltak a szarban, akkor velünk akarták megállítani a frontot, akkor jó lett volna a бүdös zsidó. A kaukázusi német hadsereget elvágták s egész biztos, hogy teljesen megsemmisítik. Nemsokára teljesen összeomlik a front s akkor mehetünk haza és majd eljön a mi időnk is.“ — Egy ideig még tovább hallgatva előléptem, megjelenésemtől a zsidók az általam hallottakat nem tagadták, csak annyit jegyeztek hozzá, hogy ezeket Ők is csak más zsidóktól hallották és tudják. Ezek után nevezteket a 662—IV. hdt. I. a. VIII. 11. számú rendelet 2. pontja értelmében felkoncoltam.

Kauschky György hdgy. sk.

Vinczen Tivadar karp. c. őrv. adja elő, hogy mit tud a zsidó munkaszolgálatosok rémhírterjesztéséről:

Az állomásparancsnokságról Kauschky hdgy. úrral és Drüszler honvéddel a szálláskörletünk felé jöttünk. Amikor hdgy. úr, hogy egy zsidó csoportot kihallgathasson, egy cserjésen keresztül vezetett egy ház mögé, ott-az istállóba csendbe bemenve az utca felől a következő beszélgetést hallottam: „A

szövetségesek az egész vonalon visszavonultak. A magyarok Korotojánál óriási veszteséget szenvedtek, nem is tudják tartani azt a hosszú frontot. A németeket Kaukázusban bekerítették. Hamarosan végük is lesz. Mi csak még egy darabig kell, hogy túrjuk sorsunkat. ” Ezenkívül több hangfoszlányt hallottam, amelyek tárgyköre az általános vereség volt.

— Van-e még valami mondanivalója?

A hallottak után hdgy, úr parancsára bevonultam a szálláskörletünkbe.

Vinczen Tivadar sk.

Drüszler Lőrinc honvéd adja elő, hogy mit tud a zsidó munkaszolgálatosok rémhírterjesztéséről:

Kauschky hdgy. úrral és Vinczen karp. őrzetető úrral hazafelé mentünk. Útközben láttam, hogy egy csoport zsidó együtt áll! Úgy emlékszem, hogy hdgy. úr azt mondta: na most ezeket kihallgatjuk. Ekkor fás, bozótos területen egész egy istállóig mentünk, ahol az istálló-falához lapulva, annak fonott falán jól hallottam a következőket: „Kaukázusnál elfogták a németeket. A Donon áttörtek az oroszok és nagyon megverték a magyarokat. Sok a halottveszteség.” Még több mindent beszéltek a vereségekről és a teljes frontösszeomlásról, de ezt egész tisztán nem tudtam kivenni, miután kicsit gyengén hallok.

— Van-e még valami mondanivalója?

Az esetről többet nem tudok mondani.

Drüszler Lőrinc honv. sk.

A jegyzőkönyvet felolvasás és aláírás után lezártuk.

Kmft.

Novak János sk.
karp. c. őrm jkvezető.

Kauschky György hdgy. sk.

M. kir, 105—5.
parancsnokság

szd. pk.

tábori munkásszázad

(pecsét szövege)

Egy ember menekül...

4. Jegyzőkönyv.

Felvétel a 104—5. táb. v. mu. szd. irodájában 1942. szept. 4-én.

Jelen vannak alulírottak;

Kauschky György hdgy. szd. pk., Kiss József kerékpáros szkv., Orbán Ferenc és Mészáros Sándor honvédek és Saáry Zoltán őrm. jkvezető.

Tárgy, a megszökött Frei Gyula zsidó munkaszolgálatos szökése.

Kauschky György hdgy. előadja:

A kerékpáros szakasznak szept. 1-én adott parancsom, hogy a megszökött Frei Gyulát felkutassák és elfogják; beérkezett jelentés szerint a kerékpárosok a szökésben lévő Frei Gyula munkaszolgálatost Salusnoe község előtt egy erdőben szökés közben, agyonlőtték.

Kauschky György hdgy. sk.

Kiss József kerékpáros szkv. adja elő, mit tud az esetről? Kauschky György hdgy. úrtól mint áll. pk.-tól parancsot kaptam, hogy személyleírás alapján Frei Gyula megszökött zsi. mu. szolgálatost kerítsük elő. Orbán Ferenc, Mészáros Sándor és még négy főnyi kerékpárossal Svoboda felé vezető úton Kolomajzevótól E-re Salusnoje alatt egy pusztán tűzerekkel beszélgetve megláttuk a karszalagos zsidót. Csatárláncban fejlődve mentünk a puszta felé, amikor a zsidó észrevett bennünket, hirtelen futásnak eredt a völgybe. Erre a tűzerek, akikről a zsidó Szvoboda község után érdeklődött, szintén utána futottak, hogy elfogják. A tűzerek tüzeltek utána, mert felszólításra nem állt meg. Mi pedig tovább üldöztük. A magas gazon keresztül kb. másfél km.-en át futottunk utána. A sűrű területen bennünket megtévesztő szándékkal valósággal szökeít, pedig közben ballábán két lövés is volt már. Egész közel egy erdő előtt — miután félő volt, hogy oda bejut — tüzelés után lövéstől találva meghalt. Ezek után jelentést tettünk Kauschky hdgy. úrnak.

— Tud-e az esetről valamit?

Azt tudom mondani, hogy a tűzereknek Frei Gyula zsidó azt mondta, hogy Varga hdgy. úr küldte Szvobodába.

Kiss József szkv. sk.

Orbán Ferenc és Mészáros Sándor kerékpáros honvédek adják elő, hogy mit tudnak Frei Gyula zsidó szökéséről?

Az előttünk Kiss József által elmondottakat mindenben megerősítjük, ahhoz hozzátennivalónk nincs.

Orbán Ferenc sk. Mészáros Sándor sk.

A jegyzőkönyv felolvasás után helybenhagyva aláíratott. Saáry Zoltán őrv. sk.

Kauschky Györgyhdgy. sk.

őrs. jkwezető.

szd. pk.

M. kir. 104—5 tábori munkásszárad

Parancsnokság

(pecsét szövege)

A keret kísér.

5. Jegyzőkönyv.

Felvétetett 1942. évi szept. 19-én a 104—5. láb. mu.-szd. irodájában.

Tárgy: 9 zsidó mu.-szóig, szökése és felkoncolása.

Jelen vannak: Kauschky György hdgy. szd.-pk., Bánky Elemér zls. jkvvezető, Fritz János tizedes, Klézli József őrv., Szabó József őrv.

Kauschky György hdgy. előadja:

1942. szept. 19-én a tábori bíróság megkeresésére Binérth Tibor, Préger Béla, Nádain László és Drach Alfonz valamint Groszmann László zsidó musz.-szolg.-okat, azonkívül lopásért letartóztatott Krausz József, Robinsohn Ferenc, Lanzmann Lajos és Goldstein Árpád mu.-szolgokat a hadbíróshoz Fritz János tiz. parsága alatt fogoly kísérellel útbaindítottam. Binérth, Préger, Nádain, Drach és Groszmann már előző nap lettek ezen útbaindításhoz berendelve, azonban a parancsot nem teljesítették, munkahelyükről eltávoztak, de 6—III. zlj. pságra nem érkeztek be, ahol az ismételt körözésre bujkálva találták csak meg. Bekísérésük közben vonakodtak századomhoz bejönni, útközben többiben leültek és csak erélyesebb fellépésre voltak hajlandók a szd.-hoz bejönni. Bekísérés közben Puhotótól kb. 300 m.-re az esti szürkületben az örök elöl szétugrottak, akik előzőleg adott parancsom és figyelmeztetésem alapján szökés közben agyonlőtték őket.

Kauschky György sk.

Fritz tiz. adja elő, hogyan történt a zsidók szökése?

Miután elindulás előtt Kauschky hdgy. úr figyelmeztetett, hogy a zsidók szökésével számolhatok és szökésük esetén fegyveremet használni köteles vagyok, én erre el voltam készülve. Kb. a falut 300 m.-re elhagyva észrevettem, hogy a zsidók az egyik társuk karjelzésére szétugrottak és futásnak eredtek. „Állj“ felszólításomra sem állottak meg, mire a kapott parancsnak megfelelően „Tűz“-et vezényeltem. A távolabb futó zsidók után futva társaimmal lőttem és azok eltalálva meghaltak. Ezek után jelentést tettem Kauschky hdgy. úrnak. Egyéb előadni valóm nincs. Vallomásom helyesen van felvéve.

Fritz János sk.

Klészli őrv. előadja, hogy az előtte elhangzott Fritz János tiz. által előadottak valóságnak megfelelnek és ahhoz hozzátennivalója nincs.

Szabó József orv. adja elő, hogy mit tud a fenti esetről?

Szd. par.-nokomtól Huszár hdgy. úrtól parancsot kaptam, hogy hat társammal géppisztollyal felszerelve 19 zsidót kell bekísérnem Puhowóra. Hdgy. úr figyelmeztetett, hogy a zsidók szökésével számolhatok és arra nagyon figyeljek. A zlj. irodánál csak 13 zsidót kaptam bekísérésre, ahol úgy hallottam, hogy öt az éj folyamán megszökött. Ezeket Puhowóra átkísértem. Itt újabb parancsot kaptam, visszamentem Licldbe a közben elfogott öt zsidó bekísérésére, akiket szintén Puhowóra vittem. Itt Kauschky hdgy. úrtól parancsot kaptam, hogy ezen öt zsidón kívül még négy zsidót kell Fritz tiz. úr p.-sága alatt a h.-bírószágra átkísérnem. A Fritz úr által előadottak megfelelnek a valóságnak, ehhez csak annyit fűzhetek hozzá: szd. pk.-omtól szintén azt a parancsot kaptam, hogy ha a zsidók szökni akarnak, fegyveremet azonnal használjam. Vallomásom helyesen van felvéve.

Jegyzőkönyv felolvasás után helybenhagyólag aláíratott és lezárattott.

Bánky Elemér sk.
jkwvezető.

Kauschky György sk.
szd.-pk.

Körpecsét mint fent.

Másolat:

M. kir. 10. könnyű hadosztály pság tábori bírósága,
mint rögtönítelő bíróság.

H. 74—42.

A MAGYAR SZENTKORONA NEVÉBEN!

A m. kir. 10 könnyű hadosztály pság tábori munkásszázad állományába tartozó Krausz Tibor kis, munkás és 23 társa ellen a Ktbt. 96. par. 1. bek.-be ütköző és ugyanezen par. 2 bek. szerint büntetendő szökésre szövetkezés büntette és ezalatt 96 Btk. 96 par.-ához képest halmazaiában álló Ktbt. 77 par.-ba ütköző és Ktbt. 80 par.-a szerint büntetendő zendülés büntette miatt emelt vád felett Rivészy József százados elnöklete, dr. Végváry Zoltán hadbíró százados tárgyalás vezetőnek Koron Béla hsz.-törm. jegyzőkönyvvezetőnek, dr. Bordás Béla hadbíró fhgy. vádlónak részvételével a vizsgálati fogságban lévő .... (nevek) vádlottaknak és dr. Richner József zls. védőnek jelenlétében a Scserbakowén 1942. szept. 22-én a nyilvánosság kizárásával megtartott rögtönítelő eljárás alapján a vád és védelem meghallgatása után következőképpen ítél: mint rögtönítelő bíróság H. 72—42. sz. ítélete alapján: 1. Krausz

Tibor, 2. Berger László, 3. Breuer Sándor, 4. Braun Lajos, 5. Friedlaender Andor, 6. Goldstein Jakab, 7. Grosz Ottó, 8. Kritzler Armin, 9. Ligeti Miklós, 10. Meiser László, 11. Orbán József, 12. Pollák Mózes, 13. Pollák Ferenc, 14. Rosenfeld Sándor, 15. Schwartz György, 16. Schwartz Imre, 17. Spiegel Miklós, 18. Spitz Rezső, 19. Szerényt László, 20. Weisz György, 21. Weisz István, 22. Havin Károly, 23. Berkovits András, 24. Grün Benjámín zsidó m.-szolgálatosokat az 1942. szept. 22-i rögtönítélő tárgyaláson agyonlövással végrehajtandó halálra ítélte.

A halálbüntetés 1942. szeptember hó 20-án végrehajtott. Nevezettek az állomány-lajstromból törölttem.

Kauschky György sk
szd.-pk.

Majd minden napra jut...

6. Jegyzőkönyv.

Felvétellett Seljavny községben 1942. évi szept. 24-én, Deutsch Ignác, Weisz Béla, Walter József, Friedmann Árpád, Kertész Ferenc, Rosenstein Ferenc, Alwes Salamon, Taub István, Bass Mózes és Wolf Lajos mu.-szolg.-ok agyonlövétése tárgyában.

Jelen vannak Bálint Sándor fhgy., Ölek Károly hdgy. és Bánki Elemér zls.

Fentnevezettek a Kazmayer és társai megszökött zsidó mu. szolgálatosokkal egy csoportban dolgoztak.

Katzmayer és társainak szökése után feltehető volt, hogy a fent felsoroltak is hasonló gondolatokkal foglalkoztak. Ezért nevezettek elkülönítve szigorított munkára beosztva az esti órákban munkahelyükre kísértették, a zsidó századhoz tartozó keresztény örökkel, valamint a v. szakasztól kirendelt felügyelő legénységgel. A munkahely megközelítése alkalmával fentnevezettek szétugrottak és az arcvonal irányában futni kezdtek, mire a kísérő személyzet századparancsnokuk által kiadott parancsnak megfelelően fegyverüket használták és valamennyit felkoncolták. Hogy nevezettek a szökés gondolatával foglalkoztak, bizonyítja, hogy az előírt sárga karszalag valamennyi karjáról hiányzott. (A kísérő hatóság aligha engedhette, hogy karszalag nélkül menjenek, másrészt a munkaszolgálatosok jól tudták, hogy az oroszokhoz való szökés esetén a sárga szalag nem jelent hátrányt. — (Szerk. megjegyzése.)

Jegyzőkönyv felolvasása után helybenhagyva aláíratott.
Kmf.

Bánki Elemér zls. sk.
jkkvvezető.

Bálint Sándor hdgy. sk.
6. í. pu. szd. pk.

Elek Károly hdgy. sk.
av. szak, pk,

Folytatólagos jegyzőkönyv felvételét u. ott 1942. évi szeptember hó 12-én 20 h 15-kor ugyancsak a fenti munkacsoport-hoz tartozó Lobi Márton, Löwi Andor, Steiner Béla, Bluer Sándor, Friesz Ernő, Czeglédi Kornél, Fischhoff László, Spitzer Ferenc, Wilhelm Emil, Hochberger György és Fischer Jakab mu. szolgálatosokról, akiket ugyanezen század munkakörletében hasonló körülmények között a kísérő személyzet felkoncolt. Fenti szökésekkel kapcsolatban Bálint Sándor fhdgy. előadja, hogy a mai nap folyamán az orosz aknavetők majdnem pontosan belőtték a sz. k. harcállás pontját, valamint az av. szakasz tüzelőállásait, ami kétségtelen azt bizonyítja, hogy a megszökött zsidók az ellenséget pontosan tájékoztatták.

Kmf.

Bánki Elemér zls. sk.
jkkvvezető.

Bálint Sándor fhdgy. sk.
6. 1. pu. szd. pk.

Elek Károly hdgy. sk. av. szak. pk.

Egy hónap: A század harmada elveszett...

I. Jegyzőkönyv.

175. M. kir. 104—5. táb. v. mu. szd. pság. 12. IX. 14,
M. kir. 10. h. k. ho, pság.

24 tó zsidó munkaszolgálatos szökése.

Jelentem, hogy f. hó 25-én Katz Mayer, Kolisch László és Finder Jenő zsidó munkaszolgálatosok a 6. I. zlj. 1. szd. av. szakasz védőkerületében a két arcvonal közötti munkahelyről az oroszokhoz szöktek.

Katz Mayer zsidó munkaszolgálatos Rahóról, ruszin területéről került munkaszolgálatra behívásra, aki a csehek alatt, mint orosz néptanító működött. Erre vonatkozólag a nevezettől a cseh állam által kiállított okmányt koboztunk el már korábban, amelyet ide mellékelünk, a nevezettnek hátrahagyott személyi málhája közt talált 9 db. részben okmánnyal, rész-

ben fényképpel. Ezen okmányok között van a nevezett által nyilván megtévesztésre szánt és a 108—13 táb. zs. mu. szd. pk. által 1941. dec. 9-én kiállított erkölcsi és hazafias megbízhatóságot tanúsító igazolvány.

Katz Mayer megállapításunk szerint kommunista felfogású volt, az orosz lakossággal tilalom ellenére érintkezett, több-izben s ezért fenyítésben is részesítettem. Hogy a lakosságtól a további érintkezéstől megvonjam, az erődítési munkálatokhoz osztottam be.

A szökés után megejtett vizsgálat arra a megállapításra vezetett, hogy a nevezett a szökés gondolatával már régebben foglalkozhatott, nyilvánvalón, amit bizonyít az, hogy vele együtt Kolisch László is megszökött, majd ugyanennek a napnak esti órájában FINDER Jenő is követte a szökésben. Abban a munkacsoportban, amelyben Katz Mayer és társai szökése után kihallgattunk s bár a szökésről tudomásukat tagadták, viselkedésük arra engedett következtetni, hogy a szökésről folytatott megbeszélésben ők is résztvettek. Ezért a velük együtt dolgozó 21 zsidót két részre osztva, szigorított munkaszolgálatra vezényeltem ki s az arcvonal legnehezebb szakaszára indítottam útba. — Az első 10 főből álló csoport az útbaindítás után, amikor már megközelítették a munkahelyüket s az elleneséges arcvonal felé tartottak, — szétszaladtak. Az őket kísérő keresztény őrszemélyzetnek az elindításkor parancsot adtam, hogyha nevezettek a legkisebb jelét adják a szökésnek, azonnal használják fegyverüket. Így ennek a parancsnak eleget téve Deutsch Ignác, Weisz Béla, Walter József, Friedmann Árpád, Kertész Ferenc, Rosenstein Ferenc, Alwes Salamon, Taub István, Basch Mózes és Wolf Lajos munkaszolgálatosokat felkoncolták.

12-én 20 h-kor ugyanezen munkacsoporthoz tartozó Löbl Márton, Löwi Andor, Steiner Béla, Bleuer Sándor, Frisch Jenő, Czeglédi Kornél, Fischof László, Spitzer Ferenc, Wilhelm Emil, Hochberger György és Fischer Jakab ugyancsak a fenti körülmények között a munkahelyükre való kísérés közben szökést kíséreltek meg, amire a kísérő őrség fegyverét használva, valamennyit felkoncolta.

Fentiek magatartása, valamint társaik előzetes szökése ezen erélyes és szigorú intézkedést tette szükségessé.

Egyben mellékelem a szököttekre vonatkozó beadványokat és jegyzőkönyveket, valamint a felkoncoltakra vonatkozóan készült jegyzőkönyveket és iratokat.

Végül a szökések csökkentésére az alábbiakat javaslom; úgy az eddig megszököttek, valamint a jövőben előforduló szökések esetén megszököttek hozzátartozóit azonnal internálják

s a megszokottét pótlására férfi hozzátartozóit a szd.-hoz osz-
szák be a munkára.

Tábori posta 220—97. — 1942. szept. 21.

szd. pk.

A hóhér tanácsai.

1. 104—6. t. mu. szd. pk. 42. IX. 9. szám. M. kir. 10. h. k. pság,
Zsidó mu. szóig, szökése tárgyában.

Jelentem, hogy az utóbbi időben több zsidó munkaszolga-
latos, részben munkahelyéről, részben a munkahelyről történt
útbaindítása után megszökött, illetve a parancs szerint kijelölt
helyre nem érkezett meg. Ezen jelenség főként azóta harapó-
zott el, amióta a zsidók az első vonalban erődítési munkála-
tokra lettek kivezényelve. Az első sikeres szökés a korotajaki
harcok alatt következett be. Itt a 36. gy. e. III. zlj. körletében
52 zsidó dolgozott az első vonalban, túlnyomólag éjjeli erődí-
frci munkál.t'okon. Az augusztus hó <▷án lezajló t harci ese-
mények után a 7-re virradó hajnalban 50 zsidó visszaérkezett
a szd. állomishelyére, Darn a; Albert s Farkas Tibor mu. szóig,
kivételével. Az időközben nyert értesülések arra a megállapí-
tásra vezettek, hogy nevezettek az oroszokhoz szöktek, illetve
megadták magukat.

Azóta újabb 15 zsidó a vonalból történt útbaindítása he-
lyéről a kijelölt helyre nem érkezett be. Valószínűleg ezek is
az éj sötétjét felhasználva megszöktek.

Megjegyzem még, hogy a levélírási tilalom és szigorú pa-
rancs ellenére igen sok zsidó munkahelyen szerzett honvédek
ismeretét használta ki a parancs megszegésére és odáig fajult,
hogy a honvédek tábori számára és nevére küldetik leveleiket.
Feltehető, hogy az illető honvédet megvesztegetési ígérekkel
kecsegtetik és valószínű, hogy a honvéd hozzátartozóját ezen
szolgálatokért meg is jutalmazák. De ezen eljárással a hon-
védeket destruálják és fegyelem megszegésére bírva, felettesei-
nek parancsát megszegette s ezáltal hozzájárul a fegyelem la-
zításához.

Az európai zsidóság kilátásba helyezett rendszabályozása
minden zsidó munkaszolgálatosban a dacos ellenállást és a
minden eszközzel és módon való destruálást, fegyembontásra
való rábeszélést és a feletteseikkel való tiszteletlen magatar-
tást fejlesztette ki, amit az alkalom megszerzésével igyekszik
mind szélesebb rétegben kiterjeszteni és megvalósítani. Ebben
odáig megy, hogy maga is ellenállásra szervezkedik.

Amellett keresztény keret tagjainak ismerős és ismeretlen egyénekekkel levelet írat, érdeklődve a szd.-nál beosztott mu. szolgálatos sorsa és hogyléte iránt. Még a Vöröskereszt közbenjárását sem mulasztja el igénybe venni. Holmiját orosz térképbe csomagolja, hogy a térképet adott esetben felhasználhassa. A visszaélések és destruálás mérvét csupán a gyakori motozással sikerült eddig lecsökkenten, s az illetőket kellő fenyítése után szorosabb ellenőrzés alá venni. De a szétszórtan dolgozó szd.-ban az ellenőrzés gyakorlása mind lehetetlenebbé válik. Fentiekre tekintettel az alábbiakat javasolom:

1. A szd. lehetőleg egy helyen és a keret által kellőleg ellenőrizhető beosztásban dolgozzon, lehetőség szerint zárt egységben.

2. A keresztény keret létszáma legalább 10 fővel emeltessek, mégpedig faji öntudattal rendelkező és jól minősített tisztességekkel.

3. A parancsnok nagyobb fenyítő hatalommal ruháztasson fel és fegyverhasználati joga tágabb korlátok között mozogjon.

4. A megismétlődő szökéseket a parancsnok mind súlyosabb eszközökkel torolhassa meg.

5. A szd. elszállásolása lehetőleg egy helyen, zártan, az ellenőrzés fokozhatásának megfelelően oldassák meg.

6. Az összes korlátozó intézkedések valamennyi honvéd alakulatnál az egész hadseregére kiterjesztve egységesen legyen megállapítva.

Tábori posta 220—97. 42. IX. 9.

Lukács Béla a kormánypárt elnöke 1942 március 28-án:

„Szükséges, hogy a zsidókat munkatáborba küldjük. E téren most tovább megyünk egy lépéssel.”

(Magyar Nemzet, 1942 márc. 20.)

Kállay Miklós miniszterelnök;

„A zsidók behívása, besorozása, munkába állítása, a harctéren küzdő honvédek szolgálatainak megkönnyítésére minél gyorsabban, minél nagyobb tempóban történjék. Minden hadköteles korban lévő zsidót tekintet nélkül alkalmatlóságára, rendszeresen be kell hívní, kivétel nélkül.”

MÉP-értekezlet, 1942 akt. 22.

Nagykátáról indult el...

8. Jegyzőkönyv. (Részletek.)

1944. ápr. 18. Dr. Fineas Sámuel Budapest, VI., Kazár-
utca 8. sz. alatti lakos ukrainai tapasztalatai:

1942. áprilisában vittek ki Nagykátáról Ukrajnába. Go-
melbe érkezve a tábori csendőrség gumibottal várt reánk és
súlyos ütlegelések között kifosztottak bennünket. Rjecsicától
Korotojáig gyalog menetben tettük meg az utat csákánnyal
váltunkon. Az út júliustól augusztus elejéig tartott. A menet
közben nem kaphattunk vizet sem s aki lemaradt, azt a
bennünket követő lovas tábori csendőrök legázolták. A vízel-
látásra jellemző, hogy egy karórát kellett egy kulacs vízért
fizetni.

Az osztrigosi „halálerdőben“ történt, hogy a szekszárdi
utászok rengeteg zsidót végeztek ki munka közben oly módon,
hogy az agyonéhezett emberekkel külön-külön mázsás fákat
cip Itettek és aki nem bírta, mert nem is bírhatta, azt halálra
rugdosták. A század zsidó orvosát arra kényszerítették, hogy
hamis bizonyítványt állítson ki ezek elpusztulásáról.

Az egyik századnál történt a Don mellett, hogy Torma
tüzérhadnagy utasítására 1942. novemberében, amikor már 40
fokos hideg volt, a lázas betegeket kirakatta a bunkerből az-
zal, hogy orvosi vizsgálóbizottság érkezik a betegek megviz-
sgálására. Ezután vízzel leöntötték őket s mindannyian meg-
fagytak. Ugyancsak ennél a századnál történt, hogy egy dr.
Szabó Ödön nevű zsidó orvost (lakott: Budapest, VIII., Rökk
Szilárd-utca 17.) lapáttal verették agyon, mert gyógyszert kért
a betegek részére. Egy Guttmann nevű fiút a keret egyik tagja
Novi-Oszkolnál arra kérte, hogy adja át neki bőrkabátját. Mi-
vel erre nem volt hajlandó, agyonlőtte.

Az 1943. januárjában való hatalmas orosz támadás foly-
tán bennünket is visszafelé hajtottak. Mi voltunk azok, akiket
egyaránt lövöldöztek és a legtöbben vagy így, vagy a fagy kö-
vetkeztében pusztultak el. Szumiban a visszavonulóktól elszed-

ték a bakkancsokat, ruhákat, majd ilyen állapotban adták át a németek az ukrán milícianak, akik kivégezték őket.

Néhányan társaim közül csak úgy menekülhettünk meg, hogy kikerültük Szumit,

Rengeteg embert pusztított el még a kiütéses tífusz. Magam is mint kiütéses tífuszos beteg a dorozszi kórházba kerültem, ahol 800 zsidó beteg feküdt egy pajtában. Nemcsak a betegség, gyógyszerhiány, de az éhhalál is pusztította a betegeket. Krumplihéjat összeszedni, hason csúsztatva ki vánszorogtunk a szemébe, 39 fokos lázzal is, hogy csillapítsuk az örületig kínzó éhségünket. Erről a táborról hallottam később, hogy 1943. május 6-án 3. betegekre gyűjtötték a pajtát, míg a ki menekülőket gépfegyverrel lövöldözték agyon.

1943. június 9-én Korosztben voltam Itt egy dr. Eigener nevű századorvos három zsidót agyonlővetett, mert lázas beteg létükre sapkában aludtak. Nevezetesen sikerült kerülő úton feljelenteni, mire hadbíróági ítélettel frontvonalba küldték.

1945 decemberén Brodnicára kerültem, ahol századparancsnokom egy Szalay nevű főhadnagy, ki különben a főváros Elektromos Művek tisztviselője, kijelentette, hogy a zsidókkal vért kell izzadtatni, hadd dögöljenek meg, egynek sem szabad hazakerülni. Ez az ember két kilométeres úton hordatta a fát az emberekkel a legkeményebb hidegben, de a szánok használatát nem engedélyezte, holott ebből több volt a körzetben. Ugyancsak az ő módszeréhez tartozott: éjjelenként végzett motozást a munkaszolgálatosoknál, hogy nincs-e náluk vásárolt ennivaló. Akinél ilyent talált, azt kikötötte. Különben szavajárása volt: azért jött ki Ukrajnába, hogy meggazdagodjon. Ez pedigsikerült neki.

A századokban napirenden volt a pofozás. Parancsra kölcsönösen ütnünk kellett egymást. 1942 telén többen megőrültek, akiket végül agyonlőttek az erdőben.

A doni fegyelmelés egyik neme volt az is, hogy a legnagyobb téli hidegben kiállították az embert az udvarra és ott vízfecskendővel lelöcsölték. Ez persze biztos halál volt. Sok százan így vesztették életüket. A kínzások közé tartozott az éjszakai fára másztatás 40 fokos hidegben. A szerencsétlennek kukorékolnia kellett, amíg csak holtan le nem zuhan a földre. Egy társamat azért a bűnéért vérték agyon, mért a háta túlságosan szőrös volt. „Ilyen nem élhet az emberek között — hangzott az ítélet, s addig ütötték lapáttal, míg csak élet volt benne. Tudok egy századról, ahol vesszőfutás közben — a keret sorfala között — verték halálra embereket. A kéret egyébként azt vallotta, hogy ők csak akkor nőhetnek haza, ha már az utolsó Zsidó is elpusztult a századból. Az egyik Századnál

a kísérő keretlegény futást vezényelt, mire sortüzet adott utánuk, mert hogy „szökni“ akartak.

Lassan már mi sem tartottuk embereknél magunkat: úgy beivódott lelkünkbe az a tudat, hogy nincs is jogunk az élethez. Ez volt a szenvedések közt a legborzasztóbb. Akit aztán elfogott ez a kór, az már alig érezte a fenytést, a szidalmakat.

Fokozatosan elhalt bennünk a honvágy is. Otthonunk mese-szerű álmokképpé változott, rágondolni egyértelmű volt az öngyilkos képzelgéssel. Megölték önérzetünket is. Egy alkalommal — Kurszkban — 1000 munkaszolgálatos előtt Geccsó századparancsnok, arról tartott előadást, hogy a mi anyánk és minden zsidó anya k. . . Gyűlölet, tetű, éhség, golyózápor vette körül életünket. — A kéz ásott, löszert hordott, vagy aknát szedett: mindegy. — A láb pedig ment, ment amerre hajtották, vagy megfagyott, vagy az egyik pillanatban véres ronccsá vált: az is mindegy volt, mindegy ...

A harcterek páriái találkoznak Berdicsebben

1943. szeptemberének végén az állandó orosz előrenyomulás következtében mintegy 2500 munkaszolgálatost vontak össze Berdicsev városában.

A várostól félórányra fekvő dombvonulaton egy kaszárnya-telep romjai között jelölték ki táborhelyünket. Ide érkeztek meg hosszú, kígyózó sorokban Zsitomir, Korosztén, Kíev irányából a kísértetiessé lefogyott, lerongyolódott menetek, a harcterek páriái — zsidó munkaszolgálatosok, — akik a Don partjától idáig éhezve és üldözötve, túlnyomórészt gyalogosan tették meg az utat és legtöbbjük úgy, hogy századából egyedül, vagy csak néhányadmagával menekült meg.

Mögöttük tízezrek maradtak le; megfagyott és agyonvert bajtársak ezrei, vagy az éhhalálnak áldozatai: fogolynál is foglyabb szerencsétlenek.

A völgyben lent, ott fekszik a megkínzott orosz város: Berdicsev! Amott ódon vár évszázados kővei porladó titokzatos cárokról merengenek. Arrébb egy pravoszláv templom szökik a magasba, mint tolsztoji vízió. Aztán mögöttük apró házak: száz és száz szédült élet egykori otthonai.

Nézem, a messziségbe elnyúló szláv tájat...

Mily történelmet szülsz méhedben csodálatos Anya: Oroszország, te a könnyek a fájdalmak és megváltások szent földje.

A vasút mögött látom a szédült zsidó temetőt. Köveit széthordták, összetörték. Most jiddis legendák hangulata suhog át szívemen...

ízlelem e város nevét, mely ősz prófétákról, Istenre szomjúhozó rabbik: Bál Sém és Lévi Jichak csodálatos tetteiről is beszél ... Oroszország ... Most német motorkerékpáros rablók és gyilkosok törtek reá, hogy mérhetetlen értékeit és az új építés eredményeit elszedjék, lakosságát megalázzák, majd rabszolgák módjára Németországba hurcolják.

Így láttam a testvérien ismerős menetet, orosz férfiak és asszonyok komor sorait, amint vagonokba hajtották őket SS véredek és csillogó germán tiszték.

Mennyi vér: vére Ukrajna lemészároltjainak, a halálfelelmet nem ismerő partizánoknak és tengernyi vére a zsidók száz-ezreinek, akiket Európa vademberei, a németek, valamint a zsoldjukban álló Quisling-ukránok irtottak ki,

A nagy bűntény mint kísértő vád itt lapul minden ház, minden fa mögött. A ház és fa látta az utolsó órát., Az éj halálukról beszél.,

De már közeleg a történelemben munkáló erkölcsi erő: az orosz hadsereg Kiev kapuit veri öklével.

Hitler ez alkalommal sziklába harapott. A rablók futnak és velük együtt mi is, „menekülni“ kényszerülünk. Nincs megállás „. Ma éjszaka Zsitomirt bombázták a Sztalin-gyertyák fényözönében.

Mindenki fut., Mindenki fut vissza, vissza nyugatra. Futnak a német vasúti kocsik, az elrabolt gépekkel, búzával, szénnel, — futnak a fegyveres alakulatok, a félrevezetett magyar parasztfiúk, akik uraiktól kenyér helyett a németek oldalán való harc kétes „dicsőségét“ kapták.

2500 zsidó táborozik Berdicsevb. — A drótkerítés körül szikráznak a szuronyok. De őrünk közt akadnak barátaink is, akikben az emberséget nem tudta kiirtani a gyűlölködés propagandája és akik tudják, érzik ösztöneikben, hogy csak azért uszítják a bolsevistákra, vagy a zsidókra, hogy az igazi ellenség — egy gyökeréig elrothadt társadalmi rendszer — a maga életét meghosszabbíthassa. Ezért kellett eljűnniök több-ezer kilométerre, családjuktól, hogy az ukrajnai mezőkön vérezzen el az, aki a hajduszováti tanyán nagyobb falatot kérne, követelne magának és gyermekeinek. De mily sokan még sem látják ezt: kopók módjára szolgálják a vadász fasiszta fütytyentését. Nem tudják, hogy amikor lángot vetnek az orosz városokra, tulajdonképpen saját otthonukra dobják a csóvát.

Egy kórakás tetején munkaszolgálatosok beszélgetnek. Beszámolók hangzanak el:

Nyári ruhában hoztak ki 1942. tavaszán. Azt sem mondták, hová megyünk. Így vittek neki az orosz tél 40 fokos hidegének. Lábam, kezem lefagyott. Ami melegebb ruhánk volt, azt is elszedték. Ütöttek, vertek bennünket, A századom megsemmisült.

Nekem — folytatja egy másik — szemem láttára verték agyon testvéremet, mert tetves volt.

Gecső főhadnagy rémtetteiről esik szó. A 38-as század ártatlanjainak kivégzéséről. — Kurszk. — Sortűz...

Krumplihéjat ettünk — más nem volt. Közben az éhező lakosságnak eladták aranyért a számunkra kiutalt élelmet.

Aztán a visszavonulás. El kellett kerülni sokszor a falvakat, mert akit közülünk megfogtak, azt kivégezték. Aki megmenekült, azt az orosz parasztok mentették meg, mert ők adtak a koldulóknak a magukéból, holott nekik sem igen volt.

Én magam is egyedül maradtam századomból, — folytatja a következő — a többi kiirtották. Elpusztultak a vesszőfutásban. A parancsnok a keretet mindennap így oktatta; addig nem mehettek haza, amíg egy zsidó is életben van. Erre mindenféle ürügyet kitaláltak kiirtásunkra. *

Szinte naponta öltek meg „rémhírtérjesztés”, „szabotázs”, „szökési kísérlet”, „lopás”, címén embereket. A halálos ítélettel jelentett egyet, ha valakit erdei munkára vittek. Ezek tudták, hogy soha többé nem jöhetnek vissza. Közben pedig arattott az éhhalál.

Nekem nincsenek ujjaim, a kesztyűt elszedték — szól most egy harmadik, a 65 éves ügyvéd. Éjszakánként a pergőtűzben aknákat rakattak velünk, végül bennünket hajtottak az aknamezőre. A századból hét ember maradt meg.

Most az éhínségre, a félelmetes fleckre terelődik a szó. Ha gyógyszer lett volna, háromnegyed része a betegeknek gyógyul, Ha gyógyszer, ha enni való lett volna ... Ha ... Így, szemétként kotortuk lázas ujjainkkal a hulladékot. A kivégzés már-már megváltásnak tűnt. Tízezrek pusztultak el ily módon: mennyi barát, testvér...

Nevek következnek: Toronyi Károly főhadnagy, Kauschky György századparancsnok, Tomafalvy egri származású szolgálatvezető és még sokan, sokan, akiknek kezén ott van a vér...

Majd városnevek hangzanak: Osztrogorzsk, Sztári-Oszkol, Dárnica stb.

Végül rólunk, magunkról beszélgetünk. A bajtársi összetartás hősiességéről: miként segítették a gyengébbeket, az öregeket, dolgozván helyettük. Szó esik a megosztott falatokról, a sebesültek megmentéséről, a kitartásról, az önfeláldozó bátorság sok-sok példájáról.

Fájdalom, az ellenkezőjéről is van mondanivaló.

Azokról, akik itt is, kint is megrövidítették társaikat, kihasználták elesett helyzetüket. Akadtak, — mint minden közösségben — árulkodók, hízogók, ravaszok és harácsolók. A szenvedés nem mindig tisztít. Kít bitanggá aljasít, kit bölccsé, olykor szentté avat. Mily szomorú, hogy a többség az előbbieké.

Igen, ily helyzetekben mutatkozik meg az ember igazi belső lénye: mennyire sajátja valakinek a kultúra ezredéves eredménye s mennyi csupán a szó, vagy a képmutatás.

Vájjon tudja-e az, aki az országút mentén a munkaszolgálatosok rongyosságában, elkinzottságában, egyöntetű csapa-

tát nézi, azzal az egyszerűsítő szemlélettel, hogy ezek mind zsidók, — tudja-e, — mennyi rétegeződés, mennyi különbözőség halad át a portengeren és csupán a közös sors azonossága teszi egységessé e sereget.

Hogyan legyen, ha megmenekülünk? Milyen legyen a holnap? — kérdezik most többen.

Ez is, az is hozzászól: más-más világnézet megvilágításában boncolja a kérdést. Egyik a szocializmustól várja a megváltást, amaz az új zsidó államtól.

Megszűnni, vagy fönnmaradni? — hangzik a berdicsevi száműzettek póré a végzettel. — Hová, merre? — vetik fel a kétezeresztendő kérdés.

Bizonyos, hogy új zsidó magatartás kell: újabb belesebb. E megállapításban egyesülnek az eltérő álláspontok. A mérhetetlen pusztulásnak nemcsak áldozatai, de tanulságai is vannak. Ezt kell megkeresnünk. S ha hazamegyünk, — a Sors — talán ezért mentett meg bennünket, hogy ennek a felismerői és terjesztői legyünk.

A beszélgetés most megszakad. Hét szovjet bombázórepülőgép kering a fejünk fölött.

IV.

LEFELE

1944. március 19-én a németek megszállják Magyarországot, hogy végzetük lejtőjén magukkal ránthassák a mélybe. A hazaárulók műve jól sikerült. Megindul a módszeres ember vadászat, az ország tervszerű kifosztása és függetlenségének megsemmisítése. Cserébe csak egyet adnak: kongó frázisokat és a gyűlölet ösztönének felszabadítását a zsidók ellen. A hazafiak és a szocialisták mellett főként velük telnek meg a börtönök. Az újságok napról-napra újabb és újabb jogfosztó rendelettel terelik el a tömegek tekintetét a valóságtól. A Gestapo és magyar zsoldosainak rémuralma veszi kezdetét. Amit más országban évek, itt ezt napok alatt végzik el és lázas munkájuk eredménye: Magyarország a bűnök földjévé változik, ahol sárgafoltos, gettóba zsúfolt embereket kínoznak a csendőrszuronyok, majd mintegy

600.000 EMBERT SZÁLLÍTANAK KI — DEPORTÁLNAK — RÖVID PÁR HÉT ALATT A HALÁLBA

Így kezdődött:

A kormányrendelet azonnali hatállyal megszünteti a zsidó hitközségeket és azok minden vagyona — a hitközségi tagokét is beleértve — az állam, illetőleg a megszálló német hadsereg tulajdona lesz. Az eddigi zsidó szervezetek helyébe „Zsidó Tanács”-ok alakítását rendelik el, a Gestapo és a magyar hatóság utasításainak pontos végrehajtására.

A közismert antifasiszta politikusokat, országgyűlési képviselőket, felsőházi tagokat, újságírókat, írókat, ügyvédeket, stb. letartóztatják.

A zsidók nem hagyhatják el lakhelyeiket, nem utazhatnak vonaton, hajón, bérkocsin, kerékpáron. A zsidók telefonkészülékeit kikapcsolják.

Minden 6 éven felüli zsidó nemre való tekintet nélkül kanári-sárgaszínű megkülönböztető ú. n. Dávid-csillagot köteles viselni. (M. kir. min. 1240—1944. sz. rendelet.)

Budapesten a detektíveket utasítják, hogy naponta hány száz zsidót kell letartóztatni az utcai járókelők sorából.

A zsidó ügyvédek, mérnökök, lapszerkesztők, írók, színészek működésének betiltása.

A zsidó orvosok nem kezelhetnek keresztény származású betegeket, orvosi címtáblájukra sárga csillagot kell helyezni. Műszereik lefoglalandók.

A zsidó munkaszolgálatost hadifogollyá minősítik, fegyveres kíséret nélkül nem közlekedhet.

A zsidók dohányárut nem vásárolhatnak.

A zsidók gettóba való költöztetése. Vidéken külön városrészben, Budapesten sárgacsillagos, ú. n. zsidó házakba.

Bevezető utasítás a deportáláshoz.

76. szám XV. évf. 1944, április 4-í „Nyomozati Értesítő”.

Őrsök figyelem!

Valamennyi polgármesternek és községi előljáróságnak,

Állomáshelyeiken.

Utasítsa a zsidó közösségi szervezeteket, hogy az összes zsidó személyekről családtagjaikkal együtt egy névjegyzéket állítsanak össze négy példányban, lakhelyük és lakásuk fel tüntetésével és azokat Azonnal a polgármesternek, illetve a községi előljáróságnak adja át.

A polgármester, illetve a községi elöljáróságok a névjegyzék egy példányát az elsőfokú rendőrhatalóságnak, másik példányát a csendőrsparancsnokságnak, harmadik példányát pedig legkésőbb folyó hó 8-ig a m. kir. Belügyminiszter Urnak címezve adják postára.

A névjegyzékben felsoroltak anyja nevét is tüntesse fel.

Budapest, 1944. ápr. 4-én.

M. Kir. Belügyminiszter

6136—1944. VII. rés.

Ezen belügyminiszteri rendeletet az őrsök a területükön lévő fenti hatóságokkal azonnal közölik.

Részletek a hajtóvadászat másfél hónapjából.

Május 3.

Illetékes hely közlése a zsidó lakások igénybevételéről.

145 vidéki és 45 budapesti zsidótulajdonban levő gyógyszerüzletre hirdetnek pályázatot.

DONAUZEITUNG; Beszámoló a magyar kormány radikális tisztítóakcióiról és a zsidókérdés megoldásáról.

FRISS ÚJSÁG: Törölték az artistaegyesületből a zsidó artistákat.

MAGYARSÁG: A színérváraljai főszolgabíró pellengérette azoknak a keresztényeknek a névsorát, aki a zsidók érdekében nála eljárta.

REGGELI MAGYARORSZÁG: 31 rendőrbírói ítélet a sárga csillag szabálytalan viselése miatt. — Befejeződött a zsidó üzletek árukészletének leltározása.

Május 4.

„A zsidó egyesületek feloszlataása.“

Be kell jelenteni a zsidó állatkereskedőknek vidéki telephelyeiket.

Május 1-től kezdve zsidók csak zsirtalan ételt fogyaszthatnak, — Vendéglőkből vagy kifőzésekben tilos ételt hozatniok.

ÖSSZETARTÁS: Dr. Sz. T. nyugalmazott kúriai bíró követeli, hogy egy soronkívüli rendeletben a 75%-os zsidó hadirokkantakat vizsgálják felül, mert az eddigi megállapítás nem felel meg a mai kor követelményeinek.

Május 5.

A zsidók kötelesek minden 3000 pengőt meghaladó bevételüket letétbe helyezni.

Minden zsidó alkalmazottat elbocsátott a főváros.

MAGYARSÁG: „Vegyék el a zsidó, nemzsidó házastársának iparigazolványát.“

Május 6.

ESTI MAGYARORSZÁG: Megkezdődött a zsidó igazgatósági tagok hivatalból való törlése.

REGGELI MAGYARORSZÁG: A sárga csillagosok a fennmaradó tejmenyiségből sem kaphatnak. — Kisajátítják a zsidók sporteszközeit.

PESTI HÍRLAP: „Rendelet a zsidók jogosítványainak megszüntetéséről. — „A földművelésügyi miniszter illetékes osztálya szerint — bár nincs oly rendelet, amely határozottan megtiltana a kutyatartást — azonban a zsidóknak be kell jelenteni értékesebb fajkutyájukat.“

FRISS ÚJSÁG: „Kitiltották a zsidókat a nyilvános helyekről.“

FÜGGETLENSÉG: „Egyes döntőbizottságok konkrét esetekben már határozatokat hoztak a zsidó vagyonokat illető kérdésben.“

MAGYAR SZÓ: „A zsidó üzletekben lévő zárolt idegen Grille“

KÁRPÁTI HÍRADÓ; „Ma kezdődik az ungvári zsidók lakásának leltározása.“

FELVIDÉKI ÚJSÁG (KASSA): „A gettó parancsnoka elrendeli, hogy a gettó területén lakó keresztények a zsidókkal semmiféle érintkezésben nem állhatnak, részükre semmi nemű élelmiszert vagy más tárgyat nem adhatnak, — Zsidók a gettó utcáin nem közlekedhetnek, kötelesek állandóan lakásukon tartózkodni és csupán az udvarra nyíló ablakokat tartatják nyitva.“

Május 8.

„Továbbra is fennmaradnak a lejárt váltón alapuló zsidó kötelezettségek.“

MAGYARORSZÁGI ZSIDÓK LAPJA: „A legnagyobb mértékben vigyázzunk arra, hogy a sárga csillagot szabályos színben, pontos méretben s ami a legfontosabb, az előírt helyen, tehát a mindenkori felsőruhánknak bal mellén egyedülállóan viseljük, mégpedig úgy, hogy azt semmi, de semmi el ne takarhassa, sem állandóan, sem időlegesen.“

„A zsidó tanulók nem hordhatnak külön egyenruhát.“

MAGYAR SZÓ: „Újabb intézkedés a távollévő zsidók vagyonának kezeléséről.“

Május 11.

ESTI MAGYARORSZÁG: „A minisztérium ellenőrzi a zsidó rádiók beszoigáltatását.“

FÜGGETLENSÉG: „A szatmárnémeti főispán elrendeli a zsidók felesleges ruháinak elkobzását.“

„Rendelet a zsidó könyvek megsemmisítéséről.“

Május 12.

MAGYAR SZÓ: „Megvonják a zsidóktól az iskola, tanfolyam vagy tanulóotthon fenntartására adott engedélyeket.“
„Be kell jelenteni a nem értelmiségi munkakörű zsidókat is.“

„A budapesti zsidók csak a villamosok utolsó pótkocsiján utazhatnak.“

Május 13.

FÜGGETLENSÉG: „A zsidó munkaszoligálatosokat felmondás közlése nélkül is állásukból felmondottnak lehet tekinteni.“

Május 16.

A beltügyminisztérium felhívása a közönségbe»

„Mindazokat a zsidó személyeket, akiről tudják, hogy a megkülönböztető jel viselésére kötelezettek, ezt azonban nem viselik, az illetékes rendőrhatalóságnál jelentsek ieL“

FEHÉRMEGYEI NAPLÓ: „A polgármester intézkedett, hogy a zsidók adótartozásaikat azonnal fizessék be.“

Május 19.

ÖSSZETARTÁS: „A sportpályákról kitiltják a zsidókat.“

Május 20.

ESTI MAGYARORSZÁG: „Hatályukat veszti a sokszorosító ipar, hirdető iroda és lapterjesztő vállalat fenntartására zsidóknak kiadott ipar jogosítványok.“

„Az ügyvédi kamarák törlik zsidó tagjaikat.“

Budapesten kijelölték azokat a fürdőket, amelyeket zsidóknak is szabad látogatni.“

Május 22.

ESTI MAGYARORSZÁG: „A zsidók ipari és kereskedelmi tevékenységének korlátozása.“

„Újabb intézkedés a zsidók élelmiszerellátására.“

Május 23.

MAGYARSÁG: A máramarosi főispán figyelmeztetése a zsidósághoz:

„A kormány rendeleteit ne igyekezzen kijátszani, ne akarja megkerülni, mert ezzel csak magának árt.“

Május 30.

ESTI MAGYARORSZÁG: „Újból a numerus nullus mellett foglalt állást az orvosi kamara választmánya.“

„A zsidó férfiakat 18—48 éves korig munkaszolgálatra hívják be.“

Június 5.

MAGYAR SZÓ: „Mi lesz a kamarából törölt zsidó ügyvédek írógépeivel?“

ESTI MAGYARORSZÁG: „Kormányrendelet a zsidók bevásárlásainak a nap meghatározott szakára való korlátozásáról. Élelmiszert 11—13 óráig, egyéb cikket 13—15 óráig vásárolhatnak a zsidók Budapesten. A rendelet megszegőit internálják.“

Június 7.

PEST: „Rendelet a zsidó cégek címére érkező külföldi árukról.“

Június 10.

„A hadiüzemek zsidó alkalmazottai nem hagyhatják el munkahelyüket.“

Június 12.

REGGELI MAGYARORSZÁG: „A szombatosok zsidóvallású leszármazottai gyűjtőtáborba kerültek.“

ESTI MAGYARORSZÁG: „A zsidók kerékpárjait jún. 15—21-ig be kell szolgáltatni.“

Június 17.

ÚJ. NEMZEDÉK: „Június 21-ig kötelesek a kijelölt házakba költözni a budapesti zsidók.“

REGGELI MAGYARORSZÁG: „Megkezdték a zsidó szellemi termékek megsemmisítését.“

Június 19.

REGGELI MAGYARORSZÁG: „Minden fővárosi zsidónak leltárt kell készíteni ingóságairól.“

Június 25.

„A budapesti zsidók további intézkedésig házaikat nem hagyhatják el.“

Szemelvények a vidéki gettók Budapestre küldött helyzetjelentéseiből

Vészjelek és segélykiáltások* Április — május — juntas: Gettó — téglagyár—deportálás

KASSA: „... a kassai és abaújtomamegyei zsidóság még mindig a két téglagyárban van. Abban reménykednek, hogy a fiatalabb férfiakat itthoni hadimunkára viszik. Az állapot még mindig igen súlyos. 15.000 ember a téglagyárban. — Kút nincsen. — A városból naponta egyszer kocsival hoznak vizet.“

MUNKÁCS: „...a csendőrök rejtett vagyonok után kutatnak, — A vallatások változatlanul folynak. — A ruhane-műeket is elkobozzák. — Az egészségügyi viszonyok már-már elviselhetetlenek. Járványveszély fenyeget. A halottak száma napról-napra emelkedik.“

Jegyzetek a belügyminiszter asztalán:

„MÁV igazgatóságtól április 16-án naponta Volócra 10 vágón, Nagyberezna 10 vágón, Kőrösmező 10 vágón, Hosva 25 kis vágón, Királymező 10 vágón.“

*

„A zsidó bankbetétek és folyószámlakövetelések azonnal zárolandók, a pénzügyminisztérium megkeresendő.“

*

„A Postatakarékpénztár árverési csarnokától 4 ékszer-szakértő ápr. 17-én reggel Munkácson vitéz Ferenczy csend-őralezredesnél jelentkezzen.“

HUSZT: „Egy század tábori csendőr érkezett. — A gettó megközelíthetetlen.“

BEREGSZÁSZ: . A gettóban szemlét tartó csendőri bizottság elé odalépett egy az elmúlt világháborúban többszö-rösen kitüntetett zsidó s katonásan tisztelegve emberséges bá-násmódot kért. A bizottság egyik tagja erre előrántotta revol-verét s a panasztevőt a helyszínen agyonlőtte.”

* E bizalmas jelentéseket megbízottaink közvetítették.

Harc, 1944. Június 10.

„Vádoljuk a zsidóságot.” — A közömbösség minden szép nemes és tiszta iránt mind a zsidókat vádolja.”

(Bosnyák Zoltán.)

MEZŐKÖVESD: „... már nincsenek zsidók!”

GYULA: „... az elme- és tüdőbetegek részére ponyvasátrat építettek az udvaron, azokat éjszakára ott helyezték el!”

SZENTES: „...már nincsenek zsidók!”

MISKOLC: „A zsidókat a gettóból a téglagyárba szállították. — A csendőrök, akik az elrejtett vagyonok után kutatnak, több embert vallatás közben agyonvertek.”

KISVÁRD A: „... már nincsenek zsidók!”

NYÍREGYHÁZA: „A város és környéke (46 község) zsidóságát 10.759 személyt 123 házba zsúfoltak egybe, A lakószobák területe 9.665 négyzetméter, tehát egy emberre még 1 négyzetméter sem jut.”

KUNHEGYES: „... már nincsenek zsidók!”

CSENGER: „A parancs értelmében mindenki 50 kg. csomagot vihetett volna magával, mely két heti ételmezt tartalmazhat. A csendőrök azonban oly kevés időt engedélyeztek, hogy nem volt idejük semmit összecsomagolni.”

PÁPA: „... a zsidókat a cigánysorba telepítették!”

NAGY VÁRAD: „A gettóban a helyzet kétségbeejtő. Az internáltak egy része semmit sem hozhatott magával. A beköltöztetés percek alatt történt, egy szobában 16—18 személy lakik. — Az élelmezés katasztrofális. — (Napi 7 dkg. kenyér, délben leves, este feketekávé.) — A keresztény lakosság a gettót nem közelítheti meg. — A felügyeletet néhány nap óta a rendőrségtől a csendőrök vették át. — Az utcára néző ablakokat bedeszkázták.”

Esti Újság:

Jaross belügyminiszter nyilatkozata a nagyváradai gettóról:

„A megoldás megfelel a kor követelményeinek.”

„A zsidó nem menekül meg súlyos felelősségétől, sem nálunk, sem másutt.”

NAGYSZÖLLÖS: „Az első szállítmány — 2400 ember 40 vagonban elindult. — A következő transzportot német rendőrség és katonaság őrzi, — Az elszállítást a keresztény lakosság nem nézhette végig. Az üzletek és ablakok redőnyeit le kellett húzni.”

Vitéz Endre László államtitkár nyilatkozik 34 város gettójában végzett szemleútjáról: (Új Magyarország, május 15.)

„Oly intézkedéseket foganatosítottunk, melyek — és erről körutamon is alkalmam volt meggyőződni — mindig emberséges eszközökkel és az erkölcsi tényezőknek ügyelembentartásával történtek.” — „A zsidóságnak az elkülönítése legfeljebb csak átmenetileg okozhat idegenséget, valójában nem éri őket sérelem. Egymás között élhetnek, egy tömbben, a gettó határai között, saját iaji és népi törvényeik alapján.” „... lehetővé tettük nekik a szezám-olajjal való főzést, ami elősegíti, hogy ne vétsenek egyik fontos vallási parancsuk ellen.” — „Humánusan, mindenféle goromba fellépést kerülve hajtották végre a kitelepítést.” — „Utasítást adtam, hogy életbiztonságukra szigorúan ügyeljének.”

SIMAPUSZTÁN: „...már nincsen zsidó!”

SZÉKESFEHÉRVÁR: „... a mai napon hordágyon és tolokocsin is beszállították a mozogni nem tudó betegeket.”

HATVAN: „Folyó hó 12-én elindult az első deportációs szállítmány, A bevagonirozás borzalmas volt. — A helyszínen járt a budapesti Szent László-úti katolikus templom papja, aki az elmúlt vasárnap a szószéken prédikált az embertelen intézkedések ellen.”

LOSONC: „Megbízható telefonjelentések szerint a zsidókat ismeretlen helyre szállították. — A bevagonirozás alkalmával többen meghaltak.”

TISZAFÜRED: „A zsidók beköltöztetését 14-ével befejezték. 800 embert zsúfoltak a téglagyárba. — A gettó őrzését csendőrök és SS legények vették át.”

KISKUNHALAS: „A zsidóknak tejet adó gazdákat vagyoneklobzással büntetik.” (Helyi lap, május 26.)

Vitéz Endre László nyilatkozata; (május 12.)

„Szigor és erély mellett, gyűlölködés nélkül, keresztény lélekkel végezzük kötelességünket.”

SALGÓTARJÁN: „A helybeli polgári iskolában a csendőrség véres vallatásnak veti alá a zsidókat, hogy megtudják, hová rejtették el értékeiket. A kínzások következtében többen öngyilkosok lettek.”

SÁTORALJAÚJHELY: „Az állomásra befutott egy szerelvény a deportálandó munkácsi zsidókkal. A bedrótozott ablakon keresztül vízért könyörögtek. Kérésüket a csendőrök megtagadták. — Erre többen kitörtek a vagonból. — 30 ember szerencsésen járt: sortűz következtében agyonlőtték...”

KISKÖRÖS: „Úgy értesülünk, hogy a helybeli egyének fékezhetetlen nyomására a velünk együtt idetömörített 582 főből álló gettót Kecskemétre kívánják vinni. Könyörgünk, ha lehetséges, akadályozzák meg ezen akciót, amíg hivatalos intézkedés nincs. — Kérjük azonnali válaszukat.“

KAPOSVÁR: „Már semminemű élelmiszerünk nincs, s ha sürgős segítség nem érkezik, éhhalállal pusztulunk.“

Magyarország, május 25.

„A zsidók ugylátszik azt képzelik, hogy méltatlanul bának velük Magyarországon.“

DEBRECEN: „A zsúfoltság erősen fokozódott. A villanyt, gázt kikapcsolták. Úgy hírlík, hamarosan elszállítanak bennünket, segítség..

LÉVA: „Újabb és újabb szállítmányok érkeznek az ország különböző helyeiről. A további irány Szlovákia. — Cél ismeretlen.“

ZALAEGERSZEG: „Szíveskedjenek illetékes helyen eljárni, hogy itt maradhassunk, — Ne vigyenek bennünket tovább! — Mi megszerveztük a mezőgazdasági munkára való igénylést, több uradalomban szőlő- és kertgazdaságban dolgozunk és munkánkkal minden tekintetben megelégedettek. — Dolgozni akar mindenki. Ne vigyenek el bennünket!“

MAKÓ: „...már nincsenek zsidók!“

ÉRSEKÚJVÁR: „... már nincsenek zsidók!“

IPOLYSÁG: „...már nincsenek zsidók!“

Bosnyák Zoltán:

„A faji harc nem ismer szentimentális elérzékenyülést. Különösképpen nem lehet szó ilyen humánus elérzékenyülésről éppen a zsidósággal szembeni“

Baky László:

„Végeredményben az országból minden zsidót ki fogunk telepíteni, nem marad itt közülük hírmondó sem. A Tiszától keletre eső részen eddig 320.000 zsidót szállítottunk gyűjtőtáborokba. Állíthatom, hogy ez olyan jelentős esemény a magyar nép élete szempontjából, amelyhez hasonló évszázadok óta nem történt.“

(1944. május 16.)

KASSA: „A bevagonírozás megtörtént. A haldokló betegeknek sem kegyelmeznek. Vajúdó anyák halnak meg a csendőrok ütlegelése közben. Egy-egy kocsiba 80—90 embert pré-

selnek össze. Előzetesen a férfiakat, nőket a szabad ég alatt meztelenre vetkeztetik, és így kutatják ki, hogy nincsen-e „tes-tükbe rejtve” valamilyen érték. — „Imádkozzatok értünk, hogy minél előbb meghaljunk!”

SÁRVÁR: „A gyűjtőtábor fokozatosan kiürítik. Lepecsételt vagonokban víz és élelem nélkül indítják útnak a szerencsétleneket. Az útirány ismeretlen.

PÁRKÁNY: „...már nincsen zsidó!”

SZOLNOK: „...a gettót kiürítették!”

HATVAN: „...újabb vagonok...”

HATVAN: „, ... újabb vagonok ... állítólag Kassa irányába szállították...”

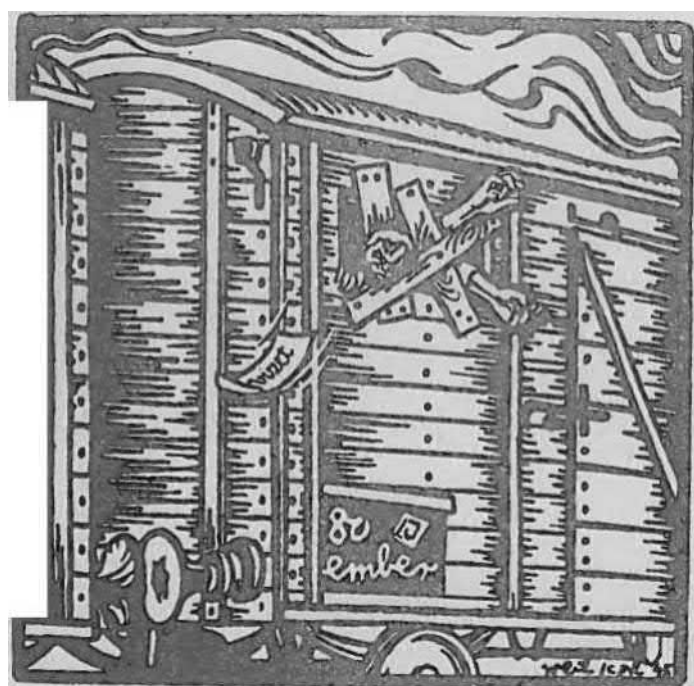
VESZPRÉM: „...már nincsenek zsidók. ..!”

SZEGED: „, ... már nincsenek zsidók..

PÉCS: „, ,.. nincsenek zsidók ...”

ZALAEGERSZEG: „.. nincsenek.. !!”

KASSA: Informátorunk jelenti: „az utolsó deportáló szerelvény is elhagyta az országot és a föltevés az, hogy a zsidókat Szlovákián keresztül Lengyelországba szállítják. — Bizalmas értesülés szerint állítólag egy Auschwitz nevű gyűjtőtáborban koncentrálják őket.”

Pihenni már. — Nem, nem lehet
Vész és vihar hajt engemet,
Alattam a föld nem szilárd,
Fejem fölött kétélű bárd ...
Tovább! Tovább!

Az út hová talpam nyomul
Süllyed' ropog, átvékonyul,
önsúllyal a kolosszi lég
Elzúzna, ha megállanék ...
Tovább! Tovább!

Arany János: Az örök zsidó.

A száműzettek útja...

Győrtől Auschwitzig

9. Jegyzőkönyv

1942. február 24. Farkas Henrik 56 éves győri lakos beszámol a birkenauai és auschwitz-i táborokban eltöltött hét hónap élményeiről:

Győrt az Ecet-utca 7. szám alatti házban laktam feleséggel és két huszonnégy éves ikerleányommal együtt,

A győri zsidóság összeköltöztetése a Sztójay-kormány rendelkezése folytán 1944. májusában kezdődött. A város vezetősége igyekezett az összeköltöztetést jóindulatúan végrehajtani oly módon, hogy eleinte csak egyes utcákból, majd egyes háztömbökből kellett a zsidóknak kiköltözniök. Az akkori belügyi államtitkár, Endre László személyes intézkedésére az összeköltöztetésnek ezt a formáját nem hagyták jóvá, mert Endre László ragaszkodott a zsidók teljes elkülönítéséhez, vagyis elzárt gettóhoz. Erre elrendelték a város valamennyi zsidó lakosának a zsidók által legsűrűbben lakott ú. n. Szigetre való összetömörítését. — Ez május végén meg is történt, úgyhogy Győr városának mintegy 5000 lelket számláló zsidósága a Sziget házaiba zsúfolódott. Az itt lakó keresztények nagyrésze lakásában maradt, csupán egyesek akadtak, akik a zsidók kényszerhelyzetével visszaélve szigeti lakásaikat komoly pénzszegekért a zsidók rendelkezésére bocsájtottik, de emellett megkapták az illető zsidó családok városi lakásait is.

Így létesült Szigeten a győri gettó. Eleinte a gettóban, sőt azonkívül is szabadon mozoghattunk, később csak délelőtt 9—12 óra között hagyhattuk el a gettót, amelynek kapuját a rendőrség és csendőrség emberei őrizték.

Június 6-án a Gestapo győri kirendeltsége kiadta a rendelkezést, hogy a gettó zsidó lakói készüljenek fel az elköltöztetésre.

Előzőleg az egész területet erős rendőr- és csendőrkordon vette körül. Ezen a napon már senki sem hagyhatta el a gettót. A győri Zsidó Tanács vezetői megállapodtak a Gestapó-

val, hogy az elköltöztetést utcák szerint bonyolítják le, úgy-hogy két nap alatt keresztülvihető legyen.

Ki is jelölték az utcákat, amelyeket az első és a második napon ürítenek ki. Megállapodtak abban is, hogy ruhanemükön és élelmiszeren kívül mindenki magával viheti a legszükségesebb bútordarabjait. — E megállapodás ellenére másnap június 7-én már a kora hajnali órákban nagyobb számú csendőr szállta meg a gettó területét és a megállapodástól eltérőleg azokban az utcákban, amelyek a következő nap kerültek volna sorra, a zsidókat a legdurvább módon felverték és felszólították, hogy mindenki egy órán belül sorakozzék fel az utcán. A csendőrök utasítása szerint csupán 2 rend felsőruhát és fehérneműt, valamint élelmiszert vihettünk magunkkal, ami szintén ellenkezett a megállapodással. Miután így meglepetésszerűen kihajtottak bennünket az utcára, és a sietségben összekapkodott holminkkal felsorakoztunk, következett a csomag- és személyi motozás.

Időközben a csendőrök lakásainkat lezárták és a kulcsokat magukhoz vették. Dél tájban megjelent egy polgári bizottság, amelynek vezetőjében a Royal-szálloda Zakocs nevű portására ismertem. Ez a bizottság a csendőrökkel együtt a Szigeten levő elemi iskola helyiségeiben megkezdte a podgyászok ellenőrzését és a személyi motozást.

A csomagjainkkal együtt kisebb csoportokban, családonként vezették az elemi iskola épületébe, ahol több motozó-bizottság működött. Először a polgári bizottság elé kerültünk, ahol elkérték minden pénzünket és magunkkal hozott valamennyi értéktárgyainkat. A törvény által egy-egy személyre engedélyezett 3000 pengőt is az utolsó fillérig, — még a jeggyűrűinket is — le kellett adnunk.

Ezután kerültünk a csendőri motozók elé, akik csomagjainkat szétdobálták és személyi motozást alkalmaztak. A csomagokból kidobálták ruhaneműnket és teljesen ötletszerűen — kinek a felsőruháját, kinek fehérneműjét — vették el. A személyi motozás úgy történt, hogy mindenkit teljesen meztelenre vetkezettek és terpeszállásba, majd előrehajoló helyzetbe állítva minden testrészét megvizsgálták.

A nők motozását gumikesztyűvel ellátott szülésznők végezték, akik a nők hüvelyét is megvizsgálták. Mindez egy primitív spanyolfal mögött történt, így a nők motozását a jelenlévő csendőrök is végignézték és közben sikamlós megjegyzéseket tettek.

A motozással kapcsolatban a teljesség kedvéért meg kell említenem, hogy közvetlenül a gettóba való összetömörítés után megjelentek Győrött a zsidó vagyion után kutató rendőrség dektívjei, a hírhedt Hain Péter-csoport emberei és a Szigeten

lévő iskola épületébe beidéztek egyes vagyonosnak tartott zsidó személyeket. A beidézetteket különböző bántalmazásokkal és a legválogatottabb kínzásokkal igyekeztek állítólag be nem jelentett vagyontárgyaik hollétéről kivallatni. Ennek az eljárásnak a során is rengeteg érték került a detektívek birtokába. Hogy ezzel később mi történt, azt természetesen nem tudjuk.

A motozás a fentemlített módon egész napon át tartott. Azokat, akik a június 7-i napon nem kerültek sorra, éjszakára a Koestlin-gyár Leventeotthonába terelték, majd másnap folytatták a kutatást.

A motozáson keresztülesett embereket öt-hatszáz-as csoportokba összeállították és elindították a Győr külvárosában lévő budaiúti baraktábor felé. A poggyászokat a város által rendelkezésre bocsátott társzekerekre rakták, az embereket pedig minden csomag nélkül, négyes sorokba állítva útnak indították. A menet élén egy rendőr haladt, két oldalt és a menet mögött csendőrök részben gyalog, részben kerékpáron. Az én és családom csoportja június 8-án déltájban indult el.

Az utcák, amerre elhaladtunk, majdnem néptelenek voltak, csak elvétve akadt egy-két járókelő, aki nyilvánvaló örömmel szemlélte a menetet. Olyan járókelőkkel is találkoztunk, akik sírva nézték azt, ami történik.

A gettóban lévő betegeket, akik saját lábukon járni nem tudtak, a csendőrök felrakatták a poggyászkocsiba és úgy szállították el. Két idősebb nőt, Gerő Józsefnél és nővérét, akik megmérgezték magukat és eszméletlen állapotban feküdtek az elemi iskola helyiségében, jómagam is segítettem a poggyászkocsi tetejére elhelyezni. (A gettóban megrakott poggyászkocsik egy része lényeges hiányokkal érkezett meg a baraktáborba, sőt egyes kocsik egyáltalán nem érkeztek meg rendeltési helyükre.)

Így kerültünk mintegy 3 km-es gyaloglás után a város külső területén lévő baraktáborba.

Ezt a baraktábort még az első világháború idején építették hadifoglyok elhelyezése céljából. Részben fából épített, kezdetleges építmények voltak, amelyekből a háború után szükség-lakásokat létesítettek és itt helyezték el a kilakoltatottakat, a nincsteleneket és a város lakóinak legutolsó söpredékét. Bűnözők és munkakerülők telepe volt ez a tábor, ahol a rendőrök és a telep lakói között napirenden volt az összetűzés. Békeidőben kb. 1200 ember lakott összezsúfolva e nyomortanyán.

Az első bombatámadás után, amely 1944 áprilisában érte Győr városát és minek folytán a baraktábor is megrongálódott, a tábort kiürítették és ennek lakóit a zsidók által már elhagyott lakásokba költöztették. Azóta a tábor minden szennyével és piszkával együtt üresen állott.

E barakokba helyezték el a győri, a környékbeli, valamint a Mosonmagyaróvárott koncentrált zsidókat is. Ide kerültek azok is, akiket közvetlenül a németek bevonulása utáni időben a Gestapo letartóztatott és ezideig a törvényszék fogházában őriztek. Összesen mintegy 7500 személyt tömörítettek ide.

A barakokat beköltözés előtt — amennyire lehetett — megtisztítottuk az ott felhalmozót szennytől. A rendelkezésünkre álló hely annyira szűk volt, hogy alig jutott mindenkinek fekvőhely.

A tábort szöges drótkerítéssel vették körül és a kerítésen kívül állandóan csendőrök őrködtek. Általában az összetömörítést és a baraktáborokba való kiköltöztetést majdnem kizárólag csendőrök intézték. Igen durván bántak velünk és sokat közülünk tetteleg is bántalmaztak. A németek részéről csupán három félelmetes külsejű SS-legényt láttunk a táborban, akik állandóan korbáccsal és pórázon vezetett vérebekkel jártak-keltek a tábor területén. Ezek a baraktábor mellett lévő különálló kőépületben laktak és itt tartották hivatalukat.

A táborban élelmezést is kaptunk. Részben a tábor területén lévő konyhán, részben a tábor melletti napközi otthon konyháján főztek számunkra naponta háromszor levest. Ezenkívül némi kenyeret is adtak. A tábor területén a rendet a saját kebelünkből választott rendőrök tartották fenn.

Istentisztelet a táborban...

A tábor lakói között a hangulat természetesen nyomott volt, de komolyabb atrocitásokra a csendőrök, illetve a Gestapo részéről csak a táborban töltött harmadik napon, június 16-án került sor. Ekkor, szombat lévén, Snyder Bernát, az orthodox hitközség főrabbija híveit istentiszteletre gyűjtötte össze. Dr. Róth Emil, a neológ hitközség főrabbija a saját híveit szintén összehívta, hogy istentiszteletet tartson. Eközben váratlanul megérkezett az egyik SS-legény, aki az egybegyűlt és imádkozó zsidókat látva, felbőszültén magához hívatta a Zsidó Tanács vezetőjét, dr. Unger Gyulát és az istentisztelet miatt a legdurvább módon felelősségre vonta. Dr. Unger, aki az istentiszteletről előzőleg nem tudott — lévén ez teljesen rögtönzött, — az SS utasítására erélyesen szétkergette az egybegyűlteket. Úgy látszott, hogy az ügy ezzel elitéződött. De nem így történt. Még aznap délután láttuk, hogy az SS épülete előtt a tűző napsütésben órákon át hajadonfővel felsorakozva áll mintegy 12—15 férfi, akikben Snyders és dr. Róth rabbiat, valamint a hitközségek vezető embereit ismertük fel. Este felé az SS-legények épületéből kijött Diamant borbély, majd utána eltorzított,

halottsápadt emberek. Kinek szakállát nyírták hegyesre, ki félbajuszt viselt, a másik különös tonzúrárt.

Az egyiknek a hajából zsidó csillagot nyírtak ki, amelynek körvonalát tintaceruzával rajzolták a koponya bőrére. A megálázott zsidó tanács tagjai — mert ők voltak ezek, — némán közeledtek felénk. Elöl dr. Róth Emil főrabbi — fején a csillaggal — megrendültén, de szemmel láthatólag emelkedett lélekkel.

Úgy rajta, mint társain véres csikok, véraláfutások és a súlyos bántalmazás egyéb jelei látszottak. Valamennyiüknek ezzel az eltorzított külsővel kellett körüljámiok a tábort „elrettentő például“.

Hová? hová?

Másnap, június 11-én kezdődött az első csoport bevaggonirozása, A délutáni órákban adták ki az utasítást, hogy minden 18 és 48 év közötti férfi és nő csomagoljon össze és készüljön fel az elindulásra. Ez az utasítás reám megdöbbenően hatott, mert 55 éves lévén, azt jelentette volna, hogy családomtól még az elindulás előtt el kell válnom.

Szörnyű lelkiállapotban kezdtük el a csomagolást és az egymástól való búcsúzkodást. Egy fél óra múlva azonban újabb utasítás érkezett, amely a 18 és 55 év közöttiek felkészülését rendelte el. Már ekkor is megállapítottam, hogy a németek és a hozzájuk mindenben alkalmazkodó csendőrök szándékosan adnak ki időnként ellentétes intézkedéseket. Céljuk ezzel az, hogy áldozataikat jövődó sorsukat illetően félrevezessék, állandó meglepetések elé állítsák és ezáltal is meggyorsítsák fizikai és lelki összeomlásukat.

Az újabb rendelkezés folytán családommal együtt maradhattam és vasárnap este a győri gettó első csoportjával indultam el.

A táborból négyes sorokban csendőrök kísérték ki bennünket a teherpályaudvarra. Csomagját mindenki magával vitte. A teherpályaudvaron már ott állott a 40 kocsiból álló szerelvény, A csendőrök az érkezés sorrendjében 60—80 embert leszámoáltak és elhelyeztek egy-egy vagonba. Csecsemős anyák közül többen a babakocsit is magukkal hozták. A csendőrök minden vagonra krétával feljegyezték az ott elhelyezett létszámát. Ugyanekkor lelövással fenyegettek nieg mindenkit, ha útközben egy is megszökne. Parancsukra saját kebelünkéből egy-egy vagonfelügyelőt választottunk.

A pályaudvarra való érkezésünk alkalmával már ott találtuk a város kiküldötteit, akik vödröket, vizeskannákat és na-

gyobb bádogedényeket, valamint kenyeret és konzerveket hoztak részünkre. Minden vágón kapott két vizeskannát, egy vödört és W. C. céljára egy nagyobb bádogedényt. A kenyérből és a konzervből később, az út folyamán egy ízben kapott mindenki egy kisebb mennyiséget,

A bevagonírozás után az ajtókat lelakatolták. Csupán egyes állomásokon, ahol a szerelvény hosszabban időzött, nyitották ki néhány percre, amikor vizeskannáinkat megtölthettük és szükségünket elintézhettük. A vágón belseje csak az ablaknyíláson keresztül kapott levegőt és világosságot, de e nyílásokat is rács vagy drót fődte.

Szörnyű zsúfoltságban, 67-en kerültünk egy kocsiba. Volt azonban olyan is, ahova 80 embert préseltek. A vágón területének legnagyobb részét a csomagok foglalták el úgy, hogy ülni sem volt helyünk és a szörnyű kimerültségtől csak úgy tudunk elszunnyadni, hogy ki-ki a saját csomagjára kuporodott.

A bevagonírozás vasárnap este befejeződött és még ugyanaznap éjjelen a szerelvény elindult. Elindulás előtt a rendőrök azt mondták, hogy Kecskemétre visznek munkára.

Másnap a reggeli órákban érkeztünk meg az egyik budapesti rendezőpályaudvarra, ahonnan kisebb veszteglés után tovább indultunk Miskolc felé. A közbeeső állomásokat az ablaknyíláson keresztül figyelhettük és így már az első állomásoknál megállapítottuk, hogy ismét félvezettek bennünket.

Reménytelen lelkiállapotunk mellett legtöbbet a hőségtől, levegőtleniségtől és a bűztől szenvedtünk. A W. C. céljait szolgáló bádogedényt sem tudtuk kiüríteni a vágón nyílásán. Végül az edény tartalma a vagonban kiömlött, hogy még elviselhetlenebb legyen helyzetünk.

Június 13-án a reggeli órákban érkeztünk Miskolcon keresztül Kassára. Ideérkezésünk előtt a csendőrök, akik a szerelvényt kísérték, feljöttek hozzánk a vagonba és újólág górombán követelték, hogy a még nálunk maradt értéktárgyakat adjuk át, mert újabb motozás következik és akinél értéktárgyakat találnak, azt azonnal agyonlövik.

Ez alkalommal valamennyi bőrből készült útitáskát, minden eziistneműt (evőeszközöket, stb.) és egyéb még nálunk maradt értékesebb holmit szedték el tőlünk.

Kassától már SS-legények kísérték a szerelvényt. Ezek is időnként különböző fenyegetésekkel igyekeztek még meglévő értéktárgyainkat elszedni.

Kassától kezdve útunk pontos irányát követni nem tudtam, csak arra emlékszem, hogy kb. csütörtökön (Birkenauba való megérkezésünk napján) hajnalban Tamow felírást láttam az állomás épületén, ahol szerelvényünk megállott.

Június 15-én csütörtökön a délutáni órákban érkeztünk Birkenau állomására. Innen a szerelvény egy külön vágányon még vagy 2 km-t haladt, majd megérkeztünk a birkenauí táborba.

Birkenau

A birkenauí állomásra való megérkezésünk után leszállítottak bennünket a vagonból. Csomagjainkat a vagonokban kellett hagyni. Ezt az ú. n. „Kanadakommando“ emberei vitték el, akik a raktárakban feldolgozták.

A vagonból kilépve két hatalmas tábortelep között találtuk magunkat. Az egyik a vasúti vágány jobboldalán, a másik a baloldalon terült el. Kiszállás után a férfiakat és nőket külön választották és ettől kezdve női hozzátartozóinktól végleg elszakadtunk és velük többé — kivéve egyes eseteket — nem találkoztunk.

A férfiakat és nőket két külön oszlopban felsorakoztatták, azután előbb a férfiak, majd a nők egyes sorban felfejlődve, elhaladtak egy német tiszt előtt, aki az embereket nyilvánvalóan munkaképesség szempontjából bírálta felül. Néhánytól koruk iránt is érdeklődött és ez kézlegyintéssel a munkaképeket jobbra, az idősebbeket és munkaképteleneket balra irányította.

Én a jobboldali csoportba kerültem. A 10—12 évnél fiatalabb gyermekek a baloldali táborba kerültek anyjukkal együtt, hacsak az anya nem adta át gyermekét valami idősebb női hozzátartozójának. Ennek dacára kisebb gyermekek is kerültek a jobboldali táborba, nyilván azzal a céllal, hogy a németek eljárásának tervszerűsége ne legyen megállapítható. Fel-tűnt nekem, hogy dr. Róth Emilt,akinek fején még ekkor is lát-ható volt a fentebb leírt eseményből kifolyólag az odarajzolt zsidó csillag, balra irányították ugyan, de őt egészen külön állították, nyilván valaminő cézzal.

Azokat, akiket baloldalra irányítottak, soha többé nem láttuk és nem is hallottunk sorsuk felől, csak a későbbiek során tapasztaltakból tudtuk meg, hogy a gázkamrákba kerültek.

Az adatfölvételezés során minden számot kapott, ami bal alsókarjukra tetováltak. A számozások betűkkel jelölt szériában történtek úgy, hogy minden szériában eljutottak egy megállapított legmagasabb számig. — Úgy tudom, 200.000 volt a legmagasabb és ennek betelte után egy újabb szériát kezdtek.

Ezentúl nem volt többé nevem, csupán egy szám voltam, mely kitörölhetetlenül karomon maradt és amivel ruhámat is megjelölték.

Felső ruházatunkon a zubbony baloldalán és a nadrág jobbszárán térdén felül két ujjnyi széles és kb. 15 cm hosszú fehér sávot viseltünk, amelynek jobbszélén egy vörös és egy sárga színű egymásra rakott két háromszög jelezte zsidó mivoltunkat, a sávon pedig bélyegzővel volt feltüntetve számunk, a szériát jelző betűvel együtt

A birkenauai tábor gyárak és iparüzemek által övezett hatalmas kiterjedésű területen feküdt. Amint említettem, két tábortelep állott a táborba vezető vasúti vágány bal- és jobb- oldalán. A két tábor között minden érintkezés teljesen lehetetlen volt, úgy, hogy én csak a jobboldali tábor berendezését ismertem meg. Ez öt különálló táborból tevődött össze. Az egyes táborokat A. B. C. D. és E betűkkel jelölték. Mindegyik tábor betonoszlopokra erősített sűrű szeges drótkerítés őrizte, melyben állandóan magasfeszültségű elektromos áram keringett. A táborok között 15—20 m széles és mintegy 1 km hosszú út húzódott. Az út mindkét végén gépfegyverekkel felszerelt őrtornyok állottak, ahol állandó őrség ügyelt a tábor lakóira és ahonnan éjjel az utat és az út két oldalán lévő barakokat állandóan reflektorozták.

Az egyes táborokon belül két, homlokzatával egymással szemben elhelyezett párhuzamosan haladó baraksor állott. Az egyik oldalon állották a páratlan számú, a másik oldalon a páros számúak. A barakok faépítmények voltak; hivatalos elnevezésük „Block”. Minden tábor 32 blockból állott. Megítélésem szerint az egész baraktábor régebben valami hatalmas méntelep vagy lókörház lehetett és a barakok eredetileg istálló céljait szolgálták. Erre következtek az egyes blockok besztásából és berendezéséből — ami állandóan istállószerű volt, — valamint egyes barakokon talált feliratokból. Határozottan emlékszem, hogy az egyik barakra erősített táblán „Istálló rühes lovak részére“ feliratú táblát láttam. A barakok mindkét oldalán két emeletnyi magasságban priccsek voltak. Egy-egy barak mintegy 5—600 ember szállásául szolgált. Ezek szerint tehát egy-egy tábor befogadóképessége 16—19.000 főt tehetett ki, úgy, hogy az egész jobboldali tábor, ahová a munkára szánt embereket szállították, összesen mintegy 80—100.000 ember befogadására volt alkalmas.

Az E-tábor lakóit amíg mi itt tartózkodtunk, nem vették igénybe. Ez olyan gyűjtőhelyféle volt, ahol a munkaképesnek talált embereket összegyűjtötték és innen osztották őket szét különböző munkahelyekre és egyéb táborokba. Birkenau környékén ugyanis Auschwitzon kívül még számos kisebb tábor

is volt (mint pl. Monowitz), de távolabbi helyekre, Breslau, Danzig, sőt Hanover vidékére is innen szállították a foglyokat, vagyis a „Häftlingeket“.

Közvetlen parancsnokunk a block-parancsnok, az ú. n. Blockaltester és ennek helyettese volt. Mindketten a velünk szemben elhelyezett baraksorban lakó német cigányokból kerültek ki. Velünk együtt laktak a barakban, de természetesen elkülönített fülkékben. Durván és embertelenül bántak velünk, a legcsekélyebb szabálytalanságért verést kaptunk és gyakran mondvacsinált ürügyek alatt is agyba-főbe vertek bennünket.

Az ételmezés napi háromszori étkezésből állott. Reggel keserű feketekávét kaptunk, délben valami zöldséglevest, amely krumpliból, vagy valami szárított főzelékféléből készült minden zsiradék nélkül. Estére fejenként 25 dg kenyeret kellett volna kapnunk, de ennek jelentős részét a Blockaltester (tömbfelügyelő) és helyettese mindig ellopta. A kenyérhez vacsorára egy kanálnyi lekvárt, margarint, vagy egy vékony szelet egészen silány minőségű lóhúsból készült szalámit kaptunk. Ezenkívül semmi lehetőségünk nem akadt az ételmezés kiegészítésére, mert egyrészt nem volt miért vásárolnunk, másrészt nem volt kitől.

Itt közlöm egy technikai munkában foglalkoztatott zsidó mérnök feljegyzése alapján a gázkamra műszaki leírását.

A gázkamra

A kemencék termének közepéből magas kémény nyúlt ki. Körülötte 9 kemence volt beépítve egyenként 4 nyílással. Mind-egyik nyílás 3 normális hullát fogadott be, melyet másfél órán belül hamuvá égetett. A kemencék kapacitása tehát napi 2000 hulla volt.

Mellette volt a nagy előkészítő csarnok, amely úgy készült, hogy fürdőintézet csarnokának benyomását keltette. A csarnok 200 személy befogadására volt alkalmas és állítólag alatta Ugyanilyen várócsarnok volt beépítve. Innen ajtó vezetett a néhány lépcsővel mélyebben fekvő igen hosszú és szűk gázkamrába. A gázkamra falaira színleges tussozó berendezések voltak szerelve úgy, hogy a kamra egy óriási mosdóterem benyomását keltette. A kamra lapos tetején három, szelepek által hermetikusan elzárható ablak volt. A gázkamrából a kemencékbe a csarnokon keresztül sínpár vezetett végig. Az elgázosítás úgy történt, hogy az áldozatokat a B. csarnokba vezették, ahol azt mondták nekik, hogy fürödni mennek. Itt levetkőztek és két fehér köppenyebe öltözött férfi 1—1 törülközőt és szappant osztott ki közöttük, hogy ezzel is azt a hitet keltsek bennük, hogy fürdőbe kerültek. Azután beszorították őket a gázkamrába. 2000 személy annyira megtöltötte a kamrát, hogy ezek csak egye-

nesen állhatták benne. Hogy ezt a tömeget a kamrába beszoríthassák, gyakran közjük lőttek. Mikor mindnyájan, a kamrában voltak, az ajtót kívülről lezárták. Egy kis ideig vártak, nyilván azért, hogy a kamra hőmérséklete egy bizonyos fokra emelkedjék, azután gázálcós SS legények a tetőre mentek, az ablakszelepeket kinyitották és pléhdobozokból egy porszerű preparátumot szórtak a kamrába. A pléhdobozokon „Cyklon zur Schaedlingsbekaempfung“ volt olvasható és egy hamburgi gyár jegyét viselte. Nyilvánvalóan Cyan preparátumot tartalmazott, mely bizonyos hőfoknál elgázosodott.

5 perc elmúltával a kamrában mindenki halott volt. Eddig még nem akadt senki, aki a kamra kinyitása után élet jelt adott volna.

A kamra kinyitása után szellőztettek és a „Sonderkommando“ a hullákat lapos kocsikon a kemencéhez szállította, ahol elégették őket. A III. és IV. mintájú két krematórium nagyjából ugyanilyen rendszer mellett dolgozott. A teljesítőképessége azonban csak féllannyi. A négy krematórium összteljesítőképessége tehát 6000 elgázosítás és kremáció volt naponta.

Lehetőleg csak zsidókat gázosítottak el, árjákat kivételesen. Ezeket rendszerint agyonlövással semmisítették meg. A krematórium üzembehelyezése előtt ezt a nyirfaerdőben végezték, ahol azután a hullákat a gödörben elégették. Később a krematórium csarnokában, melyet erre a célra külön berendezéssel láttak el, tarkólövés által gyilkolták meg őket.

Az első krematórium 1943. március elején való felavatásához, mely 8000 krakkói zsidó elgázosítása és elégetése által történt, előkelő vendégek érkeztek Berlinből, magasrangú tisztek és polgári személyek. A krematórium teljesítményével nagyon meg voltak elégedve és szorgalmasan használták a gázkamra ajtajára szerelt kémlelőlyukat. Az új üzembről nagyon elismerően nyilatkoztak.

Waldseei posta

Birkenai tartózkodásom ideje alatt emlékezetem szerint kétízben volt alkalmunk odahaza maradt hozzátartozóinknak levelet írni. Ilyenkor megjelent a táborban egy írnök, aki levelezőlapokat osztott szét. A lapokért nagy volt a tülekedés, és csak az írhatott, akinek sikerült levelezőlapot kapnia.

Az írnök közölte velünk, hogy kizárólag hogylétünkről értesíthetjük hozzátartozóinkat, a lapokra mást írni tilos. A lapot németül kellett megírni, aki nem tudott németül, az valamelyik ismerőse útján íratta meg a lapot. Az írnök utasítása szerint a feladó tartózkodási helyeül „Waldsee“-t kellett írni.

Amikor ennek oka iránt érdeklődtünk és megkérdeztük, hogy tulajdonképpen hol vagyunk, az írnok azt felelte, hogy Birkenauban vagyunk és azért kell Waldseet írjunk, mert — mint nevetve megjegyezte — „Es riecht nach Wald und See“. Hogy ezek a lapok továbbítva lettek-e, azt nem tudtuk, annyi bizonyos, hogy otthoni hozzátartozóinktól soha senki választ nem kapott.

Később, amikor már Auschwitzban dolgoztunk, egy alkalommal egy női csoport jött át Birkenauból Auschwitzba fürdeni. A nők, mint mi, teljesen kopaszok voltak, továbbá rongyosak, amellettestileg erősen megviseltek. Egyik nő a csoportból nevéen szólította egyik Haefling-társamat, aki csak hosszabb idő után ismerte meg az illetőben a saját feleségét.

Egy nagyobb női csoport Birkenauból Auschwitzba is átjárt dolgozni, ahol különböző gyárakban foglalkoztatták őket. Ezek révén azután egy-egy titokban megírt levéllel érintkezni tudtunk az itt lévő női hozzátartozóinkkal, vagy ismerőseinkkel. Így lüdtam meg pld. azt, hogy lányaim egy nagyobb csoporttal, amelyben számosan voltak győriek, Birkenauból állítólag Breslauba kerültek.

Mint külön érdekességet kell megemlítenem, hogy az ikreket, törpéket, torzszülötteket mindenesetben külön választották és ezek függetlenül koruktól, — csecsemők, csak úgy mint 90 éves öregek — a jobboldali táborba kerültek. Itt külön barakban helyezték el őket, különleges bánásmódban volt részük. A német orvosok méréseket és különböző kísérleteket végeztek rajtuk. Úgy hirlett, ezeknek aránylag jó dolguk volt, kivéve azokat, akiken halálos mérgek hatását tanulmányozták.

Háromheti birkenauai tartózkodás után, kb. július 8-án az ipari csoportot, amelyhez én is tartoztam és amely ekkor kb. 350 főből állott, — átvittek Auschwitzba.

Auschwitz

Az auschwitzzi tábor a birkenautól mintegy 3 km-nyi távolságra feküdt. Az auschwitzzi tábor kiterjedése a birkenautinál lényegesen kisebb volt és ettől eltérően kőépületekből állott, Az épületek eredetileg földszintesek voltak, amelyekre később emeleteket húztak.

A tábor bejárata felett hatalmas felírás díszelgett „Arbeit macht Freiheit“ szöveggel. A táborba vezető út mindkét oldalán egymás mellett és egymás mögött párhuzamosan voltak elhelyezve a blockok, mindegyike számmal megjelölve. Az egymás mellett hosszanti irányban elhelyezett blocksorban 11 block-épület volt, számszerint 28.

Az auschwitzi tábor a birkenauhoz hasonlóan betonoszlopokra erősített és magasfeszültségű árammal telített szöges drótkerítés vette körül.

A tábornak odaérkezésünk alkalmával kb. 16—8000 lakója volt, Európa minden részéből: oroszok, lengyelek, franciák, hollandok, belgák, görögök, olaszok, norvégek, sőt szíriaiak is. Legnagyobb részük zsidó, de voltak közöttük keresztények, sőt németek is, akik részben politikai okokból, részben mint közönséges bűnözők kerültek ide. A nemzsidó Háftlingek zubbonyuk belső bal felén a zsidóktól eltérő jelzést viseltek. A politikai bűnösök a szériát és számot tartalmazó fehér sáv jobboldalán piros színű háromszöget, amelynek közepébe nemzetiségüket megjelölő kezdőbetűt varrtak, így pl. P (Pole) lengyelt, C (Cseh) a cseheket jelölte, stb. A magyar zsidók ily betűjelzést nem hordtak. A hivatalos bűnözők zöldszínű háromszöget viseltek. Feketét a munkakerülők, rózsaszínű háromszöget a homoszexuálisok, ibolyaszínűt a bibliai szekták tagjai.

*

Auschwitzba való megérkezésünk után a 2. számú blokkban helyeztek el, ahol 3 hétig vesztézőár alatt tartottak. A kórantén idő leteltével szakmánként csoportokba osztottak bennünket és így helyeztek el különböző munkahelyekre. Én, mintegy 35-öd magammal az asztalosok közé kerültem, az ú. n. Bauleitung I-hez. Mielőtt munkába álltunk, szakkvizsgán estünk keresztül és csak azok maradtak a csoportban — az említett 35 közül mindössze heten — akik e vizsgán megfelelték. Ezután az I. számú barakba kerültünk elhelyezésre és tetőfedő munkához osztottak be, mint segédmunkásokat. A munkálatok a tábor közelében történtek, ahol nagyobb szabású építkezési, csatornázási, valamint útépítési munkák voltak. Többek között egy nagy SS laktanyát, valamint egy ugyancsak nagyobb terjedelmű női tábort építettünk szakképzett iparosok vezetésével.

A tábor élete.

Munkánk reggel hat órakor kezdődött és esti 6 óráig tartott. A munkára való kivonulás és a bevonulás zeneszó mellett történt, amikor kalaplevéve kellett elvonulnunk az ügyeletes SS tiszt előtt.

A táborban a fegyelem igen szigorú és katonás volt. A munkából való visszatérés után, még mielőtt a barakokba mehettünk, felsorakoztattak hajadonfőit az ú. n. „Appel”-hez, ami abból állott, hogy ellenőrizték a létszámot és ez alkalom-

mal hirdették ki számunkra a napiparancsot is. Ha létszám stimmelt, az „Appel“ alig egy félórát vett igénybe, de ha valami hiány vagy tévedés volt, sokszor órákig ácsorogtunk mozdatlanul, katonás rendben.

Általában mindenben szigorúan ragaszkodtak a katonás fegyelemhez. Minden SS katona és felügyelő előtt kalaplevéve kellett állnunk, vígyázz-állásban. A legcsekélyebb fegyemsértésért verés járt. Komolyabb büntetés volt a Bunker, vagyis a börtön, amely egy különálló barakban volt és ahol az embereket állandó veréssel és egyéb raffinált módszerekkel kínozták. Jómagam belülről nem láttam és nem is beszéltem olyanról, aki a Bunkert végigszenvedte, de azt tudom, hogy a Bunkerrel való fenyegetés számunkra a legfélelmetesebb volt.

Akik komolyabb fegyemsértést követtek el, vagy szökni próbáltak, azok az ú. n. Politische Abteilung elé kerültek és a végük akasztás volt.

Minden lakóhelyiségnek volt egy Stubenältesterja, rendszerint egy német bűnöző, aki mint szobaparancsnok felügyelt a rendre és fegyelemre. 1—1 blokk élén a Blockältester állott, aki ugyancsak német bűnöző volt. Ezekről a felügyelőktől igen sokat szenvedtünk, mert a legcsekélyebb rendellenességért, de gyakran kitalált ürügyek címen rettenetesen elverték bennünket. A verések elég gyakoriak voltak és olyan brutálisan csinálták, hogy többeket nyomorékká vertek, sőt agyonütöttek.

Az egész tábor felett a Lagerältester állott, aki már egy SS-tiszt volt és aki gyakran a Blockältestert és a Stubenältestert is megfenyítette.

Az egyes munkacsoportok az ú. n. „Kommandók“ élén a Capok állottak, akik az árja bűnözők sorából kerültek ki. Egy kisebb munkaosztág vezetője a „Vorarbeiter“ volt, szintén hozzánk hasonló Haefling, de dolgoznia nem kellett. Ezekről is rengeteg verést kaptunk. Ütöttek bennünket csak azért, hogy feletteseik kedvébe járjanak.

A tábor lakóit a fentebb már említett építkezéseken kívül a tábor közvetlen közelében épült gyárakban foglalkoztatták. Hatalmas ipari üzemek voltak ezek, ahol legfőképpen fegyverkezési és hadifontosságú dolgokat gyártottak. Itt volt az Union Werke üzeme, amely fegyveralkatrészeket gyártott a DAW (Deutsche Ausrüstungswerke) a DMW., PLW. és egyéb megjelölésű üzemek, mind rengeteg munkással.

Auschwitzba való érkezésem után, a Bauleitung I.-hez nyertem beosztást. Itt dolgoztam mintegy 3 hétig, azután az ú. n. Faulgas-Kommandóhoz osztottak be. A Faulgas egy későbbi hatalmas ipartelep volt, ahol szennyvízből és szemétből gázt kívántak előállítani.

Megszökni?

Ha létszám-megállapításnál kiderült, hogy egyik vagy másik fogoly hiányzik, szirénákkal riadót jeleztek. A nagy őrző-öv legénysége a tornyokban maradt, a kis őrző-öv legénysége ugyancsak elfoglalta helyét a toronyban, azután megkezdődött a két öv közötti területen a kutatás, amely néhány száz SS legény, valamint véredek segítségével történt. Szirénára a tábor legtávolabbi környéke is riadóállapotba került, úgy, hogy ha egy fogolynak csodálatos módon sikerült is az övezetet áttörnie, minden valószínűség szerint a német rendőrség és az SS sűrű őrzáratainak egyikébe került. A szökevényt nagyon akadályozta a kopaszra nyírt fej, a megjelölt ruházat, és a környék megfélemlített lakosságának — legjobb esetben is — passzív magatartása. Nemcsak a csekély segélynyújtás, hanem már a rögtöni feljelentés elmulasztása is halálbüntetéssel járt.

Ha a szökevényt 3 nap múltán nem fogták el, a nagy őrző-öv legénysége az eddig megszállott tornyokat elhagyta, nehogy a szökevénynek sikerüljön valamilyen módon az őrző-övet áttörnie. Ha a szökevényt élve fogták el, az egész tábor jelenlétében felakasztották. Ha holttestére bukkantak, hulláját bárhol is találták meg, visszahozták a táborba és közszemlére tették. Kezébe egy táblát nyomtak, e felirattal: — itt vagyok. — (Hier bin ich.)

Auschwitzi „1942-es“ munkamódszer

„A munka viszonyok, azaz feltételek elképzelhetetlenül kemények voltak, annyira, hogy legtöbben közülük az éhségtől és az élvezhetetlen eledeltől legyengültem nem bírta ki. A halálozás ijesztő méreteket öltött. A 200 tagot számláló munkáscsoportoknak naponta 30—35 halottja volt. Sokat a felügyelők, az úgynevezett „Capok“ minden ok nélkül munkaközben agyonütöttek. Az elhalálozás által a csoportunknál beállott hiányt naponta a Birkenauban maradt nagyobbik részből pótolták. Nehéz és veszélyes volt számunkra esténként a munkából hazatérni. Szerszámainkat, tüzelőfát, nehéz katlanokat s a napközben elhalt, vagy agyonütött bajtársainkat az 5 km. hosszú úton haza kellett cipelni. A nehéz súllyal katonás rendben kellett menetelnünk. A Capo a neki esetleg nem megfelelő menetelést kegyetlen veréssel, vagy akár agyonütéssel büntette. Míg a második transzport 14 nap múltán hozzánk érkezett, a mi transzportunkból kb. már csak 150-en maradtunk életben. Esténként megszámláltak bennünket, a hullákat kis lapos tábori kocsira rakták, majd a közelben lévő nyírfaerdőbe vitték, ahol egy néhány méter széles és 15 m. hosszú gödörben égették el.“

Ezt mondták:

Sztójay Döme miniszterelnök: 1944. május 30. Balatonfüredi

„Meg akarjuk teremteni a keresztény erkölcs szikláira támaszkodó Magyarországot.“

Weesenmayer német-birodalmi követ és meghatalm. miniszter budapesti május 1-i ünnepségen elmondott beszédéből:

„Mi vagyunk az európai térségben mágnes a dolgok jobb rendjének.“

Ezt cselekedtek:

10. Jegyzőkönyv

Sproncz József budapesti lakos (született 1905.), beszámol élményeiről.

Hatvan főnyi munkaszolgálatos: június 12-én a 18 órai vonattal indultunk útnak a budapesti 10. számú helyőrségi kórházból Jászberénybe. Mindannyian közös menetlevelet kaptunk. Katonai kíséret nem adtak.

Gyanútlanul utaztunk Hatvanig, ahova 20 óra körül érkezünk. Megdöbbenésünkre az átszálláskor csendőrkordon vette körül a vonatot, élükön Zöldy nevű, német SS egyenruhába öltözött magyar csendőrtisztrel.

Ő maga állt a keskeny átjáró előtt saját kezűleg vert keresztül bennünket a tömegben: „piszkos, rothadt zsidók, rátok várok, rohanjatok, mert belétek lövök!” — harsogta.

E vonatról kb. kétszázán szálltunk le, sárga csillagosok. Az ott veszteglő gyorsvonat közönsége, köptük katonatisztek is, részint örvendezve, részint megborzadva szemlélték a jelenetet. A csendőrök magatartása és fenyegetése minden képzeletet felülmúlt. A parancs szerint arccal a fal felé fordultunk. A gyorsvonat elindulása után libasorban szaladva kellett az állomás közelében lévő cukorgyári gettó keskeny kapubejáratát elérni, puskatuscsapások és botverések közepette.

A kapun való bejutás a nagy hátizsákokkal lehetetlen volt, és így parancsot adtak, hogy a hátizsáunkat egymásra dobálva az úttesten tegyük le, míg magunk az átjárón Zöldy és csendőrtársai állandó ütlegetése közben nagy nehezen bejutottunk a gettóba. Ott ismét sorba kellett állnunk.

Ekkor azonban a verések már olyan méreteket öltöttek, hogy fegyelmezett sorakozóról szó sem lehetett. A csendőrök ezt kihasználva borzalmas ütések mértek reánk. A gettóban már képviselve volt a magyar rendőrség, a honvédség egy-egy tisztrel és a polgári hatóság.

Mikor a csendőrök végre kifáradtak a verésben, parancsot adtak, hogy mindenki vegye elő zsebkezdőjét, tegye le a

földre maga elé és az összes zsebeiben levő értékeit és okmányait. Hozzáadték: ha csak egy darab papírt is találnak a zsebeinkben, az illetőt a helyszínen agyonlövik. Az értékeket a csendőrség vette át. Az okmányokat, minden katonai iratunkat az éjszaka folyamán máglyára rakták és elégették. Közben besötétedett...

Ezután mint a birkákat, egymást letaposva kergették bennünket a gettóba. Hogy hová kerültünk, csak reggel láthattuk. A bűz és szenny minden képzeletet felülmúlt.

A később befutó vonatok újabb szerencsétlen bajtársakat hoztak. Ezeket ugyancsak hasonló módon fogadták mint bennünket.

Másnap reggel öt óra felé több német katonával Zöldy és csendőrei felszólítottak bennünket: jelentkezzen az, aki külföldi állampolgár, vagy aki nürnbergi törvények szerint nem számít zsidónak. Persze sokan jelentkeztek, mindenki igazolvány nélkül. Ezeket újból alaposan elverték és a sok jelentkező közül összesen egy svéd és egy román állampolgár került ki a gettó területéből. Holott olyan is volt köztünk, akinek honvédként kellett Jászberényben behívója alapján jelentkeznie. Ez a honvéd mindvégig velünk szenvedett és a zsidó csillagot is viselte.

Ezután mindenki megkereste csomagját. Megjelent a rendőrség s előttük kellett kiszórnunk a csomag tartalmát. Ők döntötték el, hogy mit vihettünk magunkkal és mit nem. Általában a dolgok felét hagyták meg nálunk. Az élelmet is elvették.

Reggel 8 óra felé bevagóniroztak bennünket. Eleinte 80 személyt raktak egy kocsiba, majd az ajtókat leplombálták. Vödrot nem kaptunk, csak kulacsainkat tölthettük meg vízzel. Sokunkat a vízhiány mellett görcsös hasmenés is kínozott. Aludni teljességgel lehetetlen volt.

Kassán egy csendőrhadnagy állt a vonat elé és beszédet intézett hozzánk, imígy: tudjuk meg, munkára visznek s reméli, hogy becsületet fogunk szerezni a nemzetnek.

Még Miskolc és Kassa között az egyes vagonokból a marhakocsi kis ablakán keresztül kiugrott 16 ember, akik — mint később megtudtuk — szerencsésen el is jutottak Jászberénybe, ahol jó fogadtatásban volt részük.

Három napig tartott az út Birkenauig és útközben igen sokat szenvedtünk a hőségtől s szomjúságtól, valamint az emberi szükségletek elvégzésének lehetetlensége miatt.

Tamovon és Krakón keresztül június 15-én érkeztünk a felsősziléziai Birkenaubá. Meglepő látvány volt. Óriási tábor terült el előttünk, nagy embertömegek hullámozgattak fel és alá. Főleg fiatal nőket láttunk.

E látvány hatása alatt bizakodni kezdtünk: talán életben maradhatunk.

Még a vagonban megbeszéltük, hogy nagy munkakészséget színlelünk, kihangsúlyozva, hogy mi „munkaszolgálatosok” vagyunk. Frissességet mutatva ugrottunk ki a vagonból, mintha nem is utaztunk volna és igyekeztünk kedvező benyomást kelteni. Felszerelésünket a vagonokban kellett hagynunk azzal, hogy azt majd utánunk hozzák. E csomagjainkat soha többé nem láttuk,

A következő 5 perc sorsdöntő volt.

Kettős sorokban kellett elvonulnunk egy német orvos, dr. Mengele előtt, akinek intésére, ki jobbra, ki balra ment.

Aki balra került, az elveszett. Általánosságban a szállítmányok 70 százaléka került balra.

Még megemlítem, hogy megérkezésünk alkalmával, amikor a halálos kettéosztásunk történt, a jobbra és balra elvonuló csoportokat zeneszóval kísérték.

Mínhogy természetesen a kivégzést nem láttam, elmondom, hogyan szereztem tudomást azok lefolyásáról.

A kivégzéseket az ú. n. „Sonderkommandok” végezték, amelyeknek beosztottjai a mi sorainkból kerültek Id. Egy ilyen Sonderkommandoból az egyik szemle alkalmával egy lémet ezredes három embert kiszemelt hóhérnak, akiknek később az volt a feladatuk, hogy csehszlovák városokban a halálraítélteket felakasszák. A három ember később visszakerült hozzánk és elnézés folytán életben hagyták őket, holott a Sonderkommando beosztottjait három hónap elteltével kiirtották.

Ettől a három újabb tanútól tudtam meg a következőket: a balra küldöttek szappant és törülközőt kaptak, teljesen le kellett vetkőzniök, és egy hatalmas terembe terelték őket, kb. 1500 személyt egyszerre, külön ajtón a férfiakat, külön ajtón a nőket. Annyira sűrűn voltak, hogy úgyszólván állni sem tudtak és testükkel összeszorultak. Ekkor az ajtókat bezárták. A szerencsétlenek azt várták, hogy a tussokon megindul a víz. Ehelyett a mennyezeten elhelyezett kosárban egy gázálcross SS katona ciángázzal megtöltött bombát dobott a nyíláson keresztül s a nyílást lezárta. Az emberek rövidesen kiszenvedtek. Az ajtókat kinyitották és a Sonderkommando emberei az összesült emberi testeket kötéllel fejüknél fogva rángatták ki. Akinek aranyfog volt a szájában, azt kitördelték és a nők haját levágták. Ezt később magam is csomagoltam, 25 kg-os papírzsákokba.

Amikor a terem kiürült, rögtön újabb csoport következett és ez így ment éjjel-nappal. Négy ilyen elgázosító terem volt és mivel ezek kevésnek bizonyultak, bizonyos házakban hevenyészett elgázosítókat készítettek. Ezeknél fokozott volt az

iszonyú halálfélelem, mert megsejthették, mi vár rájuk. Ha megfelelő mennyiségű ember nem állott rendelkezésükre, az ú. n. „Restet“ tarkólövessel végezték ki.

Az elgázosítóból Idráncigált hullákat megépített, nagy teljesítményi kemencékbe rakták, amelyeket szénnel és fával tüzeltek. Egy barátom nekem mindennap meg tudta mondani, hogy a krematóriumba hány vágón szenet hoztak. Ebből következettünk arra, hogy aznap mennyi áldozat lehetett, Mivel a kemencék is keveseknek bizonyultak, a krematórium környékén éjjel-nappal szabad tűzön is számos helyen égettek hullákat. Ennek leírhatatlanul irtóztató büze elárasztotta az egész környéket. Azokat, akik járni nem tudtak, liftbe rakták, mely különleges szerkezettel rendelkezett. Bizonyos magasságot elérve, a lift ajtaja kinyílt, és utasát élve az égő kemencébe csúsztatta. A megmaradt emberi hamut és a porrá zúzott csontokat teherautókra hányva a Visztula egy holtágába szórták.

Akik jobboldalra kerültek — köztük jómagam is, — azokat betelerték egy óriási zuhanyfürdőbe. A szomszágunk már négy nap után olyan méreteket öltött, hogy a zuhany melegvizét ittuk. Ez a víz, a németek bevallása szerint is a legegészségtelegebb volt, olyannyira, hogy aki a vízből ivott, testén nagy fekete fekély jelentkezett, Egész ott tartózkodásom alatt nem ittam többet, mint amennyit itthon 2—3 nap alatt.

Tussolás után, mivel szappant és törülközőt nem kaptunk, csuromvizesen meztelenül kihajtottak egy harmadik óriási terembe, ahol kiosztottak fejenként egy inget, egy alsónadrágot, pizsamaanyagból készült egyenruhaszerű fegyencruhát, csikos nadrágot és kabátot, meg sapkát. A nőket is ilyen egyenruhában járaták, de szoknyában. A csikos anyag láncvonala papírból, vetületeke vigonyból volt.

Azután betelertek bennünket egy barakba, kb. 1500-anként, ahol misztikus fény mellett, színpadias beállításban nagy előadást tartott egy „Häftling“ ruhában levő német orvos, figyelmeztetve a társaságot, hogy a barak minden tagját röntgennel átvilágítják, ami hivatva lesz megállapítani, hogy kinek cipőjében, gyomrában, végbelében, vagy más helyein vannak elrejtve értékek. Akinél ilyesmit találnak, azt a helyszínen agyonlövik. Voltak, akik cipőjükből, vagy másutt még megmaradt értékeiket ekkor egy körülvitt lepedőbe bedobták. Amikor ezzel is készen voltak, felszólítást kaptunk, hogy most már fekdjünk le aludni. A röntgenezés persze csak blöff volt. Lefeküdni pedig 3—400 ember tudott volna a porban és piszokban, mi pedig ezerötszázan voltunk.

A betegek kitörnek.

A mellettünk lévő barakban vörheny járvány volt. Az ittenieket lezárták, enni nem kaptak, ezért ebédosztáskor áttörték a kordont, befurakodtak közénk és elvették ebédünket,

Szemben velünk orosz és lengyel szabotáló katonák voltak.

Dél előtt megjelent egy német százados, aki egyeseket ki-hallgatott közülünk. Nyomatékkai hangsúlyoztuk, hogy munkaszolgálatosok vagyunk és kérjük, hogy kemény munkára mielőbb osszon be bennünket. Ezzel azt akartuk elérni, hogy egyenlőre legalább életben maradjunk.

Másnap kivették közülünk a lakatosokat, asztalosokat, motorszerelőket és egyéb iparosokat és ezeket más blockba helyezték el.

A következő napon újabb szelekció történt, megjelent újra a német százados és különválasztotta az erőseket a gyengéktől. Így 7—800-an maradtunk az 1500-ból. A gyengék sorsa is ismeretlen előttem, mindenesetre igyekeztünk az erősökhöz kerülni. Egy óbudai Fábián nevű birkózót, aki igen kövér volt, összeengedtek egy másik igen kövér emberrel. Az SS-ek hangosan mulattak azon, mint küzdött a két ember az életéért. Mert aki alulmaradt, az már sejtette sorsát.

*

Az étel csirizszerű ronda Dürngemüse volt, amit senki nem tudott megenni. Fekhelyünk-nem volt, az égő testek bűzét különösen éjjel éreztük, kibírhatatlanak, úgyhogy állandóan üzengettünk cigányunk útján a századosnak, hogy munkára akarunk menni. A százados napok múlva végre meg is jelent, s kiadta a parancsot, hogy másnap bennünket egynapi vesztégzár után munkahelyünkre szállítsanak. Kierőszakoltuk nála, hogy még aznap este 25 deka kenyeret és 2 és fél deka margarint kapjunk, amit azonban a cigányok el akartak lopni. A kenyeret csak nagynehezen gyűrtük le, mert tiszta fűrészpör volt. Az ebéd Birkenauban két liter Dürngemüсібől állt, amit 10 embernek egy tában osztottak ki, kanál nélkül. Így a fele mindig megmaradt, s ami elfogyott, azt úgy nyeltük le, mint valami utálatos orvosságot. Éjjeli edényeket is felhasználtunk ilyen közös tálnak, — rozsdás, töredezett zománcedényeket. Reggelire ugyanilyen adag hársfateát kaptunk.

Nagy felszabadulás volt, amikor Birkenauból elkerültünk. A cél a 2 km-re lévő Auschwitz. Birkenauban kórház nem volt, s mellettünk pusztultak el emberek százai minden ápolás hiányában.

Félúton Auschwitzba egy táborba kerültünk káranténbe, ahol egyetlen vagyónunkat, a cipőnket akarták az ott szolgálatot teljesítők ellopni.

Másnap Auschwitzban találkoztam a régebben idekerültekkel. Míg a birkenauai elosztó-tábor volt és 150.000 embert fel is tudott venni, az auschwitzi „csak“ 20.000 ember befogadására volt alkalmas. Auschwitz egészén a legutolsó időkig kifejezetten férfi-tábor volt, míg Birkenauból a nőket végeláthatatlan sorokban láttam munkára vonulni, főleg dohánygyárakba.

*

Mielőtt még az újabb fegyencruhát megkaptuk, meztelenül dideregtünk fekvőhelyünkön. Egyszerre csak arra lettem figyelmes, hogy valaki erősen néz. Megszólított és hosszú beszélgetést folytattunk. Elszánt embert kerestek, hogy esetleges tömegmészárlásnál legyen szervezett ellentállás. Neki már volt ilyen csoportja. Elmondta, hogy Szlovákiából, Iglóból került ide. Bisztric a neve, két és fél éve sínylődik már, Haefling-Krankenbau-ban, az ottani kórházban dolgozik és ha szükségem van rá, csak forduljak hozzá.

Ezután megkezdődött az ú. n. Kommandóba való beosztás. Kommandónak nevezték az egyes munkafajtákra történt kivезényléseket.

Jómagam az ú. n. „Flusskies Dess“ nevű Kommandóba kerültem. A beosztást árja Haeflingekből álló ú. n. „Arbeitsdienst“ végezte teljesen taláalomra. A Kommandókon belül feletteseink német vagy lengyel bűnözők voltak.

A Kommandók vezetői a következő rangjelzéseket hordták felirat formájában a sárga karszalagon:

Obercapo, Capo, Untercapo, Vorarbeiter. Ezeknek kötelességük volt a Haeflingekből munkát kierőszakolni. Szaktudásuk nem volt. Az én Kommandóm: a „Flusskies Dess“ és a „Landwirtschaft“ még az ú. n. 1942-es módszerrel dolgozott, vagyis úgy, hogy a munkára kivitt 100 ember közül csak negyvennek volt szabad naponta visszatérnie. Velem szemben legelső teendőjük volt, hogy az akkor még jó állapotban lévő bakancsomat le akarták húzni a lábamról, hogy azután saját részükre érte élelmet cseréljenek. A táboron kívüli kommandókat, mint az enyimet is SS-ek és kutyák kísérték. A bakancsom miatt egy SS-katona és három felettesein egy fakunyhóba vittek, ahol furkósbottal hadonásztak a fejem felett és egy darab kenyert ígértek cipőmért, megfenyegetve, hogyha nem adom, halál fia vagyok. Mivel cipő nélkül úgy sem tudtam volna létezni, szilárdan elhatároztam, hogy kitarok a cipőm mellett és inkább agyonveretem magam Határozottsá-

gom pillanatnyilag hatott, és úgy bocsájtottak el, hogy úgyis rövid lenne a bakkancs. De még az nap és a következő 10 nap alatt, amíg e Kommandónál dolgoztam, a legsúlyosabb veréseket kaptam és a legnehezebb munkára osztottak be, vagyis nehéz kötött földet kellett kiásni, csillébe hányni és 24 ilyen kis-kocsit 5—600 méteres meredeken feltolni.

Mindezt elképzelhetetlenül súlyos ütlegetések között.

Egy Schwartz Ármin nevű barátom (lakik Bp., Szív-u.) megkockáztatta, hogy a feletteseknek szóljon; nem volna-e lehetséges, hogy leváltsanak. Ezeknek több sem kellett: munkába vették azzal, hogy „lázító.” Az egyik előtte, a másik mögötte, a harmadik oldalt állt, s addig pofozták, amíg el nem esett. Ekkor mint a megvadult állatok bikacsökkel, ököllel és lábaikkal dolgozták meg, különösen nemiszervét, gyomorszáját, szíve tájékát, farsontját, orrsontját és időnként fojtogatták. Mikor öntudatát elvesztette, felöntötték és újra kezdték, addig, amíg meg nem unták. Naponta számtalan ilyen verés volt. 10 napig dolgoztam e szörnyű helyen, ezalatt erőm annyira elhagyott, hogy szívem működése kezdett kihagyni.

Ekkor véletlen folytán találkoztam a már említett Bisztríc-cel, akinek beszámoltam helyzetemről, közölve vele, hogy ezt két napig sem tudom már kibírni. Nem szólt egy szót sem, de este 9 óreikor már valaki az én számomat kiáltotta.

Így kerültem a „Lederfabrik Kommandóba”, amely két és fél kilométerre volt a tábortól. Közvetlen főnököm egy életfogytiglanra ítélt német feleséggyilkos. Megmondtam neki őszintén, hogy loápoláshoz nem értek, mire beosztottak udvari munkásnak. Mivel a német ipart decentralizálták, egy-egy ilyen gyárban több kis üzem nyert elhelyezést. Ebben a börgyárban volt: timárság, loápolás, asztalosműhely, mosoda, azután az ú. n. „Kis Canada“, amely a transzportok áldozatainak textilholmijait gyűjtötte. Ezenkívül mezőgazdasági üzem a gyári telkek megművelésére.

Én először egy vízemésztő csatorna elkészítésénél vettem részt ahol erősen szabotáltunk. Amit két nap alatt el lehetett volna végezni, az két hétig csináltuk. Itt már a verések ereje is csökkent, és csak egy Meister nevű német verése lehetett volna halálos, akinek a lelkén már akkor, saját bevallása szerint, több mint 1500 zsidó halála száradt. Ha ő nem volt jelen, lehetőleg nem dolgoztunk.

Jíesőbb a mezőgazdasági munkában is résztvettem, mint marokszedő, amikor is sikerült többször nyers zöldborsót ennem. Utána a mosoda és a Meister részére készült bunker építésénél dolgoztam, mint segédmunkás, hol árja lengyelek szörnyű módon kínozták a magyar zsidókat.

A Lederfabrik Kommandónál kb. 200 auschwitzi táborban lakó férfi és 120 Birkenauban lakó nő dolgozott. A nőkkel való érintkezés a legszigorúbban tilos volt, annyira, hogy ilyesmiért a Meister 25-öt vert az illetőre és esetleg bunkerba küldte, ami az akasztáson kívül a legsúlyosabb büntetés volt. Mindamellett ezek a szlovák és lengyel nők magyar nőkkel felfrissítve a fűtőházban találkoztak a már évek óta ott lévő árja Haftlingekkel. A nők a „Kiscanada“ nevű textilanyag-gyűjtőben dolgoztak és a fűtőházba melegvizért mentek. Így keblükbe és alsóruhájukba rejtve kicsempésztek a fűtőházban dolgozó árja lengyeleknek zoknikat, szvetereket és egyéb dolgokat, amiért azoktól élelmiszert kaptak.

A Birkenauból utánuk küldött levest csak részben ették meg és gyakran jutott részemre pótlásul egy-egy liter leves az övékéből.

A lengyel Caponők őket éppenúgy verték, mint bennünket. Az SS-katonák pedig nemi megalázkodást is követeltek tőlük.

Ruházatuk ugyanaz a félpapír pizsamaserű anyag télenyáron, mint a férfiaknak. Munkájuk kevésbé volt nehéz és kevesebbet dolgoztak a szabadban. Apatikusan dolgoztak, félelemérzetet nem mutattak. A koszt hiányosságát is jobban bírták és ha parancsra is, de énekelve vonultak be munkájukról.

Furcsa fogalom volt az „Organizálás“. Ezt a szót a németek terjesztették el oly értelemben, hogy organizált dolog a lopott, szabálytalanul szerzett, meg nem engedett dolog. A cipőtálpban elrejtett pengő értéke: például 800 pengő egyenlő egy kiló kenyérral. Egy dollár 25 cigaretta. Ugyanez kenyérértékben 1 kiló kenyér.

A Lederfabrikban kb. hat hétig dolgoztam és ez idő alatt szálláson egy ágyban aludtam egy Falkenstein Hugó nevű kassai újságíróval, aki a Pro Palesztina Szövetség ottani megbízottja volt, akivel sokszor átbeszéltem helyzetünket. Évek óta ottlévő szlovák honfitársaival együtt megszervezték, hogy esetleges újabb tömegmészárlásnál, vagy a tábor evakuálásakor (kiürítésekor) 2—300-an SS-ektől nyert fegyverekkel, avagy anélkül is, ellentállunk. Például fürdőbe nem megyünk, összefogódzunk és esetleg így az egész táborban lázadást szervezünk.

Falkenstein barátom jóban volt egy SS-katonával, ezért mindig elmondhatta nekem az angol rádió híreit a Hitler elleni merénylet napjáig. Akkor ezt az SS-katonát leváltották. A híret ezután én terjesztettem, s azok hóladba rendszerrel rögtön elterjedtek a táborban. A német újságok híreit a fogoly árják révén tudtuk meg. A Völkischer Beobachter bécsi

kiadása, az Oberschlesische Zeitung és a Krakauer Zeitung járt nekik a táborba. A hadihelyzet változásait jól követtük, sóvárogva a szabadulást.

A szabadulás lehetőségét józan ítélettel csak egy tényleg bekövetkezett, mindent elsöprő lendületű szovjet áttöréstől reméltük. A nagyobb fantáziával rendelkezők 10.000 ejtőernyőstől vártak szabadulást, akik majd a tábort bekerítik. A remény tehát soha nem hagyott el bennünket és öngyilkosság alig történt. Az általános vélemény az volt, hogy aki az első, birkenai napokat átvészelte, annak esélye van arra, hogy megéri a szabadulást.

Kritikus időnek tartottuk az első hónap leteltét és a hatodik hónapot, amikor a testből — különösen a gyengéknél és a nem ügyeseknél — már minden tartalékerő kifogyott. Ezeknél számtalan be nem gyógyuló furunkulus lépett fel a lábon, nyakon és egyéb helyen.

A hadihelyzet eleinte reménykeltően alakult, őszre a háború befejeztében bizakodtunk. Később mégis nyilvánvaló lett, hogy a téli háború elkerülhetetlen. Hogy a tél mit jelenthet számunkra papírpizsamáinkban, ezt rettegve sejtettük.

Akik a külső kommandóknál dolgoztak, már ősztől rettenetesen fáztak. Téli felszerelésünket mindössze egy-egy zakóöltöny mellénye képezte.

Reggel sokkal fáradtabbak voltunk, mint este.

A deportáltak „himnusza“

Aus ganz Europa kamen
Wir Juden nach Lublin,
Viel Arbeit gibt zu leisten
Und dies ist dér Beginn.

In diese Pflicht zu meistern
Vergiss Vergangenheit,
Denn in dér Pflichterfiillung
Liegt die Gemeinsamkeit.

Drum rüstig an die Arbeit,
Ein jeder halté mit
Gemeinsam wollen wir schaffen
In gleichen Arbeitsschritt.

Nicht alle wollen begreifen
Wozu in Reihen wir stehen,
Die müssen wir dann zwingen
Dies alles zn verstehen.

Die nene Zeit muss alle
Uns alle stets belehren,
Das wir schon nur die Arbeit
Die Arbeit ungehören.

Drum rtistig an die Arbeit
Ein jeder halté mit
Gemeinsam wollen wir schaffen
In gleichen Arbeitsschritt.

• Bizonyára valamelyik rímfaragó SS-legény „műve”. Miként a szövegből ki-tűnik, a „lublini idők”-ben készült. Órákhosszat gyakoroltatták Auschwitzban is. A ki- és bevonuláskor ez is „músonon” volt.

Magyarság: (1944 július 9.)

„... egyébként nem hogy túl gyorsnak, hanem inkább túl lassúnak tartjuk a zsidótlanítás ütemét és a zsidók elszállítását legfeljebb azért fájjaljuk, mert így elveszítjük azokat a túsokat, akiken a bombatámadásokat kollektíve meg lehetne torolni.”

Endre László nyilatkozata a Völkischler Beobachterban (Berlin, május 30.):

„A zsidóknak a bolsevisták irányában érzett rokonszenve egyáltalán nem csak érzelmi jellegű volt, hanem szabotázscelemekben, a partizánok támogatásában bebizonyosodott. A zsidóknak egy másik bűne abban állott, hogy minden zsidó háztartásban rendszeresen pusztították az élelmiszereket. Az oly módon történt, hogy amit nem tudtak elfogyasztani, azt hagyták elromlani.”

Ez is hadviselés?

Gestapótól a krematóriumig.

11. Jegyzőkönyv.

Reich Imre, ki budapesti születésű és illetőségű, a következőkről számol be:

1944 április 12-én a Gestapo szüleimmel együtt elfogott budapesti lakásunkon. Az elfogás névtelen feljelentésre történt.

Először a főkapitányságra kerültünk, amely akkor a Gestapo fogháza volt, majd később átvittek bennünket a pestvidéki fogházba. Itt éltem át életem legszörnyűbb két hetét egy kb. 25 négyzetméteres cellában, ahol 65-en voltunk elhelyezve. Nem csak lefeküdni nem volt helyünk, de oly szorosan álltunk egymás mellett, hogy ha valaki megmozdult, vagy zsebébe nyúlt, a kézmozdulattal egyidejűleg feltétlen meg kellett löknie a másikat.

Víz a cellában nem volt, a folyosón elhelyezett csapokat elzárták és szomjunkat csak úgy tudtuk oltani, ha az egyedül engedélyezett kilépési helyre, a W. C.-re mentünk és annak csészéjéből mertünk vizet magunknak.

Átlag félóránként bejött hozzánk SS őrünk, aki válogatott kínzásokkal próbált rábírní eldugott ékszereink kiszolgáltatására. A zsúfolt fogházban a sok használat miatt a W. C. minden nap eldugult. A kítisztítást rendszerint velem végeztette az őrü, aki szigorúan ügyelt arra, hogy pusztá kézzel végezzük a munkát.

Nagyszerű szórakozás volt őreink részére, amikor Bródy Ernő képviselőt mindennap egy másik, hatalmasabb termetű fogollyal szembeállították és amíg csak erővel bírták, egymást kellett pofozniok. E mulatsághoz tartozott még, hogy kiállítottak bennünket a folyosóra, hol békaugrásban kellett fel-alá ugrálnunk. A fiatalabbakat és soványabbakat hamar kiállították, állva nézhettük társaink szenvedését, de az idősebbeket és kö-

véreket órák hosszat kínozták így. Ezt addig kellett csinálniok, míg 2—3 felmosdatás után annyira elaléltek, hogy utána sem tértek eszméltre.

Ha az SS-ek lerészegedtek, a nőket meztelenre vetkeztették, előttük táncot kellett lejteniök és ugyanez idő alatt a férfiakkal nieder-auf-ot végeztek.

Nyomatékosan ki kell emelnem, hogy az SS-öreink legnagyobb része nem Reichsdeutsch, hanem magyarországi sváb legény volt. Ezek ki is tűntek: minden tekintetben könyörtelebnek és brutálisabbak voltak a valódi németeknél.

14 nap után megszabadultam innen és azt hittem, hogy kijutottam a pokolból, de mikor harminchatunkat egy egész kicsi rabomobilon Kistarcsára szállítottak, láttam sorsom folytatását és megállapítottam — mint ahogy később be is következett, — hogy a pestvidéki fogházban eltöltött idő kálváriám egyik stációja volt csupán.

Kistarcsára megérkezve egy folyosóra állítottak bennünket, arccal a fal felé és megkezdődött a motozás. Akinél bármit találtak, mint pl. édesapámnál, azt összeverték. Apám zsebében 10 pengő volt és ezért saját botjával úgy összeverték, hogy több helyen betört koponyával véresen esett össze. Mellettem álló édesanyám, aki mindezt látta, elájult. Nekem magasra tartott kezekkel kellett állnom tovább tehetetlenül. Az elbánás Kistarcsán sokban hasonlított a pestvidéki fogházéhoz. Pl. éjjel bejött a szobánkba az SS-őr, lábvizitet tartott és akinék lába szerinte nem volt elég tiszta, azt 25 fekdjre ítélte. Utána ötször egymásután, jéghideg vízben, éjjel lábat kellett mosnia és jelentkezni, hogy a parancsot végrehajtotta. Minden jelentkezés újabb pofozással járt, továbbá azzal, hogy a cella lakói egész éjjel nem fekhettek le. Később, amidőn a tábor felügyeletét magyar rendőrség vette át, sorsunk megjavult, de élelmezés szempontjából kizárólag az OMZSA (Országos Magyar Zsidó Segítő-Alap) segítségére voltunk utalva.

Azokon a napokon, amelyeken az OMZSA nem tudott küldeni, vagy nem engedték be az élelmet, egész nap éhezünk.

Július 14-én elterjedt a hír a táborban, hogy a transzportot állítólag viszik külföldre. Valóban az éjszaka folyamán meg is kezdődött az emberek kiválasztása. Reggel élelmet osztottak ki és behoztak bennünket Pestre.

Az őrségparancsnok egy rendőrtanácsos volt, aki elindításunknál buzdította Nemeskéri és Pap nevű alantasait, hogy csak üssétek őket, úgy sem jönnek soha többé vissza. Mindketten szót is fogadtak, kézzel, lábbal, ahol értek, ütöttek, rúgtak bennünket, miközben a rendőrtanácsos állandóan azt ordította: „No, sok büdös zsidó, végre veletek is leszámolhattam!”

Behoztak Budapestre, a Keleti-pályaudvaron bevagoníroztak bennünket s 15-én délután 4 órakor a szerelvény megindult velünk.

Mindannyian mondtunk egy kis imát és leszámoltunk mindennel. Az egész szerelvényen apátia és letargia ült, amikor Gödöllőn azt láttuk, hogy a vonatot átállítják a HÉV vágányára és bennünket visszavisznek Kistarcsára. Azt hittük, megmegmenekültünk. De csak egy újabb családás várt reánk.

Négy nappal később, ebédidő alatt megjelent 20 SS-pribék. Az ebédet abbahagyatva örült ütlegelések és rúgások közben szinte pillanatok alatt csomagjaink legnagyobb részének hátrahagyásával teherautóra raktak és Rákoson bevagoníroztak. 89-en voltunk egy vagonban és a szerelvény elindult velünk a haláltáborba.

Három és fél napig napig tartott az utunk, miközben egyszer kaptunk vizet. Harmadnap Tarnovba érkeztünk és ott a pengőnként összeadott 1000 pengőért egy SS-örtől kaptunk egy vödörrel. Ez az 1000 pengő volt a vágón utolsó értéke, mert részben a magyar határ előtt, a magyar csendőrök, a határ után az SS-ek minden értékünkötől megfosztottak bennünket.

Az 1000 pengős víz felfedezése után átlag két óránként jöttek bennünket veckálni és mert semmit adni nem tudtunk, ott kaptuk az első súlyos veréseket és amidőn 22-én hajnalban Birkenaubába értünk, a kocsinak 89 lakójából 17 halott volt.

Birkenauban a szokásos kirabláson és szelektáláson átesve az E-Lagerbe kerültem. Az E-Lager lakói cigányok voltak és odaérkezésem után néhány nappal később kiválasztottak önként jelentkezőket munkára. 120-an jelentkeztünk, de csak nyolcat vettek igénybe.

Nyolcukat áttettek egy külön barakba és az ott maradt cigányokat levetkőztették, autóra dobálták és bevitték a gázkamrába. Az első transzport elszállítása után néhány órára nyolcukat bevezettek egy helyiségbe, melyen kívül „Füüdő“ felírás volt látható. Egy kb. 50 négyzetméteres területre 400 embert zsúfoltak össze azzal, hogy fertőtleníteni fogják őket.

Itt a 400 emberre rázárták az ajtót, beeresztették a ciángázt, amely a szerencsétleneket megölte. Szenvedésük körülbelül 5 percig tarthatott, mely idő után egy gázálcós SS bement a kamrába, kinyitotta a két ablakot és szellőzés után átadta a hullákat először a fogorvosoknak. Azokat az embereket, akik a hullák szájából az aranyfogakat kiütötték, fogorvosoknak nevezték, de hogy valóban ez lenne a foglalkozásuk, azt nem állítom. Lehetséges, hogy gúnyból nevezték így őket.

A „fogmütét“ után mi nyolcán bementünk a gázkamrába és a hullákat csillékbe raktuk s azon toltuk az égetőhöz, ott

kifordítottuk őket és a Sonderkommando emberei bedobálták az égő kemencébe. Az égetés kb. 3 óra hosszát tartott. Első nap 24 órát dolgoztunk és 2200 cigányt gázosítottunk és hamvasztottunk el. Másnap az egész Lager levegője tele volt a szerves anyagok égésénél tapasztalható jellegzetes szaggal, melyet úgy ígyekeztek közömbösíteni, hogy nyers zöld gallyakat égettek, illetve füstöltek. 24 órás munka után 24 óra pihenőt kaptunk és harmadnap irodai munkára osztottak be. Az irodai munka abból állott, hogy a 2300 cigány kartotékjára ráütöttünk egy bélyegzőt: „gestorben am 7. August“.

E munkával végezve az égetés után fennmaradt salakszerű terméket szórtuk széjjel az égető mellett, más részét, főként a hamut, kihordtuk a Feldarbeitskommando telephelyére, földtrágyázás céljára.

Munkabeosztásom második hetében kivittek bennünket a Lágeren kívül egy fenyeserdőbe, ahol még részben élő, félig agyonvert pici csecsemőhullák voltak. Mint később munka közben megtudtuk, 160 apróságot semmisítettek így meg.

Az örök felszólítottak bennünket, hogy ássunk gödröt és dobáljuk bele a csecsemőket. Borzasztó munka és borzasztó érzés volt és az örök, hogy eltereljük gondolatainkat, gumicsővel állandóan verték a hátunkat és fejünket. Az eredmény meg is volt, mert úgy el kábultunk az ütésektől, hogy gondolkodni sem tudtunk. A hullákra rádobtuk a földet és másnap, mikor arra jártunk, láttam, hogy a sír felett a föld még mindig megmozdul és egy nap alatt teljesen egyenetlenné vált a terület. Mikor tudomásomra jutott, hogy ugyanilyen módon, elgázosítás útján vesztettem el édesanyámat és édesapámat, minden erőm latbavetésével beosztattam magam egy Birkenauból elmenő Kommandóhoz.

Így jutottam el augusztus 15-én Trzebińiába, ahol 400 magyar és 400 lengyel társammal egy lebombázott olaj finomítót hoztunk rendbe. Munkaidőnk napi 10 óra volt, a koszt silány, reggel 5 órakor fekete, dkg komiszkenyérrel, este 7 dl. káposztaleves. Ruhám a leghidegebb télben is a nyáron kapott, egy már ronggyá vált vászon rabruha volt és a 20 fokos hidegben cipő nélkül, illetve összeszakadt fapapucsban kellett térdig érő vízben és viharban dolgozni. Ennek következménye az volt, hogy januárra a Lager létszáma 400-ra csökkent. A kiesettek legnagyobb része magyar volt. A fekvő élőt nem lehetett megkülönböztetni a hullától. Úgy nézett ki ez a kiéhezett, meggyötört, félig agyonvert tömeg, mint akinek a percei, de inkább a másodpercei is megvannak számlálva.

Aki annyira elgyengült, hogy munkára nem tudott kimenni, azt levetkőztették, autóra tették, illetve dobták és bevitték a krematóriumba. A szerencsétlen, akit az autóra feltettek, már

tudta sorsát, de tévedés volt azt hinni, hogy emiatt kétségbe esett. Olyan állapotban voltunk, hogy részünkre a krematórium csak megváltás lehetett. Örökké az öngyilkosságról beszéltünk: de lelki és fizikai leromlottságunk még ebben is meggátolt bennünket, hiszen ehhez energia kellett, ami nekünk nem volt.

Lágerünk január 18-án éjjel 1 órakor az oroszok elől nyugatra indult. Bennünket rabszolgák módjára hajtottak és a legyöngült tömeg 15 fokos hidegben és hóviharban húzta-vonszolta magát két teljes napig. Aki az úton elesett, nem bírta a megerőltető menetet, azt lelőtték, Kegyelem nem volt. Barát a barátnak, fiú az apának képtelen volt segítségére lenni, hiszen az amúgy is leromlott test a kétnapos őrült menetben olyan gyenge volt, hogy ha megállt, újra megindulni nem tudott 80 kilométert tettünk meg, mikor Blesenev helységbe érkeztünk, ahol az első pihenőt kaptuk.

Midőn tovább indítottak bennünket, éreztem, hogy az első kilométer meghozza részemre a megváltást. Sok veszteni valóm nem volt, indulás előtt egy szénakazalba bújtam, de az egyik ór észrevett és utánam jött. Megkérdezte, hogy szökni akartam-e, mire én őszintén bevallottam, hogy igen.

Megfordított, kihúzta pisztolyát, tarkómhoz nyomta és — elsütötte.

Én összeestem. Utólag kiderült, a pisztolyban nem volt golyó.

A sors úgy akarta, hogy megmeneküljek. Egy lengyel családnak kerültem, akik enni adtak, utamat tovább egyengették és hozzásegítettek, hogy élve bevárhattam az orosz felszabadítást.

Az orosz katonaság a legmesszebbmenő támogatást nyújtotta részemre, úgy a felszabadításkor, mint visszatérő utamon és soha el nem múló hálával gondolok rájuk.

Hitler újévi beszéde (1944):

„Hadviselésével senki sem próbálja nők és gyermekek millióit elpusztítani.“

Rosenberg birodalmi miniszter beszéde Danzigban (1944 február 14.):

„a mi révünkön valóra válik az igazságra való törekvés.“

Göbbelsí (Das Reich 1944 március 2.):

„Az ellenség háborús szellemünk magas színvonalán csodálkozik.“

Háború az asszonyok ellen.

12. Jegyzőkönyv.

1945 március hó 8-án dr. Kenéz Imréné. (szül. Koltár, Nógrád megye, lakik Budapest) a következőket adja elő:

Férjem az 1930-as évek elején Oroszországban vállalt állást, hová később én is követtem. 1938-ban hazajöttem és azóta Budapesten éltem. A rendőrség, amelynek bizonyára tudomása volt orosz vonatkozású kapcsolataimról, nevemet átadta a Gestapónak, ahonnan 1944 június 8-án egy Gestapo-tiszt jött lakásomra és aziránt érdeklődött, hogy miért nem vagyok partizán.

Megmagyaráztam, hogy nem vagyok olyan harcos szellem, hogy a partizánokhoz álljak be, de ő továbbra is a legarrogánsabb hangon sértegetett, majd letartóztatott és a Svábhegyre a Gestapóhoz kerültem.

Itt a legszörnyűbb kínzásokkal faggattak és csak mikor elájultam, hagyták abba rövid időre vallatásomat. Órák hosszat kellett guggoló ülésben kezeket előre tartanom, miközben nyakamon egy kötél volt, mely ha előre vagy hátra dőltem, rászorult és megfojtás veszélyével fenyegetett. A fogházban a legszörnyűbbek a légiriadók voltak, mert fent kellett maradnunk a legfelső emeleten és az ajtót kulcsra zárták. A Svábhegyről a pestvidéki fogházba kerültem, ahol a felügyelet szintén német volt.

Június 26-án rabomobilra raktak és kivittek bennünket Kistarcsára. Kistarcsán magyar rendőrök tartották fenn a rendet.

Élelemmel az OMZSA látott el bennünket és abban az esetben, ha onnan nem küldtek, nem volt mit ennünk,

A kistarcsai garitúrából kiemelkedett a rendőrfelügyelő magatartása, aki állandóan zsidózott és mint egy állat üvöltötte, hogy haza többé nem kerültek, mert minden zsidót kiirtanak.

Kistarcsán július 14-ig voltunk, amikor behoztak bennünket bevagonírozás végett a Keleti-pályaudvarra. Útközben légiriadót fűjtak és így nem a pályaudvarra, hanem néhány órára

átmenetileg a Mosonyi-utkába vittek bennünket. A légitámadás alatt az udvarban arccal a falnak fordulva kellett állnunk. A támadástól nem féltünk, hiszen az akkori állapotunkban egy bombatalálat csak áldásos megváltás lett volna. Viselkedésünkön ez meglátszott és a Mosonyi-utcai rendőrség ezért vadállatoknak nevezett bennünket. Itt jegyzem meg, hogy a pestvidéki fogházban is a rabokat mind leengedték az óvóhelyre, csak bennünket, zsidókat hagyták a felső emeleten.

A légiriadó elmúltával csoportunkat kivették a Keleti-pálya-udvar külső részébe és ott nyolcvanhat embert raktak egy vagonba. A vagonokra kívül fehér krétával ráírták, hogy „megsemmisítendők.”

Hirtelen újabb légiriadó következett és a mozdony szabad térre tolatott. Ezen a helyen a vagonok megközelíthetők voltak és a járókelők látva a „megsemmisítendő” felírást, eljöttek bennünket megcsodálni.

Meg kellett állapítanom, hogy nézőközönségünk legnagyobb része örömmel látott bennünket a megsemmisítés előtt és vajmi kevesen voltak azok, akik valami gúnyos megjegyzés nélkül távoztak volna.

Két napos kistarcsai tartózkodás után újabb vagonírozás és Sárvárra, a selyemgyárba kerültünk. Itt a munka nem volt kötelező, csupán aki akart, jelentkezett, hogy másnap hajlandó dolgozni. Ha azonban elfelejtette, vagy megbetegedett és a munkánál reggel nem jelentkezett, 2—3 órás kikötés volt a büntetése. Előfordult egyszer, hogy egy 76 éves embert kötöttek ki két órára.

Augusztus első napjaiban a sárvári táborban megpillantottam azt a Gestapo-tisztet, aki lakásomról elhurcolt. Könnyen következtethettem arra, hogy elvisznek bennünket Sárvárról. A sárvári rendőrség, amely különleges együttérzéssel viseltetett irányunkban, hajlandó volt vállalni több elbűjtést és amikor augusztus 4-én a bevagonírozás kezdődött, néhányunkat elrejtettek.

Tekintettel arra, hogy az árjákat és az árjapárokat kivették a csoportból, a rendőrfőnök névsorolvasást tartott és megállapította a hiányt. Saját maga indult a hiányzók felkutatására, ami teljes erdeménnyel járt és mindnyájunkat külön-külön felfedezett. Hogy elvittek, azt ennek az embernek — aki előtt térdenállva könyörögtem — köszönhettem, de hogy hazajöttem, azt hiszem, azt is neki. Mert az hozott haza, hogy ezt az embert még egyszer láthassam. Az érzéketlenség, az emberi rosszulindulat megtestesítője e rendőrfőnök. Engem utoljára talált meg, mikor már a bevagonírozás megtörtént és semmi nehézségbe nem ütközött volna elnéznie, hogy ott maradtam. A gyermekemre, az életemre és minden emberi érzésre hivatkoztam,

midőn előtte térdeltem, de ahogy egy fa érzéketlen, olyan volt ez az emberi szörny is.

Elindulás előtt minden értéket, pénzt, iratot elszedtek tőlünk. Vízet, W. C. vödröt nem raktak a vagonba. A vágónt lezárták és csak kétnaponként engedték meg, hogy ott, hol szabad pályán állt meg a vonat, végezzük el szükségletünket közvetlen a vágón mellett.

Az út szörnyűségeit nem tudom leírni, mert elképzelhető, hogy egy vagonban, ahol nyolcvanketten voltunk bezsúfolva a forró nyári melegben, víz, élelem, levegő nélkül, mit kellett kiáltanunk. Egy nő a vágóban megőrült. A vonatot kísérő SS-katona bejött, elővette revolverét és lekísérte a vágón elé, ahol előttünk agyonlőtte. Majd hoztak egy zsákot, amibe a nőt belegyömösölték és visszarakták a vagonba azzal a megjegyzéssel, hogy „no mindegy, a létszám megvan és ez a fontos.” öt és fél napig tartott ez a szörnyű út, melyet nemcsak elfeledni, de eléggé érzékeltetni sem tudok.

*

Auschwitzban, mikor a válogatás után a fürdőből kijöttünk, — elrutítottan haj nélkül, alig ismertük meg egymást. A nyomorúságos látványt, amit nyújtottunk, sem leírni, sem elmondani nem lehet. Ezután betereltek bennünket egy barakba, ahol a Blockaltesterin fogadott bennünket, aki egy lengyel zsidó nő volt. Bemutatkozásul kiosztott néhány pofont azoknak, akik a közelében voltak és kijelentette, hogy neki joga van bennünket akár agyon is verni. Nekünk viszont csak egyhez van jogunk: a hallgatáshoz.

Hely aludni csak úgy volt, ha egymás ölébe ültünk és így vártuk félig tébolyodottan a virradatot. Egy hétig laktunk e Lägerban, ahol egyetlen program a sorakozó volt. Erről az ú. n. Appelről külön fejezetet mondhatnék el. Néha 4—5 óra hosszat kellett állni mereven és mozdulatlanul. Nem egy mocnásért, de már egy köhintésért pofon járt. Tűző napban folyt rólunk az izzadság, de letörölni, vagy a fejet megrázni, hogy a cseppek lehulljanak olyan kockázat volt, hogy az ember hetekig viselte a nyomát.

Élelmezésünkről annyit, hogy napokig, míg teljesen ki nem éhezünk nem tudtuk elfogyasztani. 5—6 ember kapott egy edénybe valami folyadékot, minden evőeszköz, kanál nélkül. Az edényből az ételt szájról-szájra adva fogyasztottuk el. De mikor azt mondom, hogy edény volt, akkor nyugodtan állíthatom, a falusi kunyhóra, hogy királyi vár. Pedig higiéniaira sokat adtak a németek. De ez csak abból állt, hogy meg ne tetvesdjünk. Szappan, fogkefe, törülköző, zsebkendő ismeretlen fogalom volt egész ottlétünk alatt. Izzadt arcunkat, náthás or-

runkat, éppen úgy a ruhába töröltük, mint a megmosott testrészünket.

Megváltás volt, mikor egy hét után beosztottak bennünket azzal, hogy elvisznek e pokolból. De akkor még nem tudtuk, hogy van ennél szörnyűbb is, és az ember teherbíró képessége majdnem határtalan.

Bevagoníroztak hatvanunkat egy vagonba és elvittek Stuthofba. Ez a helység Danzig mellett fekszik 1 km-re a tenger partjától. Az útra kenyeret, kolbászt és feketét kaptunk. Stuthofban is csak pár napig maradtunk, majd Torn-ba irányítottak.

Innen kigyalogoltunk a 6 km-re fekvő Lägerba, ahol cók-mókjainkat lerakva, azonnal kivezényelték az erdőbe munkára. A Lager enyvezett lemezekből összerakott sátrakból állt. A víz ide alul és felül befolyt, ezért a fekvésre lerakott 1 cm vastag szalma is állandóan nedves volt. Vizes szalmán feküdtünk, vagy mondhatnám a vizes földön. Takarónk pedig hiányzott.

Munkára egy erdőbe jártunk ki, ahol lövészárkot ástunk. Reggel 5 órakor volt az ébresztő és 7-re kint kellett lennünk a munkahelyen. 8 km-t kellett idáig gyalogolni. Csupán egy feketével indultunk útnak, egész nap semmit nem ettünk, csak a délutáni bevonuláskor kaptunk levest és 20 dkg kenyeret.

Az első időkben egy nőnek 6 méter hosszú, 1.20 m. mély és 70 cm. széles futóárkot kellett kiásnia. Később 3 méter hosszú, 180 cm. mély és 150 cm szélesre kívánták. E követelmény lehetetlenséggel volt határos. Főként az első időben.

Egyetlen örömünk az volt, ha homokos talajhoz értünk, ahol a munka könnyebben ment.

Litván felügyelők, Capok álltak felettünk és kb. 50 nőre jutott 2 litván ór. Mindegyiknek zöld ágakból font korbácsa volt. Egy pillanat megállás és már suhogott végig rajtunk a korbács. Ha az árok nem volt nyíl-egyenes, az ember valahol kijebb vagy beljebb ásott egy nyomot, már habzó szájjal, vérben forgó szemmel vertek bennünket nemcsak véresre, de az ájulásba. Sajgó testrészünkhöz még csak nyúlni sem mertünk, hanem ástunk, lapátoltunk tovább, mert ha látták, hogy a vért letöröljük, vagy a csípő, viszkető sebekhez nyúlunk, olyan pontosan célozva ütöttek újra arra a helyre, hogy ismét kiserkent a vér.

Mindennél jobban jellemzem a helyzetet, ha elmondom, hogy 3 hónap alatt a kezdeti 1500-as létszám lecsökkent 8—900-ra. A nők 90%-a a végelgyengülésben halt meg. Három hónap alatt a csoport annyira tönkrement, hogy csak csont és bőr volt mindegyik. Ezek után nem csodálható, ha 3 ízben is tartottak „muzulmán“ vizsgát. „Muzulmánénak“ nevezték azt, aki ijesztoően lesoványodott s már állni is alig tudott a lábán. Csontjaik megpuhultak, fejük reszketett. Valóban úgy hatottak,

mint a muzulmán dervisek. Elsőízben 50, másodízben 80 és harmadízben ismét 50 nőt vittek Stuthofba a krematóriumba. Ezzel ijesztettek állandóan bennünket is, De ettől nem hogy féltünk, hanem egyetlen megváltásnak tartottuk, mely földi kínjainktól megszabadít.

A táborban fürdés“ lehetőség nem volt. Minden sátonak, azaz 60 személynek volt egy vödre, melyet ebédidőben ételhordásra, este mosdásra, vagy mosásra és éjjel W. C.-nek használtunk. Ez utóbbi talán hihetetlennek hangzik, de magyarázatul szolgáljon, hogy a sátraktól mintegy 20—25 percnyire volt az erdőben a latrina. Akinek éjjel szüksége volt, annak tehát be kellett menni az erdőbe, ami a szökés gyanúját keltette. A fentebb elmondottakból elképzelhető, hogy a feltételezett szökésért milyen verésben volt részünk. Inkább választottuk tehát azt az állat előtt is undorító megoldást, hogy ugyanabból az edényből együnk, amibe a szükségletünket is elvégezzük. Mielőtt erre elhatároztuk magunkat, néhányan kimentek a sátrak mögé és kisebb dolgaikat ott végezték el. De az örök ezeket véresre rugdosták.

„Gyengélkedő“: ilyen fogalmat nem ismertünk. 39 fokos lázzal épp úgy ki kellett menni dolgozni, mint az egészségesnek. Holott sokan szívbajt kaptak a megerőltetéstől. Gyakori volt a tetőtől való fertőzés és a fagyott répától a véres diaré. A beteglétszám megállapítása úgy történt, hogy a Capo a vérebet beuszította a sátorba és a sorakozó után esetleg bennmaradó beteget kihajtotta, vagy kiráncigálta. Ettől pedig jobban féltünk, mint a munkahelyen való felfordulástól.

Voltak még különböző büntetések is, mint például: ha a munka nem ment elég jól napközben, éjjel szennyes vödör tartalmát öntötték be a sátorba. Egyízben ilyen büntetés alkalmával a mi sátrunk 15 vödörrel kapott. Ez az élet, — ha ugyan életnek lehet nevezni — január 19-ig tartott, mely napon délből riadót fuvattak és mindenkinek be kellett vonulnia a Lägerba. Közölték velünk, hogy 50 km-t fogunk gyalogolni; jelentkezzenek azok, akik menetképtelenek. Ezek száma kb. 300 volt, akiket a táborral együtt megsemmisítettek.

Kb, nyolcszázán indultunk útnak, de én Thorntól 12 km-re Bromberg mellett egy gazdaságban lemaradtam, amikor láttam, hogy már a harmincadik nőt lövik le, csupán azért, mert a cipőjét megigazította.

Bromberg előtt a fegyelem meglazult. Az örök a közeledő oroszok elől megszöktek, csak egy vezető maradt velünk. Ez nagy beszédet vágott ki, hogy reméli, tudjuk mi a kötelességünk vele szemben, aki olyan „jó“ volt mindig hozzánk. Később, mint hallottam, megszökött.

Én egy istállóba megbújva vártam be szabadítóinkat.

Endre László nyilatkozata a Lokalanzeigernek 1944. május 16.

„Gondoskodás történt, hogy a zsidókkal való bánásmód kifogástalan legyen.”

Baky László. (1944. július 18. Kolozsvár.)

„Becsületes munkát végeztünk. Ki merte volna elhinni azt, hogy alig egy hónappal a rendszerváltozás után, amely lépés a jobb jövő felé, Kárpátalján, Miskolcon, Nagyváradon, Kolozsváron egy zsidó sem lesz.”

Jobb vagy bal?

13. Jegyzőkönyv

1945. március 8, Dr. Szépvölgyi Dénesné (Szeged) beszámolója:

1944. május hónapban a gödöllői gettóból Hatvanba vittek bennünket, a cukorgyár területére. Két nap és két éjjel a szabad ég alatt tartózkodtunk. Ezen idő alatt a férfiakat német SS-katonák felszólították, hogy az ott felgyülemlt salakot lapátolják csillékbe és hordják el. Aki elég gyorsan nem mozdult, nyomban megkorbácsolták.

A harmadik napon ugyancsak ütlegelés közben bevagoníroztak bennünket.

A mi vagonunkban 65 személyt helyeztek el. Ezek közül 20 gyermek volt és egy szélütött, idősebb, tolókcocsiban elhelyezett férfi. Mielőtt a vonat elindult volna, az egyik szomszédos vagonból orvosért kiabáltak. Az előkerülő orvos már nem tudott segíteni: egy egész család követett el öngyilkosságot. A holttesteket kiemelték a vagonból és hordágyon elszállították.

A vonatunk estefelé indult el. A rekkenő meleg folytán a vágón kemenceforróságú volt.

Hiába állt meg vonatunk több állomáson, a kísérő német katona könyörgésünkre sem engedte meg, hogy vízhez jussunk. Három napig tartott e szenvedés. A harmadik éjszaka megérkeztünk Birkenauba.

Itt az ismert módon kezdődött elosztásunk.

Még mielőtt felsorakoztunk volna egy Jakab József nevű sorstársam megkért, hogy két kis gyermeke (két éves és kilenc hónapos) közül az egyiket vegyem át feleségétől és majd e gyermeket valljam a magaménak.

A két éves kisgyermekemmel karomon álltam a hosszú sorban, várva hogy mikor kerülök a bizottság elé, mely további sorsomról fog dönteni.

E pillanatban egy izgatott, csikos ruhás férfi ugrik oda mellém — mint utólag megtudtam, lengyel zsidó volt — és suttogva figyelmeztetett, hogy a gyermeket azonnal adjam át

egy idősebb hozzám tartozónak. Ekkor még nem tudtam, hogy a jellegzetes ruhát miért viseli, ezért bizalmatlan voltam vele szemben és nem akartam tanácsára hallgatni. Soha nem felejttem el, a mellettem álló édesanyának a fájdalomtól már-már örültnek tetsző tekintetét.

Tanácsalanságomat látva, közölte még azt is az illető, hogy a csecsemős anyákat gyermekeikkel együtt el fogják pusztítani a közeli gázkamrában. Ugyanezt az intést megismételte Jakab Józsefnének is, azzal a megjegyzéssel, hogy miután az öregeket ugyancsak megölik, mentse életét azzal, hogy gyermekeit idős hozzátartozóinak adja át.

Mindez pillanatok alatt játszódott le, pillanatok alatt kellett az anyának döntenie nemcsak a megmaradás vagy halál fölött, hanem az élet legsúlyosabb erkölcsi kérdésében is.

A gyermekeket átadtuk a velünk egy sorban álló Jakabné édesanyjának és nagynénjének, azután a lassan vánszorgó sorban megkezdődött a tébolyító búcsúzás: anya a gyermekétől, gyermek édesanyjától.

*

Plaszovban a legnehezebb fizikai munkát végeztük. Előre soha nem tudtuk, milyen munkakörbe kerülünk másnap. Reggel 5 órakor egy hatalmas térségen volt a sorakozó. Húszezer magyar, lengyel zsidó férfi és nő óriás tömege állt mozdulatlanul százas csoportokban. Vezényszóra az egyes csoportok előrevonultak s mindegyik mellé beosztottak egy-egy Capot (felügyelőt). Ez ekkor kapta meg az utasítást, hogy a saját csoportját melyik munkahelyre vezesse. Dolgoztam mocsár lecsapolásnál, szenes vágón kirakásánál, voltam a kőbányában, ahonnan a kifejtett köveket hordtuk föl egy magas hegy tetejére.

A Capok nagyrészt lengyel és német bűnözők voltak, akiket öt évnél hosszabb szabadságvesztésre ítélték. Mindegyik kezén — még a békeidőből — vér tapadt. Ezek aztán múltjuknak megfelelően bántak velünk. Mindegyiknek korbács volt a kezében és e korbácsot tolmácsnak nevezték — mondván, — hogy ezt minden zsidó megérti, sőt csak ezt érti meg. Ennek suhogása közben futottunk vállunkon a súlyos kövekkel fel a hegyre.

Időnként megjelent munkahelyünkön fehér lován a Lagerkommandant (táborparancsnok), hogy ellenőrizze a munkateljesítményt. Ilyenkor rendszerint nem találta elég gyorsnak a munkát. Az ellenőrzés vége az volt, hogy kikapta a Capo kezéből a korbácsot és szemünk láttára őt verte véresre.

Az is előfordult, hogy többször ököllel a Capo arcába sújtott, mire az elájult. Az ilyen látogatás következménye-

képpen a felügyelő annyira megvadult, hogy a szerinte lassan dolgozót, de a gyorskezűt is szünet nélkül verte, verte, míg nem azok vérbefagyva leroskadtak. Ez a munka reggel hat órától este hét óráig tartott, és a vasárnap sem volt szünetnap.

A hatodik héten azt tapasztaltuk, hogy a németek kiürítik Plaszwot. Nekünk a katonai raktárakból a vasúti raktárba kellett szállítani a ruhaneműt. Egy-egy nő három pár lovassági csizmát vagy bakancsot vitt a vállán, kezében pedig nagy csomag katonaruhát. Ezt az utat egész álló napon keresztül futólépésben kellett megtennünk. A németeknek igen sürgős volt a munka, közeledtek az oroszok . . . Nekünk viszont ez adott erőt, hogy az emberfölötti megpróbáltatásokat elviselhessek.

Plasowban bevagyoníroztak bennünket, azaz 110—120 személyt zsúfoltak egy-egy kocsiba és visszaszállítottak a birkenau haláltáborba.

A vasútnál a már rettegve ismert német orvos — dr. Mengele — várt bennünket egy másik orvos kíséretében. Ez utóbbi folyékonyan beszélt magyarul. Beszédet intézett hozzánk, amelyben felszólított bennünket, hogy azok, akiknek a plasowi munkahelyen megdagadt a keze vagy lába, jelentkezzen gyógykezelésre. Sokan önként jelentkeztek, de ettől függetlenül mindenkit megvizsgált és akinél beteg lábat állapított meg, azt külön csoportba küldte.

Később közölték velünk, a birkenau lengyelek, hogy a betegek útja a gázkamrákba vezetett.

Birkenauban a Visztula szabályozásánál dolgoztunk. Munkahelyünk a Lágertől körülbelül 6—8 kilométerre volt, ahová SS-katonák vérebeikkel kísérték bennünket. Az úton legalább 20 cm magas volt a sár s minthogy gyors ütemben kellett menetelni, cipőnk teljesen tönkrement, mert csak a magunkkal hozott cipő volt velünk.

Néhány nap után már olyan állapotban volt a lábbeli, hogy spárgával kötöttük a lábunkra (harisnyánk régen nem volt), ha pedig cipőnk sárba rekedt és megpróbáltuk kiemelni a sár mélyéből, a német katona ránkuszította kutyáját, majd puskatussal rontott felénk. A helyzetre mi sem jellemzőbb, mint az, hogy 4—6 hetenként ú. n. szelektálást végeztek csoportunkban s ilyenkor a „kiválasztott“ gyenge nőket a szokásos módon a gázkamrákban pusztították el.

Birkenauval kapcsolatban még azt is meg kell jegyeznem, hogy mocsaras vidéken terül el, a szúnyogok csípése maláriát terjesztett.

Tudtuk a veszélyt, a forró nyári napokon mégis kénytelenek

Nagyon sokan tifuszt kaptak a víztől. Annak ellenére, hogy

voltunk e vízből inni, amelynek következtében százával betegtünk meg, köztük én is.

Október hónapban kerültem kórházba. Néhány nap múlva megjelent dr. Mengele és a körülbelül 500 beteg közül 100—120-at percek alatt kiválasztott — a gázhalálra. Ezeket mindjárt külön szobában helyezték el, rájuk zárták az ajtót és már enni sem kaptak. Mi is, ők is tudták, hogy halálraítéltek. Az ezt követő napon estefelé három csukott teherautó állott meg az épület előtt, majd SS-katonák a meztelenre levetkőztetett betegeket kihajtották és feldobálták a teherkocsikra. A szerencsétleneknek nem volt kétségük, hogy hová és miért viszik el őket. Amikor már kifordult az útra a kocsi, akkor is hallottuk a motor zúgásán keresztül jajszavukat, kétségbeesett sikoltozásukat ...

Felgyógyulásom után sikerült egy látszólag könnyebb munkabeosztásba — a fonodába — kerülnöm. Itt a gázkamrában kivégzett nők haját kellett copfba fonni. A megkívánt napi mennyiség 25 méter haj fonat elkészítése volt, a munka valóban nem nehéz, csak a megkívánt mennyiség teljesítése bizonyult kivihetetlennek. A reggel hat órától este hét óráig tartó megfeszített munka mellett sem lehetett 15 méternél többet elkészíteni.

A német egyenruhát viselő főnök ezt az eredményt keveselte és napról-napra megisméltődtek a büntetések. Kezdődött ez azzal, hogy ilyenkor kiválasztott néhány munkásnőt és botjával össze-vissza verte őket, majd a decemberi hidegben le kellett vetniök cipőjüket és kint az udvaron, órák hosszat, vigyázzban kellett állaniok. E büntetések ellenére mégsem voltunk képesek 25 méter hajfonatot elkészíteni. A főnök állandóan ingerülten és dühöngve járt közöttünk s időnként le-lesújtott botjával.

Az egyik januári reggelen mindannyiunkat, kivétel nélkül felsorakoztatott, majd megparancsolta, hogy reggel 10 órától délután 3 óráig mozdulatlanul kell állnunk kint az udvaron. Egy félóra múltán egyik társunk — húsz év körüli leány — összeesett és meghalt. E haláleset úgy látszik hatott, mert utána megengedte, hogy a barakba visszatérjünk és folytassuk a munkát.

A náci és a gyermekek

„A játszótéren vidám gyermekek futkároztak, míg mögöttük a krematórium kéménye ontotta a füstöt. Itt labdáztak, — amott pedig embereket égettek. A játszótér titka egyébként az volt, hogy a gázkamra zsúfoltsága miatt a gyermekeket nem tudták mindjárt elpusztítani. Tehát mindaddig, amíg reájuk került a sor, az SS-katonák játszani vitték a kicsinyeket, maguk is elvegyültek a játszóseregben és szinte belefelejtkeztek a labdázás, hintázás örömeibe. Az idillnek csak az vetett véget, amidőn utasítás érkezett, hogy jöhet egy újabb csoport a gázkamrába.

Ekkor a mit sem sejtő kisfiú vagy kisleány kezéből kivették a színes labdát, avagy leemelték a hintáról és a velük együtt játszó „katonabácsik“ kézenfogva bevezették őket — a ígyszörnyűbb halálba.“

„A gyermekekkel kapcsolatosan más megfigyelésem is volt. Egy SS-kapitány szórakozása közé tartozott, hogy az újonnan érkezett transzportok alkalmával, kilencéves szóke fiacskája kíséretében megjelent a Lager udvarán, majd a zsidó felügyelőnek parancsot adott, hogy hozasson elébe több csecsemőt.

Most következett a szórakozás. A kapitány és kisfia leültek, a Häftlingeknek pedig magasba kellett dobni a kicsinyeket. Közben pedig a kapitány a felhajított csecsemőkre célzott, revolverével.

Szóke kis fiacskája tapsolva élvezte a célbalövési mutatványt, amelyet SS-apukája produkált“.

Íme, a náci gyermeknevelési

Földszintes ház a tábor bejárata mellett

„1945 január 16-án, mikor átmentünk Auschwitz I-be, a tábor bejárata mellett egy elhagyatott, sárgára festett földszintes házat láttam. Az ottani tábor régi lakói felvilágosítottak, hogy ez volt néhány hónappal ezelőtt a bordélyház. 15—20 kiválogatott szerencsétlen leány vagy asszony állt itt a német SS-katonai őrség rendelkezésére. Bizonyos idő után cserélték őket. A megúnt asszonyok gázkamrába kerültek.“

(Spielmann István gyulai lakos jegyzőkönyvéből.)

Oláh György: (Esti Újság 1944. április 22.)

„A mai nagy átalakulásának az erkölcs forradalmának kell lennie!“

Rajniss Ferenc: (Esti Újság 1944. május 3.)

„Budapest esetleges bombázásáért a zsidóknak kell vállalnia a felelősséget.“

„Az erkölcs forradalma“

14. Jegyzőkönyv.

1945. március 6. — Klein Géza 50 éves pestszenterzsébei (Szondy-u. 35.) lakos élményeiről a következőkben számol be:

Mint villanyszerelő dolgoztam a Mechanikai Szövőgyárban. A múlt év májusában, a zsidók összeköltöztetéséről szóló rendelkezések reánk, hadiüzemi munkásokra nem vonatkoztak, minthogy mi továbbra is a gyárban dolgoztunk. Ennek ellenére július 2-án megjelentek a gyárban a csendőrök és az üzemben dolgozó valamennyi zsidó munkást, 25 férfit és nőt elvitték.

A Budapest és Pestszenterzsébet közötti vámhatáron lévő épületbe üttek bennünket, ahol a csendőrök elszedték pénzünket, és valamennyi értékünket. Ezután gyalázatos szitkozódások közepette szörnyen elverték bennünket. Később bejött egy zászlós, aki újabb motozást tartott és minden még nálunk maradt pénzt és értéket elszedett.

A vámépületből elkerültünk a Ludovika épületébe, ahol a csendőrök ismét bántalmaztak. Innen másnap kiszállítottak bennünket a budakalászi téglagyárba, ahol ekkor Újpestről és Pest környékéről már mintegy 30.000 zsidót koncentráltak.

Itt borzalmas látvány fogadott bennünket: a nyomor és szenvedés.

Az éjszakát a szabad ég alatt töltöttük. A csendőrökön kívül német SS legények is voltak a táborban és ezek előtt — a kiadott utasítás szerint — mindnyájunknak kalaplevéve kellett tisztelegni. Ebben a szörnyű tömegben és rettenetes összezűfoltságban rendről beszélni sem lehetett, a csendőrök ennek ellenére kézzel és gyakran puskatussal igyekeztek a tömeget fegyelmelni. A csendőrök durvasága és embertelensége minden képeletet felülmúlt.

A tábornak az egész hatalmas tömeg részére csak egy kútja volt, úgyhogy mosdásról szó sem lehetett, ivóvízhez is csak órakhosszat tartó sorbanállás után jutottunk. A tábornak egyetlen kétszemélyes nyitott latrinája volt, ahol férfiak és nők vegyesen intézték el szükségleteiket. Rengetegen meg-

betegedtek, akik közül igen sok még a táborban meghalt. A betegekkel persze senki nem törődött és a szerencsétlenek a legnagyobb kínok és fájdalmak között a szabad ég alatt hentegettek anélkül, hogy bárki is segíteni tudott volna rajtuk. A halottakat összeszedték és elvitték.

Megérkezésünk utáni napon megkezdődött a bevagonirozás. Mintegy ötven kocsiból álló szerelvényt toltak be a téglagyárba és ezekben szállítottak el naponta kb. négyezer embert. Reánk július 7-én került a sor.

A Kassáig terjedő útvonalon a kínoktól a mi vagonunkban négyen örültek meg és ketten meghaltak. A halottakat nem engedték a németek kitenni, mert — mint ők mondták — a létszámnak stimmelni kell.

Szombaton indultunk el Budakalászról és kedd éjjel érkezünk meg Birkenaubá, de a vagonokat csak szerdán reggel nyitották ki.

Csomagjainkat a kocsiban hagyva, kiszálltunk a vagonból. Kivagonirozás után a nőket és férfiakat külön választották, majd átestünk az első szelektáláson.

Én háromszázhatvanad magammal a csatornázási munkánál dolgoztam, ahol betoncsöveket fektettünk le. A munka igen nehéz és megerőltető volt, úgyhogy három hónap alatt testsúlyom 70 kg-ról negyven kilóra fogyott.

A faulgázkommandonál november közepéig dolgoztam, amikor az egyik SS őrmester annyira megvert, hogy oldalbordám eltörött és fogaim kiestek. Az eset a következőképpen történt: esténként, munkából jövet, amikor zeneszó mellett bevonultunk a táborba, katonás rendben fel kellett sorakoznunk az ú. n. Appelhez. Ilyenkor az SS legények végigjárták a sorokat és találomra egy-egy embert megmotoztak, hogy nincs-e náluk valami organizált holmi. Az említett napon a munkából bevonulva láttam, hogy az egyik Haeflingnél néhány szem krumplit találtak, mire az illetőt a sorból kiszedték, és előbb ököllel, fejét és gyomrát ütögették, majd mikor összeesett, csizmával rugdosták, taposták. A szerencsétlen persze a szörnyű fájdalmaktól rettenetesen jajgatott, amikor én fejemet odafordítva egy pillantást vettem feléje.

Ezt egy SS katona észrevette, erre engem is kivettek a sorból és úgy összeverték, hogy többrendbeli bordatorréssel és teljesen fogak nélkül, kerültem a kórházba.

Itt leromlott testi állapotomra való tekintettel (minthogy 65-ről, ekkor már 40 kg-ra fogytam le) Musulmának nyilvánították. Az ú. n. Musulmanokat legfeljebb 40 napig tartották a kórházban, vagyis az ú. n. Schonungsblockban és ha testi állapotuk ezen idő alatt sem javult meg annyira, hogy munkába állhatták, menthetetlenül a gázhalál várt rájuk.

Sündermann nyilatkozata a külföldi sajtónak:

„A zsidók elkülönítését és munkafolyamatba való bekapcsolását elrendelő intézkedéseknél egész csomó emberies szempontot tartottunk szem előtt.”

„Az egész világgal levelezhetnek és csomagokat is küldhetnek és kaphatnak.”

„A zsidók elhelyezése és élelmezése rendes.”

Berlin, 1944. július 19.

Magyarság (1944. július 9.)

„Alig akadt még intézkedése a törvényes kormánynak, amelyet a lakosság széles rétegei oly örömmel üdvözöltek volna, mint a zsidók jogainak korlátozása. Valóban akadtak egyes megtévedt magyarok, akik álhumanizmusból, helytelenül értelmezett felebaráti szeretetből sajnálkoztak a zsidókon.”

Endre László beszéde 1944. május 14.:

„A zsidókérdésben intézkedéseinket nem parancsra, hanem önkéntes meggyőződésből tesszük.”

Ember-e a fasiszta?

15. Jegyzőkönyv.

1945. március 23. Hacker Zoltán 1902. komáromi születésű lakos, aki a lengyel haláltáborból tért vissza, beszámol élményeiről:

1944. március 27-én a Gestapo Komáromban elfogott és átszállított a győri fogházba. Itt kb. 180 férfit és nőt zsúfoltak össze a leghetlenebb módon, négy cellában. Egy olyan helyiségben, amelyben máskor hat rablógyilkost vagy hasonló bűnöst tartottak, most 40—50 zsidót helyeztek.

Elfogatásomra azt az indokot mondták, hogy túszként kezelnek a többi letartóztatottal együtt és ha a zsidók valamit mernek tenni a német megszállás ellen, ez esetben bennünket kivégeznek. A fogházban sokkal szigorúbb elbánásban volt részünk, mint a legelvetemültebb bűnözőnek, mert nekünk egy hónapon keresztül nemcsak sétára, de W, C. szükségletünk elvégzésére sem volt szabad elhagyni azt a helyiséget, ahol hearing módjára préseltek össze. Szükségleteink elvégzésére egy vödört adtak be, mely 24 óra hosszat büzlött a fülledt, meleg helyiségben.

Változást ebben az egyhangú életben csak a kihallgatások hoztak, amikor fölvezettek bennünket a Gestapo pribékek elé és igyekeztek belőlünk „kiverni“, hogy kommunisták vagyunk. Addig ütötték, verték a bankigazgatót, a gyárost, míg nem kommunistának vallották magukat. Nem szabadított meg bennünket azonban a „beismerés“ sem a további kínzásoktól, mert alig két óra múlva azért vertek véresre, hogy kapitalisták vagyunk.

Április 13-án nagy bombatámadás érte Győr városát, főként a vagónyárat, mely sok emberéletet követelt. A támadás után az összes túszoikat kivitték a vagónyárba rom- és hullatakarításra. Az SS-ek az ottani utász munkásokoztagnak felügyelete alá helyezték bennünket, akik a legfékevesztettebben tombolták ki rajtunk antiszemita érzelmeiket. A kínzás minden

módját igénybe vették, olyannyira, hogy egyízben a német felügyelőnk, aki a csoportot kivezette, maga mondta, hogy nem bírja nézni, ezt az embertelenséget.

Az utászoknak gumi vagy bőrkesztyűt osztottak ki az oszításban lévő hullák elhordására, nekünk pusztá kézzel kellett azokat eltakarítani. Találatot ért épületre küldtek fel bennünket, ahol legalább 99% volt a veszélyességi arány. Az eredmény meg is volt, mert alig akadt közöttünk olyan, akit kisebb-nagyobb baleset nem ért.

Az utászok „Lieblingje“ dr. Waldmann komáromi főrabbi volt. A vér meghűlt bennünk, nem mertünk odanézni, olyan helyekre küldték egy sükségtelen munka elvégzésére, összemomlás előtt álló fal, vagy szálkákön lógó gerendára kellett felkapaszkodnia, hogy egy szöget húzzon ki a lógó gerendából. Egyes esetekben erre a munkára igénybe vették a nőket is, akikkel a különösen nehezebb kő vagy fadarabokat cipeltették. Legtöbb esetben azonban átvitték őket a Frigyes, vagy a csendőrlai.tanyába és ott a legénység fehérműjét mosatták velük.

Június 8-án közölték velünk, hogy a zsidók gyávák, úgysem mernek semmit csinálni, ezért kiengednek bennünket, visszamehetünk családjainkhoz. Ehelyett azonban beszállítottak a győri gettóba és beosztottak bennünket az odatömörített zsidók közé. A német gettóparancsnoknál jelentettük, hogy a Gestapo főnök megígérte a hazaszállításunkat. Erre ő cinikusan és sokat sejtetően megjegyezte: oda fognak jutni, ahová családtagjaik.

*

A lengyel-szlovák határon vonatunk Orlow előtt a nyílt pályán állt meg és a németek örült lövöldözésbe kezdtek. Egy-két perccel később a szomszédos sínre mellénk futott egy szerelvény, amely kloroform-szagot árasztott. A megmérgezéstől való félelem miatt oly tömeghisztéria keletkezett, hogy az emberek szinte megőrültek. Az SS-ek kinyitották a vagonajtókat és ismét felszólítottak bennünket, értékeink leadására. Sok, ekkor már nem volt, de a legbátrabb, aki cipősarokba, vagy más eldugható helyre rejtette el aranyát, az is odaadta nekik.

A vonat aztán továbbment, de a tömeget megnyugtítani már nem lehetett. Egy állapotos asszony rosszul lett, szülési fájdalmakkal. Dr. Barta komáromi ügyvéd megőrült. A csecsemők pedig, kiket anyjuk tej hiányában szoptatni nem tudott, sírtak, elájultak.

Schol nem volt segítség ...

17-én, szombaton délután érkeztünk meg Birkenauba, ahol kirakodás előtt 2—3 óráig vesztegelt a szerelvényünk. Itt már láttuk, hová kerültünk, láttuk az előző csoportok kivagonírozását, ütlegelését és a gyermekek elvonszolását. Az elosztásunk módját, mint közismertet, nem mondom el. — Mi az élők közé kerültünk. Fürdőbe vittek.

E fürdés még arra sem volt jó, hogy égő, sajgó testrészsünket, amelyet a szórtelenítésnél felkapartak, kissé lehűtöttük volna. Testünk egy része a fürdés után száraz volt, mert a víz nem is érte.

*

Köveket hordtunk az épülő útra. A munka nem csökkent a zuhogó esőben sem és a legtűzőbb napon sem kaptunk kíméletet.

Ebben a csoportban nagyon sok külföldi zsidó dolgozott. Miután ezek nagy részben már egy évvel hamarabb kerültek ki, mint mi, borzasztó leromlott állapotban voltak, és az állandó diaré tizedelte soraikat.

Munkánk reggel 5 órakor kezdődött és egész sötétig tartott. A sötétben hazaérve olyan fáradtak voltunk, hogy olykor hetekig nem mosakodtunk.

A káranténblockban töltött első éjszakán szörnyű látványban volt részünk: a mellettünk lévő barak lakóit félmez-telenül egy autóra dobálták és vitték a krematóriumba.

Ezek a szerencsétlenek, a tábor régi lakói, oly jajveszékelést csaptak, hogy a láger-parancsnokság kénytelen volt éjszákára kirendelni zenészeket, akik hangos indulót játszva, tompították a velőtrázó sikolyt. A mi barakunkhoz tartozott egy fiú, kinek szülei a kivégzendők között voltak. A fiú megkísérelte a barakból a szökést, hogy szüleivel együtt halhasson meg, de az SS-ek nem engedték. Végül sikerült mégis a vilányárammal telített dróthoz jutnia el, amely megfosztotta testi és lelki fájdalmaitól. Itt meg kell említenem, hogy azokon az esteken, amikor a krematórium teljes kapacitással dolgozott, máskor is szólt a csinadtratta. A zenészek főként indulókat játszottak és a főcéljuk az volt, hogy minél hangosabbak legyenek.

Négy hét után az előzőleg kiválasztott 100 embert be-vagonírozták és a Breszlautól kb. 20—22 km-re fekvő Fünftauchenitáborba vittek. A Lágerban ekkor 6—6500 lakó volt. Sok magyarországi, de többnyire külföldi zsidó.

Megérkezésünk után következő napon reggel Appelt álltunk, amikor az egyik Blockálfester valami utasítást adott, amit mi nem hallottunk, vagy talán mint magyarok, nem értettünk meg. Azonnal kiszabta a büntetést: órák hosszát csuk-

lőztatott bennünket és legnehezebb akrobatamutatványokat kellett végeznünk egészen addig, míg Falus Imre ékszerész össze nem esett és a rugdosás következtében a helyszínen meghalt. E látvány közömbösen hagyta a gyilkost. A gyakorlat végén beszédet tartott, hogy most már látták, hogy itt mi a rend, mi a szófogadás és ez az utolsó eset, amikor egy hullával megelégszik, mert ember van elég és a jövőben addig folytatja, míg 10 halott nem lesz, harmadik esetben 20 halott és így tovább. Végeredményben nekünk is mindegy — mondta, — mert élve úgy sem fogunk innen innen kikerülni és egyre megy, hogy mikor és hogyan halunk meg. Befejezésül elszedte jó cipőinket és fapapucsot adott helyette.

Tíz nap után újabb bizottság vizsgáztatott bennünket és akinek szaktudását megfelelőnek találta, azt beosztották munkára a három és fél kilométerre fekvő markstadti Krupp-művekhez.

Munkánk fél 7-kor kezdődött és este fél 8-ig tartott félórai ebéd megszakítással. A gyárban dolgozó 6000 emberből kb. a felét a Spreer-csoportnál foglalkoztatták. Ezek télen nyáron a szabadban végezték munkájukat, olyan feltételek között, melyek minden emberi képzeletet felülmúlnak. Nyáron 8—10, télen 40—50 áldozatot követelt a munka. Az, aki ebbe a csoportba került, már előre leszámolt az életével. Sokan úgy igyekeztek meggyorsítani pusztulásukat, hogy a legkülönbözőbb módon követtek el öngyilkosságot. Többek közt szökést kíséreltek meg. Ezért azonnali halál járt. A németek természetesen azt hitték, hogy a Háftlingek szökési kísérlete a szabadság utáni vágy miatt történik. A szökések megakadályozására Fünftauchen és Markstadt közötti úton villanypóznákat állítottak fel hatalmas ívlámpákkal és a légiriadóktól eltekintve, nappali fényvel árasztották el az utat. Ezenkívül idomított kutyákat tartottak. Az egyedül haladó Háftlingeket összemarták és mozdulatlanságra kényszerítették.

A Spreer-csoport nagy embervesztesége miatt egy bizottság szállott ki Grossrosenből. Ennek eredménye csupán az volt, hogy beosztottak a 3000 ember mellé egy zsidó orvost minden gyógyszer és orvosi műszer nélkül. A nehéz vasmunkánál sűrűn előforduló sebeket bekötözhetette, de csak azzal a csomagolópapírral, amit a lengyel civilmunkásságtól kaptunk. Az általános helyzeten azonban ez nem sokat változtatott.

A gyárban bent dolgozó munkások általában véve jobb sorban voltak. Könnyebb és jobb beosztásuk volt. A civilmunkásokhoz viszonyítva 100—150%-kal nagyobb teljesítményt követeltek, leromlott állapotban lévő emberektől. Amennyiben valaki nem végezte el a munkát, úgy este olyan verésben volt része, hogy másnap reggel alig bírta a háromkilométe-

res utat. Itt úgynevezett Hallen-Capok kezei alá tartoztunk. Ezek kénytelenek voltak ilyen teljesítményt követelni, mert vagy pénzjutalmat, vagy verést kaptak. Munka vasárnap is volt és csupán három hetenként kaptunk egy vasárnap délutáni pihenőt. Ezt az időt használtuk fel a tetvészkedésre, mert a Lager annyira tele volt féreggel, hogy majdnem mindannyiunkat sebek borítottak.

Négy hetenként egy bizottság végezte a selejtezést. A rossz élelem, lakóhely és nehéz munka miatt annyira leromoltunk, hogy mindannyiunk feje fölött ott lógott a pallos azzal, hogy muzulmánokká válunk. Minden hónapban a Lager kb. 400—600 muzulmán „adott“, ami 5—10%-nak felelt meg. Ezeket Grossroseba vitték, ahol szintén működött egy krematórium.

Ritkaságszámba ment, ha valakin inget láttunk. A vas-munka sok ruhát igényelt, pótolni vagy megvarrni nem tudtuk, így mindannyian rongyokban jártunk és valamilyen testrészünk meztelen volt. Vitaminhiány miatt a sebek nem gyógyultak. A rossz víz és hiányos ételmezés következtében gyakran az emberek felpuffadtak, a fűtetlen helyiségben testrészeink lefagytak, tehát a Lager olyan képet nyújtott, amelyet kívülálló elképzelni sem tud. Éhez járult még az állandó félelem a veréstől, mert a Lagerparancsnok minden héten összehívta a vezetőket és Capokat, előttünk biztatta őket, hogy addig verjenek, míg élet van bennünk. Azért senkit sem fog megbüntetni, ha agyonveri a zsidókat, de ha soká itt lát még élőt, akkor őket fogja kiirtani. Ezek a gyilkosok az utasítást szószerint értelmezték és velünk úgy is bántak. A legyöngült beteg embert ha ütlegelni kezdték, ritkaságszámba ment, hogy élve menekült kezeikből.

Göbbels: Völkischer Beobachter (1944 május 26.):

„Mögöttünk egy eszményi világ áll.“

Göbbels:

„Mindig arra törekedtünk, hogy a háború lovagias formák között folyjon.“

Imrédy Béla miniszter: (1944 július 9., pécsi beszéd):

„... szemben a külföldön terjesztett rémhírekkel, megállapítom, hogy sem a magyar hatóságok, sem egyetlen magyar embernek a kezébe egyetlen csepp zsidóvér sem tapad.“

„Eszményi világ“

16. Jegyzőkönyv

1945 március 13. — Dr. Vámosi Jenő tatai orvos beszámol élményeiről:

1944 június 15-én Mesterszállásról — ahol mint községi orvos teljesítettem honvédelmi szolgálatot — vittek be a tiszaföldván gettóba. Itt Ujszászi nevű tiszthelyettes volt az őrpapancsnok. Ennek tudtával két csendőrnnyomozó — akik valószínűleg Kecskemétről jöttek ki, — a férfiakat és nőket súlyosan bántalmazták, asszonyokat rugdaltak, kínoztak, hogy valamásra bírják, hova rejtették vagyonukat. Két nap múlva bevagoníroztak bennünket kb. száz zsidót és átvittek a kecskeméti gyűjtőtáborba. Itt az ungvári csendőriskola brutalizálta még súlyosabban a deportáltakat és egy Takács nevű őrmester — aki német SS-egyenruhában járt, — ütött-vert mindannyiunkat. Nyolc napig voltam itt, ezalatt megakadályozták, hogy nekünk élelmet hozzanak be. A szó teljes értelmében éhezünk.

A kecskeméti gettó a Pharaó-korabeli zsidó üldözésekre emlékeztetett. A lányok tízes sorokban lavórokban vitték és locsolták a téglagyár poros telepét. Rendőrök ordítószása, ütlegetése még fokozta a pokoli zsvajt. Kétségbeesés és fejtelenség uralkodott.

Én a tiszaföldváriakkal és kúnszentmártoniakkal a VI. barakba kerültem. Itt kb. 3—4 vágón ki nem égetett téglavolt, amelyből a széleken méteres falakat raktunk fel, hogy a hirtelen kerekedő zápor és szélvihar elől némileg védve legyünk. Sziszifuszi munka volt. Mire a falat felépítettük, a hirtelen támadt zápor azt elmosta, a fal összedőlt, úgy, hogy állva kellett az-éjszakát tölteni. Egymásután jöttek különböző csoportok, még pedig éjjel-nappal. A zsidó vezetőségnek nagy gondot okozott, hogy az újonnan jöttek ezreit miképp helyezze el. A kétezer ember számára is alig elegendő helyen ötezer ember szorongott. Ha véletlenül a vezetőségből valaki csak megemlítette, hogy a hely nem elegendő: máris megverték.

Az orvosi szolgálatot gyorsan megszerveztük, úgyhogy minden barakra két orvos jutott. A szülőszobát a gépházban helyeztük el. Sajnos, ez a hely olyan kicsi volt, hogy csupán egy szülőágy és egy műtőasztal fért el benne. Így megtörtént, hogy egy alkalommal, mivel a szülőszobában már egy nő szült, az éjszaka behozott másik nő, álló helyzetben hozta világra gyermekét. A gyógyszer behozatalát a hatóság megtiltotta.

A vízellátás miatt az emberek legnagyobb része hasmenésben szenvedett. Mindössze két gemeskút állott rendelkezésre, amelynek vize elégtelen, amellet szennyes, sárga, zavaros volt.

A konyhán nem volt elegendő főzőedény, sem fa. Tíz napon át csak a gyermekeknek és a csecsemőlőiek tudunk kevés, nem kielégítő tápszert juttatni, míg a felnőttek csak minden másod, vagy harmadnap jutottak meleg ételhez.

Utunkról csak annyit, hogy a fentemlített csendőriskola személyzete, amely bennünket Kassáig elkísért, oly brutálisan bánt velünk, hogy sokszorosan túlszárnyalta a németek bánásmódját.

Öt napi út után érkeztünk Birkenaubába.

Birkenauban Skapesius nevű erdélyi szász származású Sturmbahnführer osztályozott bennünket. Egy lengyel zsidó figyelmeztetésére, jelentkeztem, mint vízvezetékyszerelő szakmunkás, letagadva, hogy orvos vagyok.

A cigány Blockálesterek, minden képzeletet felülmúlva ütlegetek bennünket és ellopták a kiutalt élelem jelentős részét. Három nap után kerültem Auschwitzba, ahol a Karenenblockban helyeztek el. Itt hét hetet töltöttem, majd a legnagyobb verések között a lehető legsúlyosabb munkát kellett végeznem; előfordult, egy alkalommal, hogy 36 órát dolgoztam alvás nélkül. Pl. minden vasárnap délelőtt 15—20 vágon szemet kellett 3 embernek 2 óra alatt kirakni.

A megerőltető munka következtében szívbénulástól halálesetek is előfordultak. Később a Bombensprengkommandóhoz kerültem. Minden hét emberre egy Capo jutott, akik olyan tempót diktáltak, hogy 40—50 köbméter földet 8—10 m mélyen ástunk ki egy munkanap alatt. A ledobott ellenséges bombákat kellett kiásni vagy felrobbantani. Szabad időnkben német fegyelmező gyakorlatokat végeztünk rengeteg verés és ütlegetés közben. Európa minden részéről ide deportált zsidóknak német dalokat kellett énekelni (horogkeresztes nemzeti dalok), szintén rengeteg veréssel.

A munkánál — 250 kg-os bombák kiásása és felhúzása közben — annyira vertek bennünket, hogy a veréstől való féltelmünkben gyakran tízen harminc ember munkáját is elvégeztük. Itt Oberscharführer Klausen volt a kegyetlenkedések irányítója.

Három nap múlva mint orvost a kórházba osztottak be. Amikor is még nehezebb munkára akartak beosztani, bevallottam, hogy orvos vagyok. A kórházban mint segédápoló működtem. Egy árja lengyel orvoson kívül a többi oda beosztott orvos mind ápolói minőségben működött.

Az orvosok gyógyító tevékenysége a nap jelentéktelen hányadára zsugorodott össze, mivel a nap nagyrészt még a kórházban is fizikai munkával kellett eltöltenünk. Gyógyszer nagyon kevés volt. A lengyel gyógyszerész, a gyógyszerek legnagyobb részét eldugta. Később, amikor az oroszok bevonulása előtt a táborban levő lengyeleket evakuálták, halomszámra találtunk náluk elrejtve olyan gyógyszereket, amelyeknek hiánya sok ember halálát okozta a kórházban.

Táplálékunk kalóriaértéke 1000—1200 volt, amikor munkánkhoz arányítva 2500 kalóriára lett volna szükségünk. Az ételmezés annyira fehérjeszegény, egyoldalú, hogy szénhidrát dús volta dacára is a zsidók nagyrésze bizonyos idő múlva az ú. n. Hungeröden-Krankheit-ba esett és ezek tették ki a kórházi ápoltságunk csaknem 80%-át. Hiányos táplálkozás és hiányos öltözés miatt sok fagyási eset fordult elő, amely mellett a furunkulózis és phlegmone volt a legelterjedtebb és ezen betegségek — egyfelől a vitaminhiány, másfelől a gyógyszer- és kötszerhiány folytán, de nem kevésbé a sterilizálás semmibevevése miatt hetek, sőt hónapok múlva is nehezen voltak gyógyíthatók.

A közőhelyiségben a laikus Blockáltester megtiltotta a jelentkező betegekkel való beszélgetést, illetve az anamnázis felvételét, úgy, hogy kénytelenek voltunk anamnéztikus adatok híján a pusztá kezünkkel — minden műszer nélkül — a sebeket kezelni. Még lehetőség sem volt a kézmosásra. 20—30 sebet kezeltünk naponta kézmosás nélkül.

Sokszor a laikus Blockáltester utasítása alapján kellett a sebkezelést ellátnunk, jobb meggyőződésünk ellenére is. A lengyel kartársaink miatt még annyit sem tudtunk testvéreink érdekében megtenni, amennyit a lehetőség nyújtott. A patikában százával találtunk injekciós fecskendőket, ollókat, csipeszeket, stb., ugyanakkor, amikor az osztályon működő 20 orvos részére egy fecskendő állt rendelkezésre, amelyre állandóan várni kellett, míg hozzájuthattunk. Még szükségkötéssel, papírkötszerekkel sem tudtuk a betegetek ellátni.

Megrendítő volt a halottakkal való bánásmód. Karkason nevű hullakamraőr egy alkalommal, amikor az osztályomon egyik beteg meghalt és én azt egyik társammal levittem, annyira minden kegyelet nélkül viselkedett, hogy életem egyik legsötétebb emléke közé tartozik. A szabály szerint a hullák mellére rá kellett írni a fogolyszámot. Az őr azonban nem

várta be a vizet, amellyel megnedvesítettük volna a tintaceruza számára a bőrt, hanem teleköpdöste a hullát és így írta rá a számot. Majd amikor egyik hordágyról a másikra kellett volna a hullát áttenni, lefordította a piszkos földre.

A kórházban időközönként szelekciók voltak, amely alkalommal a gyengéket és a két héten túl gyógyulókat a gázkamrába vitték. Utoljára novemberben 850 embert vittek innen és a táborból a gázkamrába.

A kórházból elbocsájtott betegek a legrosszabb ruházatot és fapapucsot kaptak. Ebben mentek munkahelyükre. Nagyon sokan azért nem jelentkeztek a kórházba, mivel jól tudták, hogy a felvétel alkalmával esetleg még meglévő jó holmijukat, cipőjüket is elveszik és soha többé nem látják viszont. Az orvosok közti kollégiális viszonyra jellemző volt, hogy a lengyel nemzetiségű fülorvos, a vele közös helyiségben dolgozó és Párizsban praktizált erdélyi származású Fekete nevű szemszakorvost, egy alkalommal megpofozta és kidobta a rendelőből.

Napirenden volt, hogy a Blockáltesterek vertek bennünket. Tehát itt sem mentesült az orvos a tettelegességtől.

Lázadás a krematóriumban.

Közvetett tudomásom van a birkenai krematóriumi lázadásról. 1944 szeptemberében, a zsidó ünnepek táján a krematórium személyzete, amely főként fogtechnikusokból állott, kb. 200 fő, a gázkamrára ítélt emberekkel együtt fellázadt. Az utóbbiak, felismerve helyzetüket, hogy halálra vannak ítélve, a krematórium alkalmazottai pedig idegkimerültség folytán egyrészt, másrészt pedig azon biztos tudatban, hogy mint az előző krematóriumi személyzetet szintén Idvégzik: lázadást szerveztek. Adott jelre Capojukat elevenen a krematóriumba lökték, majd a halálraítéltekkel együtt átvágták a drótokat és kiszöktek a Lágerből,

A nyomban alarmírozott SS-ország géppuskaroz alá vette és körülzárta a szökevényeket. A küzdelem közel félóra hosszúságú tartott. Közben sikerült az egyik krematóriumot felrobbantani. A lázadók pusztán kézzel rohantak a fegyveres katonákra, kik közül többen megöltek, A „muzulmánok“ végső erejüket megfeszítve haláltmegvető bátorsággal harcoltak és estek el hősök módjára. Másnap Auschwitzban a Strassenbau Főcapója kihirdette a fent leírt eseményt, azzal, hogy ezúttal egy németért 700 zsidót végeztek ki, de a következő alkalommal minden németért 3000 zsidó fizet életével. Ezek után, ha az ütlegetést még fokozni lehet, úgy azt fokozottabb mértékben végezték. Mint említettem, e lázadás alkalmával sikerült a lázadóknak az egyik krematóriumot felrobbantani és ezáltal üzemképtelenné tenni, amelynek folyományaképpen karácsony hetében öt férfit (lengyel) és négy zsidó leányt felakasztottak. Ugyanis ez utóbbiak szerezték meg a krematórium felrobbantásához szükséges robbantóanyagot az Unió-Werke-ből. Augusztus hónapban egy 17 éves fiút, aki ismétlenül szökést kísérelt meg, a tábor szemeláttára akasztották fel.

Rajniss Ferenc: Esti Újság, 1944. július 7.

„A megmaradt európai zsidókat a légi-háború könyörtelensége és a vörös hadsereg előrenyomulása fenyegeti halálos veszedelemmel.“ „A harcoló európai népek nem engednek át sehol óriási zsidó tömegeket a szovjetnek — ez oly biztos, mint kétszer kettő: négy.“

Összetartás: 1944. április 5.

„Mi majd azon a nyelven fogunk beszélni, amelyet Churchill és Roosevelt urak zsidói még a tengeren túl is meg fognak érteni. Vegyék tudomásul, hogy Magyarországon 700 ezer zsidót tartunk nyilván.“

A Magyarorság riportja Szatmárnémetiről.
1944. augusztus 18,

„Mulatságos esetről beszélnek a városban. A kiürített gettó egyik házában egy mosdótálra lettek figyelmesek a pénzügyi ellenőrök. Mindent belepött a por, csak a mosdótál volt feltűnően tiszta, már amennyire ez zsidóknál egyáltalán tiszta lehet. Másnap mikor arra jártak, meghólfkenve állapították meg, hogy a mosdótálban szappan és víz van. Azonnal értesítették a csendőrséget, majd a nyomozás után felfedezték a ház pincéjében két zsidót, akik több héten keresztül száraz kenyeret ettek.“

Összetartás: 1944. május 6.

„Egy vidéki lapban olvastuk, hogy internáltak egy keresztény leányt, mert tüntetőleg zsidó asszonnyal sétálgatott karonfogva. Ezzel megbotránkoztatta a jóérzésű kisvárosi magyarokat. Erélyes intézkedés, amely keményen sújtott le a keresztény magyar leányra... Gondolkozzunk csak, megérdemelte? Meg, mert ezzel elsősorban nem a zsidók mellett tüntetett, hanem minden ellen, ami haladást, ami felfelé ívelést jelent ebben az országban.“

A varsói felkelés szemtanúja.

Egy élet megmenekül

17. Jegyzőkönyv.

1945. április 3. Sternthal Jenő szatmárnémeti lakos beszámolója:

1942-ben mint munkaszolgálatost, kivittek a frontra. Onnan 1943. decemberében tértem vissza. Leszerelésem után Szatmárnémetiben éltem feleségemmel és gyermekemmel. Az 1944-es zsidó ellenes rendelkezések otthonomban értek, így én is a gettóba kerültem. Ezt a gettót május második felében be-vagonirozták és útnak indítottak Felsőszilázia felé.

Az út 4 napig tartott. Közben két halottunk volt.

Birkenauban az Önök által ismert módon történt a ki-vagonirozás, szelektálás és fürdetés. A csoportot, melyben 4000-en voltunk — elvitték Varsóba. A vagonokat nem lakolták le, de mindegyikre két SS-katona ügyelt.

Varsóban a csoportot elhelyezték a gettó közepén lévő Lágerba. Ez a terület akkor már csaknem romhalmaz volt és a németek itt egy egészen új baraktáborot építettek fel, melyet kőkerítés vett körül. Ide helyeztek bennünket, ugyancsak blokkokban. A berendezés egészen modern volt; ebédlővel, emeletes ágyakkal, vízvezetékekkel. Itt hallottam a varsói zsidók hősiességéről, akik fegyveresen szembeszálltak a németekkel.

U. i. 1942-ben ki akarták irtani a gettót.

A még megmaradt zsidók tudták, hogy az út a megsemmisítő táborba vezet. Oda, ahová tízezer számra kerültek testvéreik. ők azonban ember módjára akartak meghalni. Szervezkedtek.

Puskákat, gépfegyvereket szereztek a lengyel partizánoktól.

Amikor pedig megjelent az SS-alakulat, hogy deportálja a gettó lakóit; a házakból, a pincékből ezer és ezer ablakból repült feléjük a golyózápor. Napokig tartott a harc. A németek végül bombavetőkké tudták csak elnémitani a varsói gettó utolsó fegyverét.

Mindannyian meghaltak.

De visszatérek a magam varsói sorsának elbeszélésére:

Kosztunk reggel keserű feketekávé, délben és este korpa- vagy répaleves, amelyhez este 40 dkg. kenyeret is kaptunk. Azon a napon, amelyen nem vonultunk ki munkára, kenyér-adagunknak csak a felét kaptuk meg. A munkánk az volt, hogy a romokból téglát termeltünk ki, majd vagonba raktuk. A német Háftlingek, a legdurvábban bántak velünk. Az ébresztő reggel 3 óraker volt, a munka 7-kor kezdődött, este 6-ig tartott, egy óra szünettel. Itt dolgoztunk júniustól kezdve október közepéig, amikor lengyel felkelők lázadást hajtottak végre a német megszálló csapatok ellen. — Mielőtt a lázadás kiütött volna, — a németek, — tekintettel az orosz csapatok közeledésére — a 4000-es csoportból 2300 embert gyalog Németország belseje felé hurcolták. A 4000-es csoport több nemzet zsidóiból tevődött, de 80%-a magyar volt. Az elindulás előtt 500 magyart visszatartottak, akikkel a munkát tovább folytatták. Ezek között voltam én is,

A lázadás kitörésére valószínűleg az is tápot adott, hogy az oroszok hozzánk már nagyon közel voltak.

A lázadás a régi Varsó városából indult ki. Az angol gépek éjjel a lázadók megsegítésére élelemmel, lőszerrel megpakott csomagokat dobtak le.

A város közepe ekkor az ú. n. senki földjének volt tekintendő, mert keletről az orosz támadott, nyugaton a német csapatok. A lázadás kitörése után a németek rohamot intéztek a város ellen. Nagyarányú bombázásokkal s egyéb rombolásokkal szinte a földdel egyenlővé tették Varsót.

Mint ismeretes, a lázadás nem sikerült, a németek leverték, benyomultak a városba, bennünket, — már akik közülünk élve maradtak — elfogták a lázadókkal együtt. Első ténykedésük közé tartozott, a zsidókat külön szedni, amely munkájukat nagyon megkönnyítette, hogy mi mindannyian heftling ruhában voltunk. Hogy itt életben maradt társaimmal mi történt, azt éppen úgy nem tudom, mint ahogy mellőlem elszakadt bátyámról sem tudok semmit.

Menekülés közben sikerült egy kórházba beugranom, hol magamra kaptam egy orvosi köpenyt, amely eltakarta rabruhámat. Így engem a többi lengyelrel együtt bevagóniroztak és elindítottak nyugat felé. Kb. 100 km-es út után vonatukat megállították egy kis községben és felszólítottak, hogy szálljunk ki. Mindenki szabadon mehetett útjára, de jelentkeznie kellett a lengyel közigazgatásnál munkabeosztás végett.

Egyedül vágtam neki az útnak és egy útkereszteződésnél magyar honvédet pillantottam meg. Tanácsalanságomban hozzá fordultam, hogy lemaradt munkaszolgálatos vagyok. A

honvéd — aki kocsis volt — századosát várta egy búcsúban-ketről, mert a zászlóalj visszatérőben volt Magyarország felé. A zlj. 51/3 gyalogsági alakulat volt és Kassáról indult ki.

Parancsnokát illetőleg a honvéd nem sok jóval bíztatott. Miután éjszaka szálltam ki a vagonból, a zlj. körlete előtt, bevártam a reggelt és ekkor jelentkeztem az ott szolgálatot teljesítő őrmesternél.

Az őrmester kérdésre elmondottam, hogy nemrégiben lemaradtam századomtól. Erre bevezetett a konyhába és azt mondta, hogy egyik csak, amennyit bírok. Míg a konyhában voltam, érkezett oda Kovács Zsigmond nevű zlj. segédtsz. Nála is jelentkeztem, hogy lemaradt munkaszolgálatos vagyok. Igen jóindulatúan kezelt és felkért arra, hogy mondjam el történetemet őszintén.

Bevezetett egy külön szobába s annyi jóindulatot tapasztaltam részéről, hogy a valóságnak megfelelően mondtam el sorsomat. Őszinte vallomásom után ígéretet tett, hogy századosának, vitéz Kövesdy Gusztáv zlj parancsnoknak referál és amennyiben módjában áll, segítségemre lesz. Ki jelentette, hogy amennyiben a százados úr nem egyezne bele, ő titokban mint honvédet visz haza magával.

A százados az információ után magához hivatott és azt mondta: No te csellengő zsidó, hol maradtál le? Mire én azt feleltem, hogy a zászlós úrtól már tetszik tudni sorsomat. Nekem is van szívem — mondta a százados — szerencséd, hogy nem adlak át a Gestapónak, hanem hazaviszlek az országba és a neved mától kezdve Gál István.

Azt is mondta, menjek le az udvarra és jelentkezzem, hogy öltöztessenek be honvédruhába s adjanak teljes felszerelést, puskát is, de vigyázzak, nehogy ezzel öt lőjjem le. Beöltöztem, majd megkaptam a beosztást s olyan sokszor volt alkalmam vele lenni, hogy megszeretett.

Négy nap után megindultunk Magyarország felé.

A zászlóalj Kőszegre tért vissza. Majd újabb parancs értelmében Pécs környékére kellett volna mennünk a frontra. Az indulás előtt századosom az ellenőrző őrnagynak elmondotta, hogy a századnak van egy önkéntes zsidója is. Az őrnagy jóindulatúan fogta fel a dolgot, de megtiltotta, hogy a zászlóaljjal a frontra menjek, hanem mint honvéd maradjak továbbra is Kőszegen és állományilag áttett a 21/3 visszamaradó pótzászlóaljhoz, amelynek parancsnoka egy Laki nevű százados volt. Ehhez a századoshoz Kövesdy ajánlólevelet adott, amely teljes eredménnyel járt. Laky százados szintén meghallgatta sorsomat s először három heti pihenőt adott, majd kocsisnak osztott be.

Itt ugyancsak jó dolgom volt. Közben két hétre Szt. Gott-hardra helyezték a zászlóalját. Itt kaptuk a parancsot, hogy a zászlóalj vonuljon Németország felé. Ekkor jelentkeztem parancsnokomnál s megmondottam neki, hogy Németországban fürdés, vagy más körülmények által kitudódhat zsidó voltom, amely káros lehet úgy reám, mint parancsnokomra, ezért engedélyt kérek, hogy egy munkásszázadhoz kerülhessek. Kérelmem teljesítették.

A 110/64-es számú munkásszázadhoz jutottam. Századparancsnokunk Gönczi József nagybányai konzervgyáros volt. Kérésünkre nem vitte át a századot Németországba, hanem késleltette és bujtatta egészen addig, amíg sikerült összeköttetést teremteni a Sélyen lévő orosz előőrs csapatokkal.

Auschwitzi-partizándal,

Az alábbi vers 1939-ben született, a lengyelországi német megszállás elején. Dallamával együtt szájról-szájra terjedt az üldözöttek között. Szerzőjét — így szól a hagyomány — a németek hónapokig keresték, amíg reá találtak, majd „soronkívül“ az auschwitzi gázkamrában pusztították el. A névtelen költőt megölhették, de a dal tovább élt. A szabadságdalok örök törvénye szerint áthatolt az ellenség börtönfalán s a raboknak a fájdalom közösségéről beszélt és arról, hogy az életért most harcolni kell... E hittel énekelték az erdőbe húzódott harcosok, így a varsói fölkelés golyózáporában... A gettók drótkerítése mögött, pedig e dal felsíró hangjaival búcsúztak a halálraítéltek „a kis várostól“, melyet elnyel majd „velük együtt“ a láng. A túloldalon közölt fordítás az eredeti jiddis szövegből készült:

Ég, testvérek, ég ...
A mi kis városkánk, jaj, ég,
Forgatagok és szélvész
Törnek, vágnak, zúznak, tépnek,
Erősbödnek a vad lángok, —
Már köröskörül ég, —
Ti meg álltok, nézitek csak
S ölhetett a kéz, —
Ti meg álltok, nézitek csak
Hogy kis városkánk ég...

Ég, testvérek, ég,..
A mi kis városkánk, jaj, ég,
Lobognak a rőt lángnyelvek,
Utcát, teret sorra nyelnek,
Szilaj szelek fűnek, zúgnak
Már köröskörül ég —
Ti meg álltok, nézitek csak
S ölhetett a kéz, —
Ti meg álltok, nézitek csak
Hogy kis városkánk ég,..

Ég, testvérek, ég ...
Már léséig a közelben a vég.
S kis városkánk velünk együtt,
Nem lesz több mint hamu, láng, füst
S mint csata után a falak —
Rom s puszta omladék —
Ti meg álltok, nézitek csak
S ölhetett a kéz, —
Ti meg álltok, nézitek csak
Hogy kis városkánk ég...

Ég, testvérek, ég...
Egyre kérded: hol a segítség?
Ha városkánk neked drága,
Töltsd az edényt, önts a lángra,
Saját véreddel olt!
Tovább várnod esztelenség,
Ne állj, testvér, már elég volt,
Az ölhetett kéz, —
Ne várj testvér, oltsd a lángot
A mi kis városkánk ég...

Magyarság: (1944. június 13.)

„Mindazok a zsidók, akik vagyonukat elrejtik, méltán halált érdemelnek.”

Magyarság: (1944. március 29.)

Endre László: „A zsidók. Isten országát a földön, mi azonban a túlvilágon hisszük“.

Magyarság: (1944 június 3.):

„A szigornak valóban drákóinak, tehát kíméletet nem ismerőnek kell lenni.“

Így történt Hollandiában

18. Jegyzőkönyv.

Megjelent Lewie Prys amsterdami születésű és illetőségű lakos, ki németországi deportációból tért vissza és a következőket mondja el:

1941. május havában szállták meg a német csapatok Hollandiát. Hollandiában a külföldiekkel együtt 120.000 zsidó élt, ebből kb. 98.000 volt holland zsidó. Egy évig aránylag nyugodtan éltünk a német megszállás alatt, de 1942. augusztusában kezdődtek a korlátozó rendeletek, amelyeket rövid idő múlva a zsidók koncentrációs táborba való gyűjtése követett.

A holland lakosság a zsidókkal szemben minden tekintetben a legelőzékenyebben viselkedett. Szívesen vállalták különböző értékek, pénz, bútor, szőnyeg és bárminemű ingóság megőrzését. Számtalan szimpátia-tüntetést rendeztek a zsidók mellett: a tömegek kivonultak az utcára és tiltakoztak a barbárság ellen.

Én az amsterdami zsidó tanács tagja voltam és mint ilyen az utolsók egyike, akiket Amsterdamból deportáltak. (1944. május 25-én.)

A hollandok magatartására mi sem jellemzőbb, minthogy nem akadt közülük egyetlen egy sem, aki hajlandó lett volna a németek által elkobzott zsidó ingatlanokat megvásárolni.

Előfordult, hogy Németországból visszatérő holland vásárolt zsidó ingatlant, de ezeket már megfertőzte a nácizmus. Az együttérzésnek több esetét sorolhatnám még fel (az egyetemi ifjúság tüntetése, élelmiszer juttatás stb.) melyek mind a holland nép emberies érzületét és romlatlanságát bizonyítják. Ezt a szellemet a nácik, bármennyire is szerették volna, uszító propagandájuk ellenére sem tudták megrontani.

A Hollandiában tartózkodó zsidók egy jelentékeny részét, becslésem szerint 30.000 embert mentettek meg a hollandok azáltal, hogy keresztény papírokkal elbújtatták őket. 12 éves fiának, akit parasztok vettek magukhoz 1944 májusáig — vagyis deportálásomig, — semmi baja nem volt.

S most úgy térek vissza hozzájuk, mint, akik szeretettel fogadnak s tudom vigyáztak gyermekemre.

A vörös hadsereg felszabadítja Auschwitz rabjait.

19, Jegyzőkönyv.

Készült Gyulán, 1945. március 12-én, a Városháza 19. sz. szobájában dr. Békés György ügyész jelenlétében.

A deportálásból hazatért Spielmann István elmondja élményeit: (Részletek.)

1945. január 18-án a déli órákban, két visszavonulóban lévő német katona, akik az SS-hez tartoztak, ennivalót és Háftling-ruhát kértek tőlünk. Ennivalót igen, ruhát azonban nem adtunk nekik. Ez a két katona már mondta, hogy egy jó óra múlva megérkeznek az oroszok. Alighogy eltávoztak, — mintegy húsz perc múlva — fehér lepedőbe burkolva megláttuk az első orosz katonát, aki a hó miatt, álcázás céljából, fehér lepedőt viselt. Perceken belül, mintha a földből nőttek volna ki, feltűntek újabb orosz katonák, akiket mi kitörő örömmel fogadtunk.

Ez a perc leírhatatlan. Nincs szó, amely kifejezhetné boldogságunkat és azt a hálát, amelyet megszabadítóink iránt éreztünk. Ennek elmondását meg sem kísérem. Úgy sem tudnám elmondani.

A nagy öröm közepette alig vettük észre, hogy az egész jelenetről a vörös hadsereg filmfelvételt készített.

Délután két óra tájban már megjelent a kórházban egy orosz őrnagy, aki megnyugtató bennünket, hogy még este húslevest és húst kapunk vacsorára. Hat óra tájban tényleg meg is kaptuk a vacsoránkat. Ezt megelőzően délután, az orosz katonák minden beteg részére 10 dkg. cukrot osztottak ki.

Másnap reggel 8 órakor egy darab sült hús, hozzá burgonya, vagy rizs és csőtésztaból álló reggelit kaptunk, amit cukorral édesített tea vagy feketekávé egészített ki.

Az ebéd leves, hús, főzelék és egy almalé-szerű kompót volt. Uzsonnára kávé, a betegek és a gyermekek pedig naponta

egy félliter tejet kaptak. Este kaptuk meg cca 80 dkg. súlyú napi kenyéradagunkat, melynek fele fehér, fele pedig félbarna kenyér volt.

A vacsora 10 dkg. kristálycukor, 6 dkg. marmaládé, 2 dkg. zsír és 12 dkg. kolbász volt. Utóbbit vagy főzve, vagy nyersen kaptuk. Ugyancsak este adták ki a napi dohányadagunkat is, 20 gr. leveles dohányt.

Az orvosok és Blockparancsnokok a tisztekkel étkeztek, ahol még ennél is jobb ellátásuk volt és dohány helyett naponta 25 db. cigarettát kaptak.

A mi munkánk ezután már csak a szobák rendbentartására szorítkozott. Minden egyéb munkát a német hadifoglyokkal és a lengyel vöröskereszt által e célra rendelkezésre bocsájtott munkásokkal végeztettek.

1945. január 21-től kezdve már volt villany világításunk és a vízvezeték is működött. Ugyancsak naponta mozielőadást rendeztek.

1945. február 23-án a Vörös Hadsereg fennállásának 27-ik évfordulóján, kiváló művészekből álló együttes érkezett Moszkvából és este fél 9 órakor díszelőadást tartottak. Az előadás műsora részint zene, tánc és énekszámokból állott. A műsor kb. három és fél óra hosszat tartott. Olyan jó hatással volt ez a betegekre, hogy a kórházparancsnok-örnagya a vendégművészeket még egy napra ott tartotta. Másnap este még egy előadást rendeztek új műsorral. Megjegyzem, hogy a Lager lakói ebben az időben már csak betegek voltak: részben lábadozók, részben pedig fekvők. Az egészségesek u. i. a Vörös Hadsereg bevonulása után azonnal útnak indultak. A többi egészségest a németek magukkal hurcolták.

A mozielőadásokkal kapcsolatban megemlítem még, hogy azok nem propaganda előadások voltak. A műsort a szokásos híradó-anyagon felül orosz és amerikai modern filmek képezték.

Nyilvánvaló, hogy az orosz hadsereg parancsnoksága mindent elkövetett a betegek mielőbbi talpraállítása érdekében, ami a jó ellátás és a megfelelő gyógyszerek alkalmazásával, rövid időn belül sikerült is.

Március 1-re a betegek létszáma négyezerről ezerre csökkent. Ugyanezen a napon kezdődött meg a Lager kiürítése, vagyis az egészségeseket beszállították a hét km-re lévő állomásra. Itt már 131 fűtött Pullmann-kocsit bocsátottak rendelkezésünkre. Ez a vonat Kattowitzba szállított bennünket. Ugyancsak Kattowitzba szállították a környékbeli Lágerekből is az embereket s innen jutott kik-ki csoportosan hazájába.

Szász Lajos miniszter: 1944. május 23.

„Senki sem célozza a zsidók kipusztítását, sanyargatását. A kormány mindezid ig egyetlen olyan rendelkezést nem tett, amelyből az volna következtethető, hogy a magyarsághoz nem méltó célok lebegnének szem előtt. A zsidókérdés megoldásánál nem a gyűlölettől áthatott antiszemitizmus, hanem egyedül a szeretettől fűtött fajvédelem vezet. Senki sem akarja a zsidókat a világból kirtani. Nagyon boldogok lennénk, ha Aha vérus szerencsétlen népe valahol hazát találni.

(Magyarország.)

Jaross belügyminiszter: 1944. június 19.
Sepsiszentgyörgy.

„A zsidók sohasem mondták azt, hogy ellenségei a magyarságnak, de józan ésszel feltételezhető-e az, hogy a zsidóság együttérezzen azzal a Magyarországgal, amely Hitler Németországának új szövetségese?*

A moszkvai PRAVDA jelenti:

Négymillió embert öltek meg Auschwitzban.

Négymilliónál több embert irtottak ki a náci fenevadak. Az áldozatok között vannak francia, lengyel, belga, holland, csehszlovák, jugoszláv, román és magyar állampolgárok. Naponta 10—12000 embert végeztek ki a halálkamrákban és holttesteiket elégették.

Szabad Nép: 1945. május 3. kedd.

v.

Halálból — Halálba

Bortól — Bonyhádig.

A rézbányák rabszolgái

20. Jegyzőkönyv.

1945. március 5. Katz Dezső budapesti születésű, nagysarlói illetőségű, 28 éves volt bori munkaszolgálatos élményeiből.

Hároméves munkaszolgálatom után leszereltem, de rövid néhány hét múlva, amidőn a gettókat felállították, a nagysarlói gettóba, majd onnan a lévai gyűjtőtáborba kerültem. A gettó lakóinak elszállítása előtt kivették a fiatalabb korosztályt és így 1944 május 22-én a váci kiegészítőhöz kerültem, mint munkaszolgálatos.

Elszakítottak hozzám tartozóimtól, akiknek sorsa épp oly bizonytalanává vált, mint az enyém!

Vácról május 28-án vonaton Zimonyon keresztül Borba indítottak útnak. Századparancsnokom és az 1500 főnyi vonatnak a parancsnoka Hantai nevű százados volt. Az egész úton éreztük Hantai antiszemita intézkedéseit. Állomásokon a vagon nem hagyhattuk el, vizet nem vételezhettünk és csak olyan helyeken, ahol a sínpár meg volt rongálva és a vonat nem mehetett tovább, kaptunk engedélyt, hogy szerezzünk valahol a környéken vizet. Tisztes kíséretében természetesen csak néhány ember mehetett vízért, így egy emberre legfeljebb egy korty jutott. Naponta egyszer adtak valami bizonytalan ízű és kinézésű levesnek mondható ételt.

Amidőn szerb területre értünk, motozáson estünk át és felszólítottak bennünket, hogy váltsunk dinárt. Egy pengőért 12 dinárt kaptunk, de a 40 pengőn felüli összeget elvették tőlünk azzal, hogy családunknak küldik haza. Természetesen az egész összeg Hantai százados úr zsebében maradt.

Július első napjaiban érkeztünk meg Borba. Először vagonunkat a „müncheni“ táborba tolatták, ahol két napot teljes körletzárral töltöttünk anélkül, hogy vízért mehettünk volna. Azaz mégis:

Jelentkezhettünk fegyelmezőre és aki hajlandó volt békaügetéssel, hasoncsúszva, puskatus között vízért menni, azt elengedték, de az is csak pofonokat kapott a kútnál.

Harmadnap útba indítottak Laznicára, egy három körletből álló táborba, melyet drótkerítés vett körül. Parancsnokunk itt egy Halász nevű zászlós volt, aki jól beszélt szerbül és utálta a zsidókat, így szabad folyást engedett a keret szadista hajlamainak. A lakossággal nem érintkezhettünk, élelmet tőlük nem vásárolhattunk, mert ha ezt észrevették, 3—4 órai kikötéssel büntettek bennünket.

Reggel fél 4-kor munkára jártunk ki a németekhez, ahol akkordmunkát végeztünk, földet raktunk csillébe. 12 csillét kellett naponta megraknunk és ha a „parti“ azt déli 12 órára elvégezte, a németek fürdésre és pihenésre adtak engedélyt. Általában oázis volt a munkahelyünk abban a szörnyű légkörben, melyet a magyar keret teremtett körülöttünk. A németek türethőgn bántak velünk, munkánk végeztével még az erdőben való pihenésre és gyümölcsfák dézsmálására is engedélyt adtak. A német parancsnokság állandóan kifejezésre juttatta, hogy munkánkkal teljes mértékben megelégedett. Ennek ellenére, a körletbe való bevonulás alkalmával, naponta felolvas-tak néhány nevet, mint akik ellen a németek szabotázs mi itt feljelentést tettek. A büntetés 3—4 órai kikötés volt.

A német gazdasági hivatal állandóan kiadta a századparancsnokságnak a napi lekvár vagy vaj adagunkat, de mi azt csak négynaponként egyszer kaptuk meg, így három napi adagunkat ellopták.

A tábor parancsnoka a hírhedt Murányi alezredes volt, aki rendeletet adott ki, hogy bakancsainkat le kell adni, hogy azok télire is jó állapotban maradjanak. Helyette fapapucsot kaptunk, de pár napon belül a legjobb bakancsainkat a keret lábán láttuk. Ugyancsak az ő parancsára motozáson estünk át és majdnem mindenünket elvették.

A német bánásmódra vonatkozóan meg kell állapítanom, hogy nem minden munkahelyen bántak ilyen jól a zsidókkal. A mi munkaparancsnokunk azonban osztrák származású volt.

Szeptember elején parancsot kaptunk a bevagonirozásra, de ezt visszavonták és gyalog indítottak útnak bennünket Zsugovica felé. Az úton a felügyeletet főleg németek gyakorolták meglehetősen lazán, így a munkaszolgálatosok elég szép számmal lemaradhattak és a partizánokhoz csatlakoztak. Zsugovicáról a Rön Lägerba kerültünk, itt már megállapították a hiányt és az ellenőrzés szigorúbb lett.

Murányi alezredes parancsára a felsőkabátra elől és hátul olajfestékekkel hatalmas zsidó csillagot kellett festenünk.

További 60 km után érkeztünk Borba. A táborban, ahol Császár nevű törzsörrmester volt a szolgálatvezető, 3000-en voltunk, de a németek naponta csak kétszáz embert igényeltek munkára. Élet-halál harcot vívtunk, hogy a munkára kivonuló

csoportha bejussunk, mert aki odahaza maradt, azt Császár törzsőrmester és két pribékje, Fischer és Katus szakaszvezetők szadizmusának volt kiszolgáltatva. Ezek a vadállatok az udvaron keresztülmenőket elfogták és azon a címen, mert az illető rájuknézett, 30 pofon büntetésre ítélték. A pofozást felváltva végezték. A latrina a körlettől kb. 50 méterre volt elhelyezve. A körlet és a W. C. között helyezkedett el estefelé e három vérengző és aki szükségletének elvégzésére ment, az feldagadt arccal, kékre-zöldre verve tért vissza. Ha valaki nem ment munkára, előfordult, hogy még Ids dolga elvégzésére sem mert a pofonoktól való félelmében két napig kimenni. Kétheti itt tartózkodás után a „brünni“ táborból átkerültem a „berlini“-be, ahol összesítették a bori századokat. Ekkor már 7000-en voltunk ott zsidók.

Visszafelé jövet Bortól 40 km-re a partizánok elfogtak bennünket.

A tábor szerencsétlen lakóiról azt hallottuk, hogy a menetképteleneket visszahagyták és szalmával hordatták velük tele a körletet. Azután tányéraknával aláaknázták és felrobantották. Tudomásom szerint a bentmaradtaknak nagyobb része megmenekült, mert a tábornak egy általunk ismert titkos hátsó kijáratán, még a robbanás előtt kiszöktek.

Visszafelé már rendezetlenül jöttünk haza kisebb csoportokban. Tudomásom szerint az első 4000-es csoport Bajáig ért és itt a Gestapo sokakat legéppuskázott, de erről részleteket csak hallomásból tudok.

A cservenkai vérengzés

(A temesvári Szabad Szó 1944. október 11-i számából.)

A bori munkaszolgálatosok első csoportja szeptember 17-én indult el hazafelé. Körülbelül 4000-en lehetnek, két század ú. n. jehovistával, azaz olyan szektabeli paraszttal, akik elvből nem voltak hajlandók fegyvert fogni. Először több évszázadnyi börtönre ítélték őket, majd büntetésüket odasúlyosbították, hogy zsidókkal együtt kellett dolgozniuk.

A menetelés a keret hajszája miatt Bortól Pancsováig megerőltető volt, de nem elviselhetetlen. Átlagos 30—40 km-t kellett megtenniük, amihez ilyen leromlott állapotban lévő embereknel minden tartalék energiára szükség volt. A rettenetes iramban persze elhullottak a gyengék és a legyengült, éhes embereket az utóvéd keretlegényei igyekeztek ütlegekkel indulásra biztatni. Az embertelen ukázt feletteseiktől már Borban való elinduláskor megkapták: „Sorból kilépni tilos, lemaradni tilos, a szökevényért szomszédai felelősek.“

*

A szerb falukon áthaladva a környületes lakosok élelmiszerekkel, kenyérrrel, gyümölccsel kínálgatták a fiúkat. A fasiszta hadsereg katonái kiverték kezükből a kosarakat, az élelmiszereket pedig szemük láttára eltaposták. Általában a keret okkal, ok nélkül ütötte, verte az embereket. A tisztek pedig mindezt közömbösen nézték, mintha unná az ügyet.

Belgrád-Pancsova-Titel volt a menetirány a kálvária felé. A Bánátban, szinte jeladásra megkezdődött a vérengzés. A példát egy magyar tiszt, Páll zászlós szolgáltatta.

Egyik baj társunkat, azok közül, akik pár lépéssel letértek az országútról, hogy vizet merítsenek, — hasbalötte. A kút egy kukoricásban volt és főbenjáró bűnnek számított a kukoricalapás. Valóban nyers kukoricán, répán és tökön élt az agyonéhezett sereg, mert élelmezéséről teljesen megfeledkeztek. Az

imént említett bajtárs volt az első áldozat. Még szükségét végezni sem állhatott meg a szerencsétlen, mert ily fajta vakmerőségért is halál volt a büntetés.

*

460 km-es gyaloglás után az éhes, elcsigázott, sereget Cservenkán egy nagy téglagyári szárítóban helyezték el. Október 7-én szombat hajnalban a Prinz Eugen von Savoya német SS alakulat vette át a munkaszolgálatosokat. Vasárnap este a hátsódvaron tízesével felsorakoztak, majd aludni küldték a fiúkat. De nem sokáig alhattak. Éjjel fél 1-kor felverték őket. Húszasával kísérték el a fiúkat a kemencéhez, majd felszólították mindenkit, hogy adják le értékeiket és csak azután kísérték a mély sírgödörig. Közben a kerettagok könnyörögtek a fiúkhoz, hogy nekik és ne a németeknek adják értéktárgyaikat.

A sírgödör egy 30 m. hosszúságú és több méter széles árok volt, amelyből téglakészítéshez vájták ki az agyagot. A gödör sáncára állították a kivégzendőket és hátulról, tarkón lőtték. Hajnalig tartott a vérengzés. Gyorsan telt az agyagos árok, aki mozgott, beléeresztettek még egy-két golyót. Végül a biztonság kedvéért néhány kézigránátot is bevágtak az árokba.

Az életösztön az ügyesebbeket mindig a hátrább lévő sorokba hajtotta. Általában nehéz apátia ülte meg az emberek lelkét. Hajnalban a gyilkosok belefáradtak a vérengzésbe és az életbenmaradottakkal, mintegy 1500-al elindultak a kerettel Baja felé. A keretlegénység még útközben néhányat agyonvert közülük.

Minden nagy szerencsétlenségnél adódnak olykor csodák. Ilyen az is, hogy a kivégzettek közül nyolc munkaszolgálatos Dászkál Bélával együtt életben maradt.

Mikor húszad magával a gödör sáncára lökdösték, már nem törődött senkivel, semmivel. Az árok félig tele volt hullákkal. A fegyverek eldőrdültek és ő csak egy lökést érzett hátulról. Az árok szélére vágódott és mindkét bajtársa, jobbról és balról ráesett. Ez mentette meg. Mozdulatlan maradt. Arca, ruhája tele lett lucskos sárral, és társai vérével.

Hajnalban végre abbamaradt a mészárlás. Reggel Temesi zászlós jelent meg az árok előtt. Lekialtott a hullák közé: „Fiúk, aki él, bújjon elő, bedugjon a jehovisták közé.“

Nyolcan maradtak; három sebesült, három minden sérülés nélkül és még ketten, akiknek az éj sötétjében sikerült a kerítéson át megszökni. Kecsegtető volt az ajánlat, de nem kerülhetett rá sor. Az egyik hadapród lóhalálban közölte, hogy jönnek vissza a németek. Csak egy lehetőség volt. A nyolc ember futott eszeveszetten, amerre látott.

A faluban sváb asszonyokkal és parasztokkal találkoztak. Itt futnak a zsidók — kiáltozták ezek, majd sietve dorongokat ragadtak s valahonnét géppisztoly is került elő. Árkonbokon át menekült a nyolc ember. A sváb legények rövidesen abbahagyták az üldözést. Menekülés közben Dászkál elvesztette társait. Estig egy kukoricásban feküdt összekuporodva. Egyetlen piszkos zsebkendőjével bekötötte vérző arcát, aztán nekiindult a bácskai mezőknek.

Egyszerre csak, mintha a föld alól bukkantak volna elő, jobbról-balról fegyveres szerb partizánok vették körül. Egy ibrik tejjel kínálták meg az üldözöttet.

Mi történt a többiekkel?

A temesvári Szabad Szó 1944. november 24-i számából.

„Néhány nappal ezelőtt Szegedre érkezett Varga László, a budapesti Dunai p. u. főnökének fia, aki a bori munkaszolgálatosoknak éppen abban az 1500-as csoportjában volt, amelyik megmenekült a cservenkai vérengzésből, mert idejében továbbindult Baja felé.

Elbeszélte, hogy több mint 500 km-es gyaloglás után a teljesen kimerült sereget Bajánál a Duna-szigeten internálták. Mintegy 1200-an maradtak, akiket néhány nap után továbbindítottak a Dunántúlra, Bonyhád irányába.

Bonyhádön ekkor több zászlóalj magyar sorkatonaság is állomásozott. Itt érte a munkatáboros csoportot október 17-e, az a nap, amikor a magyar hadsereget feleskették az új „Hadúrra*“, Szálásra. Kora hajnalban egy tiszt jelent meg és közölte velük, hogy választhatnak; tovább dolgoznak-e, vagy pedig itt helyben leszerelik őket és „hazamehetnek“ gettóikba.

Az elgyötört emberek előtt felcsillant a „szabadulás” reménye és, egyhangúan leszerelésüket kérték. Erre az egész csoportot reggelre a bonyhádi Nagy-rétre terelték, hogy ott lesz a leszerelés.

Órákhosszat vártak a leszerelő bizottságra, de helyett vagy másfélezer honvéd jelent meg és telepedett le szintén a Nagy-réten, Kiderült, hogy a honvédszászlóaljok előtt kihirdették, hogy ma esküsznek fel Szálasira, de aki nem hajlandó esküt tenni, vagyis tovább harcolni, attól elveszik a fegyvert és ugyancsak leszereltetik. A 2000 honvéd közül csak 500 vállalkozott eskütelre, a többi 1500 szintén odakerült a Nagy-rétre, a munkatáborosok mellé.

Varga László és néhány társának szöveget ütött fejébe ez a nagy engedékenység és gyanúsnak találta az összeterelést. Elhatározta; megszökik. Egy óvatlan pillanatban kikuszott a többiek közül és rohanni kezdett. Egy fegyveres őr utánalött. Végül, mintegy 3—4 km, távolságra sikerült is elrejtőznie egy jóérzésű, emberséges magyar gazda tanyáján,

A tanya csendjét nemsokára távoli puskaropogás és gépfegyverkattogás verte fel. Egy fél óráig vagy egy óráig tartott az egész. Azután már jöttek is a kétségbeejtő, félelmetes hírek: a Nagy-rétet hirtelen körülzárta a bonyhádi SS-alakulat, a környező dombocskákon gépfegyvereket állítottak fel és a félrevezetett, szerencsétlen katonákat és munkaszolgálatosokat legyilkolták.

Így halt meg Hitler gépfegyvereinek tüzeiben a dunántúli mezőn, 1944 október 17-én, 1500 magyar katona és 1200 magyar zsidó munkaszolgálatos, akik nem akarták Szálasit szolgálni.“

A fasizmus éjszakája

A bűnök vetése megéri, az országra a fasizmus koromsötét éjszakája borul.

Németország órái megszámláltattak. Az orosz hadsereg győzelmes tankjai dübörögve törnek előre, az Alföldön. 1944 október 15. — E nappal a leghitványabb és a legostobább hazaárulás veszi kezdetét. Feláldozzák az országot egyedül azért, hogy néhány héttel meghosszabbíthassák a német zsarnokság életét. Amit évszázadok munkája alkotott, így lesz a németek zsákmánya, vagy a pusztulásé. De ennek kapcsán beteljesülhet most az, amire évtizedek óta lihegve készültek: megölhetik a zsidókat. A tehetségtelenek és leggonoszabbak: — a nyilasok — kezébe kerül a kormány. A vidéki zsidóság még életben levő része már hónapok óta száműzetésben sínylődik. Most a budapesti zsidók kerülnek sorra... Kiirtásuk irányítására egy többszörös gyilkos kap megbízást. Géppisztolyos suhancok új sportja: „a zsidó-kinyírás.“ A vérszomjas téboly nem ismer irgalmat. Lemészárolják a kórházak betegeit, a gyermekotthonok árváit is.

Előbb a férfiakat, majd a nőket hurcolják el lakásaikból. A főváros útvonalain végtelen hosszúságú rabszolga meneteket hajtanak étlen-szomjan sáncmunkára, majd a bécsi országúton Németország felé. Budapestről Hegyeshalomig hullák szégyelvezik az utat. Aki a kimerültség miatt lemarad, azt a helyszínen végzik ki.

A budapesti gettóban az öregekre és gyermekekre is hasonló sors vár: nyilasgolyó vagy éhhalál. A megfélemlített város éjszakájába pedig belesikolt a pártszervezetek kínzókamráiban szenvedők jajszava és a sortüz döreje a Dunaparton...

ÍGY MERÜLT EL MINDEN— MINDEN A BŰNBE....

„A NAGY NAP.

„Több helyen a zsidók rálöttek német katonákra.” — „Hétfőn nem lehetett látni zsidót az utcán.” „Illetve ha lehetett, akkor katonák, rendőrök és fegyveres nyilasok között meneteltek, feltartott kézzel.” „Bűneik égbekiáltók...”

Magyarság, 1944. okt. 16.

Szálasi hadparancsa: (1944. október 15.)

„Nemzetünkben az Istenfélelemnek a Krisztusi Tan erkölcsi valóságába kell tolnia.”

Az első nyilas-intézkedések.

1. A zsidó házak kapui lezárandók és senki nem hagyhatja el lakását.
2. A főváros zsidó férfilakosságát 16—60 éves korig sáncmunkára hurcolják.
3. Minden budapesti zsidó nőt 16—60 éves korig — a szoptatás anyák kivételével — ugyancsak elhurcolják.

Az intézkedések lebonyolítását és a felügyeletet a nyilaskeresztes pártszolgálat tagjai hajtják végre.

Nyilasvilág, hajrá...

21. Jegyzőkönyv.

1945. április 18-án Molnár József (Budapest, Vili., Kenyérmező-u. 4. sz. alatti lakos) a következőket mondja el:

A Szálasi-puccsot követő napokban a házat lezárták és azt senki — még betegség címén sem — hagyhatta el. Állandó rettegésben éltünk és ezt a félelmet a lezárt kapun át beszivárgó rémhírek még inkább fokozták.

Így megtudtuk, hogy egyes, úgynevezett csillagos házakat a németek és nyilasok megtámadták és azok lakóit lemészárolták. Egyes házakból százával vitték el a zsidókat, akiknek feltartott kezekkel kellett a fegyveres nyilasörök sorai között a Dohány-templomba vonulniok, ahol már ezrével voltak az összefogottak. Az utcáról egyébként behallatszott a puskaropogás és az ágyúdörej.

Október 19-én hajnalban óriási lármázás verte fel a házat és egy nyilas suhanc, ki rendőr kíséretében volt, kihirdette, hogy 16—60 éves korig minden zsidó férfi 10 perc alatt sorakozzon lent az udvaron.

Ilyen előzmények után hajtottak el bennünket a Lóverseny-terre, ahova a város különböző részéről hasonlóképpen zsidó menetek özönlöttek. Becslésem szerint 40—50.000 ember szorongott a pályán. A tribünökről német tiszték és egyenruhás nyilasok — láthatólag gyönyörködve — szemlélték a tömeget.

Így indultunk el különböző századokra tagozódva, mint sáncmunkások ismeretlen cél felé. Egész álló nap meneteltünk nyilas kísérőinkkel. Időnként nyilasokkal megrakott teherautók érték be a menetet és ha véletlenül pihenő közben találtak a vonuló századot, fegyvereikkel serkentették az embekeket a további vonulásra.

Ily körülmények között érkeztünk meg a Ferj-hegyi repülőtérre, ahol ott ekkor több ezer sorstárs hasonló helyzetben várta az elkövetkezendőket.

Éjszakára egy szétbombázott kaszárnya padlásán helyeztek el bennünket, majd reggel Dunaharaszti felé irányították századunkat. Dunaharasztiin egy nyitott pajta volt a körletünk, amelyet drótsövénnyel vettek körül és állandóan szuronyos-őrök cirkáltak a táborban. Egyébként a helyi nyilas szervezeteknek voltunk átadva, ők szabták meg a munkát és a munkafeltételeket.

Felügyelőink, mint utóbb megtudtuk, a falu söpredékéből, bűnözőiből kerültek ki. Csak vezetőjük volt láthatólag közép-osztálybeli, aki az utasításokat kiadta.

Reggeli ébresztő hajnali fél 4-kor volt és innen kimentünk a mintegy 7 km-nyi távolságnyira fekvő munkahelyünkre, ahol erdőirtás és sáncásás volt a feladatunk. Alkonyaikor tértünk vissza a munkahelyről és ekkor kaptuk meg (mindennap bab) ebédünket. A munkát egy hétre akkordban adták ki azzal, hogy ha nem készülünk el vele, kivégeznek. A kiszabott munka különben olyan mértékű volt, hogy erőnk legteljesebb megfeszítésével még a tizedrészét sem lehetett volna elvégezni. A munka elvégzéséért a zsidó századparancsnokok feleltek, akik minden esetben mérnökök voltak

Az egyik napon a 3. század parancsnoka: Farkas György megállapította, hogy a századból öt ember hiányzik. Ezt kötelességszerűen jelentette a pártszervezet vezetőjének. November 4-én éjszaka — tehát ezt követőleg két nap múlva — óriási szitkozódásra ébredtünk, majd felhangzott egy éles parancsszó: A század három perc múlva sorakozó!

12 szuronyos nyilas előtt sorakozott a század. Vezetőjük felszólította a századparancsnokot, hogy azonnal jelöljön ki öt embert, akiket megtorlásként most mindjárt a szökések miatt kivégeznek. Farkas mérnök erre nem volt hajlandó, mire a nyilas vezető felszólította: „ám akkor álljon maga a kivégzendők sorába.“ E pillanatban jelentkezett az ugyancsak században lévő édesapja is, hogy osztolni kíván fia sorsában. A nyilasvezető ezután melléjek állította a szakaszparancsnokokat is, azaz még három embert.

Megdermedve figyeltük a jelenetet. Valójában azt hittem, hogy az egész csupán ijesztgetés és egy keményebb ó. n, csuklózás következik.

A vezető vezényszavára elindult a csoport a tőlünk 50 méterre fekvő Duna felé s pár lépéssel utánuk a nyilas osztag.

Azután a következőt láttam a holdvilágos éjszakában: a sor megállt, szemben velük pár lépésre a nyilasok. Elhangzott a vezényszó: tűz! Mire az öt ember hangtalanul rogyott össze. Még egy-két lövést adtak le a földön fekvő emberekre, azután szabályos katonai menetlépésekben jöttek vissza.

A kivégzés vezetője beszédet intézett a századhoz, majd üvöltve feltette a kérdést: Megérdemelték? — Senki nem válaszolt. — Ekkor meglepődve e néma tüntetéstől, kijelentette, — hogyha nem felelnek, a századra is ez a sors vár. Természetesen a megfélemlített tömeg jórésze ezek után egyszerre kiáltott. — Most pedig — folytatta — harminc ember azonnal ásson sírt és temessék el a halottakat!

Társaim, akik résztvettek az elföldelésben, azt mondták, hogy egyik-másik áldozat még mozgott, amikor a sírba helyezték ...

A békét ünnepelték

22. Jegyzőkönyv.

1945 június 3-án, dr. Szász Károly orvos, Miskolc, Széchenyi-u. 22. sz. alatti lakos, részben Jakab László őrmester közlései alapján elmondja a Bakonysárkány melletti Pusztavám községben, 1944 október 16-án az úgynevezett orvosszázad kivégzését.

„1944. szeptemberében századunkat (létszám 168) mely főként orvosokból, gyógyszerészekből, kisebb számban mérnökökből állott, Jolsváról Bakonysárkány, illetőleg Pusztavámos nevű sváb faluba vezényelték. E századot az illetékes katonai hatóságok meg akarták mindenképpen menteni. Vezetőnk I Kuruc alezredes, Trizsnyei százados, Plahi főhadnagy és Héczey főhadnagy, határozott jóindulattal és megértéssel kezelt bennünket, tudván azt, hogy a társadalom hasznos rétegét képviseljük. Tekintetbe vették még azt is, hogy mindannyiunk lelke tele van fájdalommal elhurcolt családtagjaink után.

Ugyanekkor a község sváb lakossága rosszindulattal nézte századunkat és gyakran ki voltunk téve gyűlölködő, ellenséges megjegyzéseknek.

Október 15-e emlékezetes napján, amikor Horthy proklamációja hozzánk is eljutott, természetesen belőlünk is kiváltotta az örömet és a lelkesedést. A fiúk letépték karszalagjaikat, boldogságukban egymást ölelték és sokan sírtak a meghatódottságtól. A major udvarán rögtönzött ünnepi beszédek, hazafias dalok hangzottak el és Ady, József Attila verseit szavatták. Ki tudta még ekkor, ezen a dunántúli tanyán, e nap-sütéses októberi délelőttön, hogy most következnek éppen a legsötétebb idők.

A sváb lakosság leszegett fejjel s láthatólag mélyen lehangolva vette tudomásul a fordulatot. Izzó gyűlölettel, de szótlanul nézték, hogy mi szerencsétlenek, annyi hosszú esztendő megaláztatása után, e pillanatokban újra embernek merjük érezni magunkat.

Valóban, csak pillanatra... A hangulat estére megváltozott. Szerepet cseréltünk. A svábok ismét kitódultak az utcákra és üvöltő hangon adták hírül: „Magyarország az övék, a nyilasoké és Szálasié... És a vértenger, a háború azért is folyik tovább“.

A keret felfűzte szuronyait. — Halálos csönd és mély aggodalom ülte meg a táborn. A volksbundista legények egyike pedig bekiáltott a kerítésen: „Zsidók, most fizettek örömtökért!“ Ezzel kerékpárjára ült és mint később megtudtuk, jelentést tett a Székesfehérváron állomásozó SS-alakulatnak, hogy Pusztavámon „zsidó-lázadás“ tört ki. Ilyen körülmények között mult el a nap ...

Alakulatunk akkori vezetőjének Tellmann hadnagynak jelentettük, hogy értesülésünk szerint a svábok bosszúra készülődnek ellenünk. S kértük őt, hogy ennek elkerülésére vezényelje be a századot a bakonysárkányi központba. Ezt ő azzal utasította vissza, hogy ne adjunk neki tanácsot, ha baj lenne, majd ő helyt áll, E kijelentés azonban sokunkat nem nyugtatott meg, s így többen, köztük jómagam és Rosenblatt Károly orvostársam is, megszökött.

A továbbiakat már a fentnevezett törzsőrmester elbeszélése alapján tudom.

Másnap a kora reggeli órákban egy főifegyverzett SS század vette körül az udvart. A táborban lévőket felsorakoztatták, majd kijelentették, hogy azonnal haditörvényszéket tartanak. Mindez természetesen német nyelven történt.

A falu népe a kerítés rácsain keresztül figyelte az eseményeket. Félelmetes pillanatok voltak. Az elnöklő SS-tiszt lázadás büntetében mondotta ki bűnösnek a századot. Az egész tárgyalás különben nem tartott tovább tíz percnél és az ítélet: rögtöni halál volt.

Egyesek könyörögni kezdtek életükért, — persze mit sem használt.

Tízes csoportokban kocsira rakták őket, majd a falu szélén lévő homokbányába vitték. Itt előzetesen meztelenre vetkőztették, majd tarkólovással végeztek velük. Néhányan ezt nem várták be és méreggel vagy ereik felvágással vetettek véget életüknek.

Az áldozatok még a következő napon is temetetlenek voltak. Egy kirendelt ukrán alakulat ásott nekik harmadnapon sírt s ebbe temették el a lemészárolt századot.

Az SS az áldozatok ruháit a helybeli Volksbund alakulat tagjai között osztotta szét.

*

Így pusztult el Felső-Magyarország orvos- és mérnöktársadalmának színe-java...

Asszonyok az országúton

23. Jegyzőkönyv.

1945. június 11-én Waldmann Erzsébet (sz. Bpest, 1920.) deportálásának körülményeiről a következőkben számol be:

November 9-én, a kora reggeli órákban nyilas katonák jelentek meg a Csáky-utca 36. számú házban. Felszólításukra percek alatt az udvaron kellett gyülekezni, ahol kijelentték, hogy azt, aki nem rendelkezik megfelelő svájci vagy svéd menlevéllel, felsőbb parancsra el kell vinniük.

A vizsgálat során az én igazolványomat is hiányosnak találták és beállították azok közé, akiknek menniük kell...

A Rudolf-rakparton már sok-sok sorstársammal együtt vártuk az elkövetkezendőket.

Azután megindult a hosszú, hosszú menet a Lánchídon át Budára, a hírhedt téglagyárba. Itt már ezer és ezer ember szorongott egymás hegyén-hátán. A legtöbben nők voltunk, alig elvétele egynehány öreg, vagy súlyosan beteg férfi.

A tábor nyilasok őrizték. Két napot töltöttünk itt. Időnként a nyilasok lövöldözésére pánik tört ki és ekkor már tudtuk, hogy mi vár ránk: deportálás Németországba!

Harmadnapon, szakadó esőben gyülekeztünk és a nyilasok kísérete mellett megindultunk a bécsi országúton. Naponta átlag 20—25 kilométert tettünk meg, egyízben Gönyű-Dunaszeg között 40 km-t. Aki — lévén köztünk sok idős és beteg nő — lemaradt, mivel nem bírta a fáradalmakat, azt a helyszínen agyonlőtték. Egy nő az úton aborogt... Megtörtént az is, hogy tisztán szadizmusból néhányal közülünk megásatták sírjukat, majd odaállították őket a gödör elé és a magasba sortűzet adtak.

Viszont, akiknél a „motozás“ során értéket, pénzt találtak, azokat azonnal agyonlőtték. Ez történt Isaszegen is, ahol egy leány zsebéből véletlenül húszpengős hullott ki. A szerencsétlen leányt azonnal kivégezték.

Ilyen körülmények között tettük meg az utat Hegyes-halomig, ahol németek vettek át bennünket. Innen Lichtenwörthbe kerültünk. Hatalmas táborban laktunk, ahol munkát nem adtak, de élelmet sem. Az éhség, ragály s főként a tetű napról-napra szedte áldozatait.

Azt mondtam, hogy nem volt munkánk: de volt...

Temettünk... Egész napon át temettük a sok szenvedéstől és nélkülözéstől elpusztult társainkat.

Különös, hogy mi, gyöngé nők, mégis mennyit bírtunk ki. Tapasztalatom szerint sokkal többet, mint a férfiak, akiket 1942 óta elnyűttek a szenvedések.

Kétségbeesett helyzetünkben az osztrákok siettek segítségünkre. Mély meghatottsággal és végtelen hálával kell megemlékezni az osztrák lakosságról, akik nem mentek el a tábor mellett anélkül, hogy a deszkanyíláson ne dugtak volna be valami ennivalót számunkra.

A felszabadulás után is a legnagyobb készséggel és megértéssel segítettek bennünket.

Deportálás a józsefvárosi pályaudvarról

24. Jegyzőkönyv.

1945. február 28-án Rechner János 32 éves budapesti lakos (Sziv-u, 33. II. em.) mint volt munkaszolgálatos élményeiről a következőket mondja el:

November 28-án a Józsefvárosi pályaudvaron bevagoniroztak és elindítottak bennünket Ausztria felé. Századunkkal egyidejűleg még vagy 5—6000 munkaszolgálatost vagoniroztak be. A bevagonirozásig a magyar katonai keret kísért bennünket, majd átadtak a tábori csendőröknek, akik a szerelvényt Hegyeshalomig kísérték.

Az elszállításunk a legdurvább módon történt. Az ember telenségben elől járt századparancsnokunk, dr. Nagy Rezső százados.

Felszerelésünk egy része a bevagonirozásnál lemaradt, ezt — amint később megállapítottuk — Galambosi József törzsőrmester szolgálatvezető a Teleki-tér környékén eladta.

A század élelmiszerkészletét — mintegy háromheti élelmet — a századparancsnok kocsira rakatta és egy részét lakására szállították. Az útra így csak néhány láda lekvárt vitünk magunkkal, minden kenyér nélkül, olyan kis mennyiségben, hogy 70 személy részére csak egy kis láda lekvár jutott.

A vagonokban egyenként 70 embert helyeztek el csomagokkal együtt. A századparancsnok korbáccsal a kezében hajszolta az embereket a vagonba és sokakat megvert. Két embert, akiket állítólag szökési kísérleten értek, a helyszínen lelőtték. Az egyiket a századparancsnok személyesen, a másikat Somogyi Gyula zászlós, aki polgári életben a MOVE főtitkára.

A századnak két orvosa volt, dr. Steiner Jenő és dr. Glück Jenő. Dr. Steiner az elindulás előtt megszökött, erre elővették dr. Glücköt és őt is le akarták löni!

A vagonba begyömöszölték a gyengélkedőket és a beteget is, kik a saját lábukon járni sem tudtak. Így Engel László nevű társunkat, aki súlyos operáción esett keresztül, rövid-

del az elindulás előtt, hordágyon hozták ki az állomásra és így rakták be közénk a magával tehetetlen embert.

A kocsikat azután lezárták és csak Győrben nyitották ki. Itt a Vörös Kereszttől fejenként egy fél kenyeret kaptunk, egyéb élelmezésünk nem volt, mert — mint mondtam — élelmiszerkészletünket a századparancsnok ellopta. Útközben a szerelvényt kísérő csendőröktől uzsora áron vásárolhattunk ennivalót.

A hegyeshalmi határon a svájci követség megbízottja járt közbe érdekünkben, hogy a „svájci védettek” engedjék ki és ne deportálják. A századparancsnok azonban ezt durván elutasította és így valamennyünket átadtak a németeknek, A németek a vagonokat végigjárták, csomag- és személymotosztást tartottak. Minden pénzt, órát, töltőtollat, cigarettát és egyéb értékes holmit elszedtek tőlünk.

December 2-án érkezünk Engerauba, ahol kb, négyezrűnket kivagoníroztak, a többit, tehát mintegy 1500—2000 embert tovább vitték Bécs felé.

*

Engerauban százötvenes csoportokba osztottak bennünket és minden csoport vezetőjévé kiválasztottak egy munkaszolgálatost, akit az SA Ortsgi uppenführer lelövással fenyegetett meg arra az esetre, ha a csoportból valaki megszökne.

Itt bennünket pajtákba szállásoltak el, ahová fölülről és alulról befolyt a víz, ahol sem megmelegedni, sem ruháinkat és testünket megszárítani nem tudtuk. Ha megáztunk, munkahelyünkön a szél szárított meg bennünket.

A munkát százötvenes csoportokban végeztük. Páncélárkokat ástunk. Minden napra kijelölték egy-egy személy részére az elvégzendő munkamennyiséget. Az utolsó héten, amikor ott tartózkodtam, fejenként 4 és fél köbméter földet kellett kiásni és elegyengetni. Aki ezt a kijelölt munkaidő alatt nem tudta elvégezni, az addig nem hagyhatta el helyét, amíg a megállapított teljesítményt be nem fejezte.

A munkahelyen két SA és egy Gestapo ember ügyelt fel ránk-

A munkaszolgálatosokat csak számszerűen tartották nyilván, tehát névszerinti nyilvántartás nem volt. A személyi adatokat az egyes munkaszolgálatosokról csak akkor vették fel, ha valakit kórházba vittek, vagy ha meghalt.

Alsó és felsőkabátunkra elől és hátul egy nagy sárgaszínű zsidócsillagot festettek, ami már messzire láthatóvá tette zsidó mivoltunkat.

Gyakran volt részünk verésben is. A betegeket és munkaképteleneket, ha az orvos nem ismerte el betegségüket, szörnyen elverték, Az egészségügyi szolgálatot egyébként zsidó

orvos végezte. Az ellenőrző német orvos rendszerint nem tartózkodott a táborban, úgy hogy helyette az egészségügyi dolgokban teljesen járatlan őrmester volt a zsidó orvos ellenőre. Az orvos ezért csak igen súlyos és indokolt esetben ismert el valakit gyengélkedőnek.

Ruházatunk, amit magunkkal vittünk, egy-két hét alatt teljesen tönkrement. Javítani nem lehetett, annak ellenére, hogy eredetileg szabószázad voltunk. Különösen cipő dolgában állottunk rosszul, mert sokan közülünk, félcipőben indultak el hazulról, A tél folyamán több ember lába lefagyott.

December 23-án szöktem meg Engerauból, amikor az esti órákban tizedmagammal indultam el. Komoly nehézségek után tudtunk csak a határon a különböző csendőr, SA és Gestapo-határőrségen keresztülvergődni, de sikeresen túljutottunk. Magyaróváron egy Szabó nevű vendéglősnél találtunk menhelyet, aki tudomásunk szerint több zsidónak segített a szökésben és velünk is igen emberségesen bánt. Ácson keresztül Tardosra érkeztünk, ahol már oroszok voltak. Az oroszoknál jelentkeztünk, majd Budakeszin át január 15-én érkeztem Budapestre.

Kemény Gábor külügyminiszter: 1944 október 19.:

„Az egész európai nagytér hatalmas vajúdással készül megszentelt újjászületésére“
„totális földgömbvezetésre“.

Harc: 1944 november 25.

„A zsidóság elfelejtkezik, hogy az utolsó menet még hátra van, az utolsó és legnagyobb csalódás.“

Igazoltatás — Toloncház — Országút

25. Jegyzőkönyv.

1945 március 25. — Léderer János 1913-ban Szabadszálláson született, budapesti lakos beszámolója:

Mint munkaszolgálatos „védlevéllel” a Tutaj-utcai védett századhoz kerültem. Egy este megtudtam, hogy századunkat Németországba viszik. Én megszöktem és árja papirokkal mint „keresztény” éltem.

December elején egy hölgygel sétáltam. Egy nyilas leigazoltatott és miután a velem lévő nő adatait nem találta kielégítőnek, engem is a „hűségházba” kísért. A kihallgatást egy nyilas „testvér” végezte. Innen a VII. kerületi rendőrségre vittek. A kihallgatást eszközöző Cseh nevű fogalmazó kezdetben mindjárt figyelmeztetett, hogy amennyiben irataim hamisak, menjek ki a W. C.-re és semmisítsem meg, mert ha nem, ebből — bármennyire is sajnálná — végzetes kellemetlenségeim lehetnek.

Mindezek megtörténte után még egy doboz cigarettával is megkínált és átkísértetett a főkapitányságra. Itt ismét kihallgattak és ugyancsak jóindulatúan kezeltek. Szabó Adorján politikai csoportvezető a következőket mondotta: „Nem érdekel a bűnöd... mert tudom, ártatlan vagy, mint a többi, és az életét mindenki úgy menti, ahogy tudja”. Megkérdezte végül, hogy a gettóba utaljon-e, vagy a toloncházba? Én az előbbit választottam, mire ő felhívta figyelmemet, hogy ne kíváncsozom a gettóba, mert tudomása szerint az egész gettót kiürítik s lakóit részben deportálják, részben lemészárolják. „Magyarországnak — folytatta — szüksége van erős fiatalemberekre, jobb, ha egyelőre a toloncházba helyezlek.”

Ez a — bizonyára — jóindulatú intézkedés volt a vesztetem. December 11-én a toloncház 1200 politikai foglyát köztük 80 zsidót — gyalogmenetben elindították Bécs felé. Kísérőink nyilasok voltak. Közvetlenül az elindulás után — mikor kiértünk az országútra — a nyilasok minden ok nélkül elkezd-

ték az embereket lelövöldözni. Az emberirtás egész úton nem hagyott alább, így Tata és Szöny közötti rövid útvonalon 103 embert öltek meg. Hangos ordítózás közben kiemeltek egy-egy embert a sorból, majd hátra vitték s a csoport végén tarkólövessel kivégezték.

Többek közt emlékszem egy Hartmann nevezetű aradi vattagyáros kivégzésére, őt szintén a fenti módon kiszemelték, s amikor hátra akarták vinni, azt mondta a gyilkos suhancoknak: „Gyáva kutyák, itt lőjjetek agyon a sorban, ha meretek! Vagy adjatok az én kezembe is puskát és majd akkor hősködjete!”.

Miután többszöri felszólításra sem követte őket, puska-tussal leütötték s amikor a csoport továbbment, az ájult embert agyonlőtték.

Egy más alkalommal Hajnal nevezetű társamat vitték ötödmagával hátra. A szerencsétleneket először kifosztották. Hajnal volt a kivégezendők sorában az utolsó, ő arra kérte a nyilasokat, hogy a minden halálraítéltnek kijáró végső kívánságát teljesítsék, azaz engedjék meg, hogy imádkozhasson. A nyilasok hangos hahota közben beleegyeztek a kérésbe és amíg Hajnal imádkozott, fegyverük csövét a tarkójára helyezték. Az ima befejeztével megkegyelmeztek neki azzal a feltétellel, hogy nem mondja el senkinek, mit látott és mi történt sors-társaival.

A nyilas kíséret a komáromi Csillagvárban átadott bennünket a magyar katonaságnak, akik egy nagyobb csoporttal Wiener-Neustadt-ba irányítottak.

Létszámunk Komáromig az agyonlövések következtében 880 főre csökkent. Az átadásnál a hiányzó létszámot a következőképpen „igazolták”: 320 ember megszökött, mert a csoportot Magyarország söpredékéből állították össze. E „söpredék” tagjai közé tartozott többek közt:

Popov görögkeleti püspök,
dr. Neményi külügyi államtitkár,
gr. Bethlen Ödön kolozsvári főispán,
dr. Susinszky gégegyógyász,
dr. Molnár lévai sebészgyógyász.

*

Wiener-Neustadt-ból Sopronkőhidára vittek bennünket, ahol reggel 3 órától délután 5 óráig minden napon futóárkokat ástunk német és magyar felügyelet mellett.

Néhány nap elteltével hol az egyik, hol a másik magyar vagy német őr minden előzmény nélkül a következőket mondotta: „Vegyék tudomásul, itt nálunk a szökést csak fogdával

büntetik, nem kell tehát félni. Nekünk nincs kedvünk gyilkolni.“ A Wehrmacht egyik embere pedig a következőkkel serkentette a munkát: „Csak annyit dolgozni, hogy meg ne fázzanak, már csak azért sem, mert a tábornak sem orvosa, sem gyógyszerere nincs.“ E különös felügyelet és az elhangzott célzások arra készítettek bennünket, hogy tervszerű szökést kíséreljünk meg. Tizes csoportokat állítottunk össze és szinte menetrendszerűen megbeszéltük, hogy mikor melyik csoport a soros.

Dél előtt 10 óra tájban indítottuk el az elsőt. A fiúk letették a lapátot, azután „megkezdték a szökést“, azaz elindultak az erdő felé, őrök természetesen észrevették és legnagyobb meglepetésünkre visszahozták a fiúkat.

„Ilyen időtájtban azért mégsem lehet szökni — mondották — egy kis türelem s várjanak estig, amíg sötét lesz. Másrészt szökjenek határozottabban, nem pedig ily pongyolán“.

Este — megfogadva a jó tanácsot, — elindultunk és a rendőr, aki látta elvonulásunkat, tapintatosan elfordult.

Útközben egy magyar teherautóval találkoztunk, amelyre egyik társunk felkérérdzkedett. Néhány nap múlva holttestét megtaláltuk a Szöny község felé vezető útvonalon, az országút árkában-

Mi szerencsésebbek voltunk, — azaz eljutottunk Tatáig és itt bújtunk meg mindaddig, míg csak a városban meg nem jelent az a rendelet, hogy minden idegennek jelentkeznie kell a hatóságoknál. Ekkor tovább szöktünk és Tokod érintésével egész Zsalazsok-ig jutottunk. A falu egy részét a németek, a másikat az oroszok tartották kezükben. A német őrséggel el tudtuk hitetni, hogy a „Senki-földjén“ tartózkodó családtagjainkat akarjuk elhozni. Sikerült így a német vonalakat elhagyni, majd néhány perc múlva már találkoztunk felszabadítóinkkal, az orosz előőrsökkel.

Gázkamra Magyarországon

26. Jegyzőkönyv.

1945 július 12. Klein Károly (született 1914, Budapest) beszámolója:

Közszegen teljesítettem munkaszolgálatot. Az oroszok közeledésére a meneteképeket Németországba vitték. A járóképtelen betegeket visszahagyták egy német osztag felügyelete mellett. Ezek elhatározták, hogy az itt lévő többszáz mozdulni is alig tudó beteget megsemmisítik. Egy fészert rendeztek be gázkamrának. A deszkaréseket betömték, aztán éjszakára idehozták társaimat, köztük engem is.

Azután reánk bocsátották egy nyílason át a gázt. Kintről gépfegyveres SS-ek hangja szűrődött be hozzánk. Órákig tartó fuldoklás, hörgés következett. A gáz hatása lassú volt, vagy nem zárt eléggé a bódé fala — nem tudom bizonyosan. Reggel, amidőn bejöttek gyilkosaink, csak néhány halottat találtak: a többi félig megőrült, nem egynek haja galambfehérére vált az éjszakai élmény hatása alatt.

Engem a sors véletlene megszabadított. Egy katona elrejtett. Tőle tudom, hogy másnap ismét folytatták a „kísérletet“. Ez már eredményesebb volt. Reggel már csak néhány élt. Ezeket tarkólövessel végezték ki.

Kémelhárító — Mauthausen

27. Jegyzőkönyv.

1945. március 20. Takács Géza 36 éves ácsi lakos római katolikus vallású, édesanyja zsidó, aki mint deportált tért vissza, élményeiről a következőket mondja el:

Gazdálkodó vagyok, Ácson laktam feleségemmel és ötéves kislánnyal együtt. Gyakran voltak kellemetlenségeim, mert ismertek haladó szellemű beállítottságról. Emiatt több-ízben letartóztattak.

1944. novemberében egy társasággal vadásztam. Utána vacsorára ültünk össze, miközben a politikai eseményekről beszélgettünk. Közben olyan kijelentést tettem, hogy a háború után Németországnak nem lesz szerepe Európa jövődő elrendezésénél és Csehszlovákia még nagyobb és erősebb lesz, mint 1938 előtt volt.

A társaság egyik tagja Kiss Lajos községi jegyző e kijelentésem miatt feljelentett. A csendőrök bevittek a komáromi kémelhárítóhoz, ahol egy helyiségben a Csallóköz különböző részeiből mintegy 15 zsidó volt, közöttük Feldmár Gyula és Feldmár Imre, valamint nővérük Feldmár Erzsébet, doborgazi lakosok. A kémelhárító emberei Fosváth alezredessel az élükön, de főleg dr. Ágh Vilmos tart, hadnagy (aki tudtommal Budapesten a Jogtudományi Egyetemnek a tanára volt), Simon őrnagy és egy vitéz Pinneyi nevű tiszthelyettes vettek bennünket „kezelésbe“. A vallatás úgy kezdődött, hogy mindenek előtt Fosváth alezredes megpofozott bennünket, azután átadott a pribékeknek. A vallatás állandóan fokozódó kínzásokkal történt. Előbb hatalmas, vastag szíjjal ütöttek-verték bennünket ott ahol értek. Amikor erre sem vallottunk kedvük szerint, levetették bakancsunkat, gúzsba kötöttek bennünket és úgy verték a talpukat gummibottal. Majd így guzsbakötött helyzetben leültettek egy zsámolyra, a lábainkat vízbe áztatták és utána gummibottal újból verni kezdték a talpukat, végül tüzes

kotróvással sütötték. Ezután a beáztatott lábainkra vizes ruhát tettek és a talpukat tüzes vasalóval végigvasalták.

Feldmár Bözsit az összes férfiak jelenlétében meztelenre vetkeztették, megfürdették egy dézsa vízben, azután alig 1—2 cm-nyí távolságra az erősen felfűtött és izzó állapotban lévő kályha mellé állították és ott forgatták. Feldmár Gyulának kötelet kötöttek a hímvesszőjére, így felakasztották az ajtó-félfára és ott himbálták. Amikor elájult, kivitték a folyosóra, ott felöntötték, majd újból tüzes vassal sütögették a talpát és tüvel szurkálták a körme alját. Engem meztelenül felállítottak az izzó tűzhely tetejére és ott táncoltattak.

Ez a barbár módszerű kínzás, amelyben főleg dr. Ágh Vilmos élte ki szadista hajlamait, két napig tartott, azután — mivel a sebektől és az átélt fájdmaktól járnai nem tudtunk — hordágyon bevitték bennünket a komáromi fogházba. Másnap két csendőr és egy dr. Csányi nevű tartalékos hadnagy a fentnevezett három Feldmárt és engem visszavittek a kém-elhárítóhoz. Itt egy katonarvos elé vezettek, aki meg sem vizsgálta sebektől még mindig égő testünket, azzal adott át az ott lévő SS-embereknek, hogy a Dunahídig még kibírják. Az SS-ek Sopronba vittek bennünket, ahol Feldmárékat az állomáson átadták a Gestapo-parancsnokságnak és engem a fogházba vittek.

Sopronban egy napot töltöttünk, azután mintegy ötszázad magammal a soproni állomáson bevagoníroztak.

A transzportot a felsőausztriai Mauthausenba vitték. Mauthausen egy hatalmas, mintegy 2000 m. magas hegyen épült 8—10 emeletes kőépületekből álló tábor, ahol tudomásom szerint mintegy 300.000 munkás dolgozott, akik részben magyarországi zsidók voltak, részben Európa legkülönbözőbb országaiból idehurcoltak. Az egész tábor mindössze 40 négyzetkilométernyi területen feküdt és négy különböző Lager-tel épből állott. Az egyik volt a gyűjtőtábor, ahová az újonnan érkezőket koncentrálták és itt 14 napig megfigyelés alatt tartották. Innen a munkástáborba kerültek az emberek, ahol a különböző gyárüzemekben dolgozó embereket gyűjtötték össze.

Volt egy gyermektábor is, mintegy 10.000 gyermekkel. Ezek között voltak az aszódi javítóintézetből ideszállított magyarországi gyermekek is. Volt végül egy ú. n. Musulman Lager, ahová a munkától legyengült és testileg teljesen leromlott emberek várták sorsukat, amely a gázkamrákba vezetett. A tábor mellett hatalmas ipari üzemek voltak. Itt voltak a Steyer-művek hatalmas telepei, továbbá a Göring-művek óriási kiterjedésű iparüzemekkel. Ezeket az iparüzemeket közvetlenül a Lager alatt a föld alá építették, de úgy, hogy hatalmas alagutakon a dunai hajók és beépített sínparókon vonatszerelvé-

nyek is bejárhattak az ipari üzemekhez. A tábor közvetlen közelében hatalmas kőbányák, cementőrlők és hegyikréta telepek voltak, amelyek mind sok szakmunkást foglalkoztattak.

Mauthausenba való megérkezésünk után fürdőbe vittek bennünket. Előzőleg elszedték tőlünk minden ruhaneműnket és iratainkat, majd szőrtelenítettek bennünket. Fürdő után fehérneműt kaptunk; én például egy női bugyit és egy ujjatlan fehér tricót. Így félig felöltözve bekergettek bennünket — két óras sorakozó és ácsorgás után — az egyik blockba, négyszáznolcvanukat egy helyiségbe. Egy ilyen helyiségben rendszeres körülmények között kétemeletes priccseken 120 embert helyeztek el. Most négyszáznolcvanot zsúfoltak össze, priccsek nélkül, Nem túlzás, hogy heringek módjára zsúfoltak össze. 4 ember részére egy takaró jutott.

A Blokaltester egy német bűnöző volt, aki megkérdezte, hogy van-e közöttünk orosz. Ketten jelentkeztek; ezeken mindjárt szemünk láttára bemutatta művészetét és mindkettőt a helyszínen agyonverte. Ezzel tértünk nyugovóra.

Másnap regisztráltak bennünket, kis pléhdarabokra nyomott számokat kaptunk, majd rabruhába öltöztettek. 7 napig voltunk a gyűjtőtáborban, ez idő alatt munkára nem jártunk. A blockot elhagynunk nem volt szabad, csak szükségleteink elvégzésére mehettünk ki az udvarra.

Meg kell még jegyeznem, hogy a mauthauseni táborban, amely a németek legnagyobb koncentrációs tábora, szintén voltak gázkamrák és krematóriumok. Úgy tudom, hogy itt 10 gázkamra, illetve krematórium működött. Mauthauseni tartózkodásom alatt mint ételhordó, naponként elmentem a krematórium mellett. Láttam, amint hatalmas pléhcsúszdákon, amelyek villamoserőre működtek, szállították be a holttesteket az éjjel-nappal működő krematóriumba.

Schorn kapitány a „felsőbbrendű“

Önműtét a pajtában

28. Jegyzőkönyv.

1945. május 7-én megjelent Lichtmann László budapesti, VII., Netelejs-u. 5. sz. alatti lakos és előadja a következőket:

1944. december 2-án érkeztünk Donnerskirchenbe. Megérkezésünk után, nemsokára mindannyian kiütéses tifusszal megbetegedtünk, miért is kórházat szerveztek. Ez a kórház egy nyílt pajta volt, ablakok nélkül, úgyhogy reggelre a betegeteket befedte a hó.

Reggel enként egy Schorn nevű kapitány, az ottani Todt-szervezet vezetője végezte a felülvizsgálatot. Érkezését az jelentette, hogy a téglából lévő „ablakot” benyomta, ami rendszeren az alatta fekvők fejére esett. Ez mindennap megismétlődött. Sem orvosság, sem orvos nem létezett a kórházban s mi magunk választottunk egy „egészségügyit“, aki természetesen nem sokat értett a dolgokhoz.

Egyik reggel a kapitány, amikor ellenőrzésre jött és 19 nagyon lázas beteget talált, a következő megjegyzést tette: „Holnap halva akarom őket látni, ha pedig egy is megszökne a 19 ember közül, rátok gyűjtöm a „kórházat“. Ez a 19 ember a százados, úr parancsára másnapra valóban meghalt. A kórházbajutás egyébként is majdnem egyenlő volt a halállal, mert vagy csoda folytán önmagától gyógyult meg a beteg, vagy — ami a leggyakoribb volt — pár nap múltán meghalt.

Itt feküdt a kórházban egy Weiner Hansi nevű nagyon szép külsejű 13 éves losonci fiú. Hansit egy alkalommal „Du bist ein schöner Jud“ szavakkal szólította meg a kapitány, majd egy szőlőkaróval fejbeütötte, azután agyonlőtte.

A kórházban állandóan 180-an voltunk. A gyógyítás azal kezdődött, hogy mielőtt valakit a kórházba vittek, alsónadrágig levetkőztették, aztán „lázcsillapítás“ címén a hóra kellett fektetni. Rendszerint már e „kúra“ következtében meghalt a beteg.

Az egyik januári napon a „Vulkán“ nevű munkahelyen megjelent Schorn kapitány, ahol öt munkaszolgálatos tűznél melegeedett. Erre szőlőkarót ragadott, félig agyonverte őket, majd a jégbe léket vágatott, ahova bedobta a még élő, vérbefagyott embereket.

Egy hófúvásos, hideg januári napon (27-én) reggel 5-től este 5-ig tartó munkára vittek mindenkit, — köztük a betegeket is, 40 fokos lázzal, — s minthogy ezek dolgozni nem tudtak, — ott fagytak meg a munkahelyen.

Napirenden volt, hogy mikor a pincéből feljöttünk sora-kozóra, a parancsnok, aki látni sem bírta a zsidókat, mind-egyikünk fejére, hátára ütött a kezeügyében lévő lapáttal. Az ott töltött 3 hónap alatt egyetlen táplálékunk a fagyos krumpli volt, de ez is oly kevés, hogy a szemétdombról szedtük fel a krumplihéjat. Természetes, hogy többen éhen haltak. Ünnepi ebédnek számított, ha krumplit borsóval adtak, de ekkor meg a borsó oly chetetlenül kemény volt, hogy ettől még betegbek lettünk.

Naponta a reggeli ébresztőkor a borotválkozás alkalmával 3—4 fiú is öngyilkossági szándékból elvágta a nyakát. Ha még élt is, nem segítettek rajtuk; elvéreztek.

Egyik bajtársunk egy Lehrner Mayer nevű, ki láb-fagyás-sal két napig feküdt már a kórházban és látta, hogy orvosi segítség nélkül kell elpusztulnia, saját maga amputálta le mind-két lábát, egy kicsiny kézi ollóval.

1945. január 2-án, 750-en érkeztünk Donnerskirchenbe. Március 31-én 250 embert vittek beljebb Németország felé. 27-én maradtunk vissza betegek. Kb. 50-en szöktek meg idő-közben. Eszerint 420 ember halt meg 3 hónap alatt. Átlag na-ponta 40—50 volt a halálozási létszám, de emlékszem, hogy pl. január 20-án 70 ember halt meg.

Február közepén a bécsi vöröskeresztől egy vizsgáló bi-zottság érkezett. Valószínűleg névtelen feljelentés hívta fel fi-gyelmüket, mert a jóindulatú osztrák lakosság sem tudta nézni az embertelen bánásmódot. — Ekkor Schorn kapitányt s a vele együtt lévő osztrák csendőröket leváltották. Helyette egy Fuchs nevű parancsnokot kaptunk, aki nagyon emberségesen visel-keedett.

Elmek mondotta egy Gestapo tiszt: — Miért adsz ezek-nek a zsidóknak enni? Inkább lódd le őket.

Mire azt felelte:

— Még egy kutyát sem lövök le ártatlanul, hát még egy embert.

A Gestapotiszt értetlenül csóválta fejét.

A felszabadítók alig néhányunkat találtak életben.

Jegyzőkönyv-kiegészítés.

Lehrner Mayer nevű beteget tífusszal vitték a „kórházba“. Itt a betegeknek Schorn parancsára két óra hosszat mezítlábra vetkőztetve a hóban kellett állniok, úgy, hogy súlyos fagyást szenvedtek.

Ettől kezdve két hétig a felettes hatóság parancsára megtiltották a betegek kezelését. Ezalatt bajtársam lába fél alsólábszárig elüszkösödött s mire én a kórházba kimentem, Lehrner az egyik lábát bokából saját maga vágta le ollóval. Láttam azt is, hogy a levágott láb mellette hevert. Utána én kötöztem be a csonkot, de nem sok reménnyel, mert a felső lábszár is üszkösödni kezdett.

Budapest, 1945. május 23.

Schwartz Miklós
Kiskőrös.

Vér, vér...

Az SS visszavonul

29. Jegyzőkönyv.

Dr. Weisz Henrik mezőtúri orvos beszámol a következőkről:

1945 április 7-én tíz percnyi előkészület után a katonaság gyalogmenetben elhajtott bennünket a wiení 21-es Lägerből. Elindult összesen 610 ember. Útközben sehol, semmiféle élelmet nem adtak. Az első nap estjén a csendőrség átvett bennünket és az kísért tovább. Egy-egy csendőrtiszt egyéni jóakaratból vacsorát szerzett. Mindennap lemaradt egy csomó ember, mert nem bírták a gyaloglást. Április 10-én este Kremsben a börtönbe zárták az egész transzportot, reggel tovább kísérték. Én akkor több beteggel együtt lemaradván, április 25-ig az országúton, falvakban és hegyekben kóboroltam. Nem akartam Linzbe menni, mert azt a hírt hallottam, hogy ott éhen hálnak. Ezen idő alatt az osztrák parasztok jószívűségéből éltünk. 25-én a falvakban elbújt, lemaradt zsidókat a csendőrség összeszedte és elkísértetett bennünket Persenbeugba. Itt a Duna melletti Lägerbe helyeztek bennünket. A Lägerben 235 ember gyűlt össze, akikhez még 13 munkaszolgálatos érkezett a későbbi napokban. Itt élelmezési Bezugschein-t a polgármester adott és amikor erre semmit sem lehetett kapni, az ottani csendőrség — amely meghatóan jó volt — magánszorgalomból kutatta fel, hogy hol lehet élelmet (burgonyát, zsírt, lisztet, cukrot) kapni.

A béke küszöbénél

Május 2-án este 11 órakor SS-katonák jöttek be a Lägerbe, akik nem osztrák tájszólással, hanem az ú. n. Hochdeutsch-ot beszéltek. Keresték a tábor zsidó vezetőjét és amikor az előkerült, elkérték a Lägerben lévők névsorát. Azt mondták, hogy a férfiakat elviszik kétnapi munkára, olvassák fel a férfiak nevét. De a névsor olvasást nem várták meg,

hanem az összes férfiakat összegyűjtötték és elvitték. A visszamaradt nőket és gyermekeket a lakóhelyükül szolgáló barakokból ki sem engedték. Minden ajtónál 1—1 SS állt őrséget. Fél egy óraker visszatértek és akkor a nőket, gyermekeket is felsorakoztatták és elkísérték egy közeli árok partjára. Előzőleg azt mondták, hogy ne vigyenek se ruhaneműt, se élelmet, mert csak két napig lesznek távol, addig tart a munka. Nagyon udvariasak voltak; azután az árok partján leültették őket, a reflektort rájuk irányították és géppisztollyal mind főbelőtték. A nőket leöntötték benzinnel és felgyújtották.

Egy Varga Regina nevű szolnoki származású nő, aki fentieket közölte, elmondotta: kezét az arca elé tartotta és a golyó a kezén keresztül csak horzsolta arcát. Elájult, s kb. délután 3 óraker tért eszméletre. Egy darabig az árokban mászott, egy katona meglátta, az árokból kiségitette, majd két katona bekísérte a csendőri hivatalba. Ugyancsak Varga Regina meséli, hogy amikor visszafelé jött, egy másik árokban látta a férfiak holttestét. Én és a családom, akik a Lágérben laktunk, egész éjszaka sem lövést, sem lármát nem hallottunk, A mészárlásról úgy értesültünk, hogy a nővérem korán reggel vízért ment a nagy barakba, ahol a vértócsában megpillantotta a lelőtt betegeket és bénákat. Félőrülden jött vissza, hogy legyilkolták az egész Lágert. Később berobogott ehhez a faárakhoz egy csendőrtiszt és elmondotta a visszavonuló SS-ek rémtettét Csodálkozott, hogy életben maradtunk és megnyugtatót, hogy nincsenek SS-ek a közelben és megígérte, hogy amíg ők élnek, bennünket és a jární képtelen mérnököt és öreg asszonyt a csendőrörsre beszállíttat és ott maradjunk, amíg biztos helyen véglegesen el nem helyeznek. A csendőrörsre érkezve a csendőrtiszt jelentést tett a kerületi kormányzóknak és a katonai parancsnokságnak. A polgári kormányzótól azt a rendelkezést kapta, hogy küldjön értünk vöröskeresztes autót és az ottani kórházban helyezzenek el bennünket. A csendőrök oly jók voltak hozzánk, hogy a saját ebédjüket adták ide és cigarettával is elláttak, míg az autó meg nem jött. Délután befutott a vöröskeresztes autó és Melk am Donau városi kórházába vitt, ahová 3-án késő délután érkeztünk. A csendőrtiszt mondotta a községi orvos levele alapján, hogy összesen 254 az agyonlöttek száma. A mi Lágérunkban volt 248 ember, ebből életben maradt 8, tehát nagyon valószínű, hogy autóval a falvakban összeszedett más zsidókat is helyeztek ide. Az ugyancsak életben maradt, jární nem tudó Kalmár Jenő szarvasi mérnök, aki egy autóbalesetből kifolyólag nem tudott jární, elbeszélte, hogy ők úgy maradtak életben, hogy az SS-ek, amikor a nők

elhurcolása után visszatértek, mindenütt megkérdezték, hogy van-e beteg? De aki kérdezte, az nem lőtte őket agyon, hanem csak a levegőbe lőtt. Vele együtt volt a kis szobában Solt Regina 76 éves nyugdíjas tanító felesége is. A mérnöknek a feleségét, 13 éves fiát és 15 éves leányát is agyonlőtték és ennek a Solt Reginának a férje, leánya, menyé és unokája is a halottak között volt.

Melkben a kórházban úgy a gondnok, mint a sebész-főorvos és az ápolók is a legnagyobb szeretettel fogadtak, azonnal meleg szobát, meleg tejet, vaját, kenyeret adtak, ezenkívül tiszta ágyat és tiszta fehérneműt. Meleg vizet készítettek a mosdáshoz és ottlétünk alatt mindig a legnagyobb szeretettel és gonddal ápoltak. Ott szedtük össze magunkat.

Innen mi vonattal jöttünk el, ajánlólevéllel ellátva a bécsi zárdához, ahová a melki Schwesterek tartoztak. A Kaiserstrassen a zárda fejedelmnöje a legnagyobb szívéllyességgel fogadott, szállást, rendes szobát és jó ellátást adott. (Ekkor aludtam egy év után rendes ágyban.) Sőt még pénzt is ajánlott fel, amit természetesen nem fogadtam el. Felajánlotta, hogy amíg Bécsben tartózkodom, legyenek a vendégük és ők mindennel ellátnak bennünket.

Hasonló tartalmú jegyzőkönyvet vett fel Persenbeugban a csendőrség és Melkben a Landesrath.

*

A jegyzőkönyv kiegészítésül megjegyezni kívánom, hogy a legyilkoltak mindegyike tudomásom szerint alföldi zsidó volt. Nagy többségét az elmúlt év júniusában deportálták Debrecenből, Szolnokról. Azok közé tartoztak, akiket Ausztriába és nem Auschwitzba deportáltak. Bécsbe kerültek, ahol tőrhető dolguk volt. Ha a békekötés előtt néhány nappal nem viszik el innen őket, egészséggel kerültek volna haza otthonukba. Tragédiájukat súlyosbítja, hogy a békekötés előtt öt nappal pusztultak el.

Ahol már emberhúst ettek.

Gunskirchen

30. Jegyzőkönyv.

1945. május 23. Schwartz Miklós kiskőrösi lakos, volt munkaszolgálatos beszámolója:

Március végén a Sopron és környékén dolgozó zsidókat útnak indították Mauthausen felé. E helységben két hétig laktunk, mintegy 17.000-en, részint szabad ég alatt, részint sátrakban. Az ú. n. alsó táborban kizárólag Magyarországról deportált zsidók voltak. Dolgozni nem kellett. Napi 10 dkg. kenyeret, 1—2 dl. keserű kávét és 4—8 dl. zsírnélküli répalevest kaptunk. Néha, nagyritkán egy kevés margarint

Mint mondtam, két hétig tartózkodtunk itt, majd 5000-es csoportokban SS katonák kísérete mellett Gunskirchenbe hajtottak, vagyis 56 km-re Mauthausentól. A kísérők parancsot kaptak, hogy a gyengébbeket és a járóképteleneket löjjék le. Az úton majd minden két lépésnyi távolságra hullák feküdtek. Többeket a vérebekkel marattak meg.

Április közepén érkeztünk Gunskirchenbe. Ez Wellstől 4 km-re fekszik, ahol egy félig kész táborba helyeztek bennünket. A barakok eredetileg 800 ember befogadására épültek, de mi 2500-an voltunk egy-egy ilyen barakban, miért is csak ülve tudtunk elhelyezkedni. Élelmezésünk még a mauthauseninál is rosszabb volt. Vízellátás, tisztálkodási lehetőség pedig semmi. Bár dolgozni komolyan nem kellett, de a kiütéses tifusz és az éhség miatt naponta 2—300 halottunk is volt. Saját szemünkkel láttuk, hogy hullákból vágtak le húst és megsütötték. Az is napirenden volt, hogy csigát és füvet ettünk.

Az amerikai csapatok elfoglalják Gunskirchent

(Schwartz Miklós (Kiskőrös) jegyzőkönyvi közlése alapján.)

Május 4-én már mindenki tudta, hogy az amerikai csapatok Gunskirchen felé közelednek. Az őrség ugyanis megszőkött. A velünk maradt táborparancsnok, kiadta az utasítást, tüzzük ki a fehér zászlót. A jelzett napon, vagyis május 4-én a táborvezető két-két zsidó férfivel s nővel elindult az amerikaiak elé. Ugyancsak fehér zászlót vittek. Küldetésük célja az volt, hogy a tábor nevében érintkezésbe lépjenek az amerikai parancsnoksággal. Néhány óra múlva megjelent az első amerikai előőrs-alakulat a tábor előtt. Ki vánszorogva, ki rohanva tartott felénk.

Az amerikai csillagos lobogó felröppent a haláltábor tornyára, hirdetve Gunskirchenben a szabadságot, amelyet a tengerentúlról hoztak el számunkra az új-világ fiai.

A legelső amerikai katona, akit láttam, az ősi köszöntéssel üdvözölt bennünket: Salom, bekelokis, mi is megrendülten könnyeztünk. Mintha itt a nácizmus véres földjén egy új, bibliai jelenet elevenedett volna meg. Ráztuk egymás kezét és éreztük, hogy testvérek vagyunk. Éreztük, — a gunskirchenei táborban megjelent a 6000 éves Isten, Izrael üldözött, szenvedő Istene, a gödörbe taszított Józsefé, a szomorúnké — a megszabadítottaké...

Felszabadításunk első péntek estéjén az amerikai tábori rabbi istentiszteletet rendezett. A drámai csendben a pap az emelvényre lépett, majd ezer és ezer ajak mondotta vele az ősi áldás szavait:

Dicsértessél Te örökkévaló Istenünk, a világ királya, ki életben hagytál, megtartottál és megengedted, hogy elérjük ezt az időt.

Nagybritannia felszabadító serege Bergenbelsenben

Az alábbiakat több felszabadított elbeszélése kapcsán közöljük. Egyébként híre azóta bejárta a világsajtót. Nem akarjuk azonban, hogy ennek ténye — ha csak néhány sorban is — hiányozzon könyvünkől. Bergenbelsent az angol hadsereg foglalta el. E város közelében egy félelmetes híru táborban tízezernyi fogoly raboskodott. Jelentős számban őriztek itt politikai foglyokat és magyarországi zsidókat.

A náci módszereket már ismeri a világ: éhezés, rabmunka, gázhalál, krematórium. Itt is így volt. Amikor az angol hadsereg csapatai elfoglalták a tábortelepet, hivatalosan megállapították, hogy a látottak túlszárnyalnak minden képzeletet. A németországi 30—35 halálmalom többmillió ember életét örölte meg sátáni módszerességgel. Náci-Németország bűne az emberiség ellen, elsőtétíti a napot.

A táborban ezrével feküdtek az éhhalál és kínzás következtében elpusztultak hullái. De az élők is alig különböztek a halottaktól. Végző soron megjelent a halál legijesztőbb szolgálja: a Fleck.

A szó kevés az itteni állapotok leírására. Így csak azzal zárjuk, ahogy kivétel nélkül a beszámolók:

„A boldogság könnyeivel telt meg szemünk, amikor felharsant a győzelmes Anglia kürtjele. Nekünk azt hirdette: ismét szabadok vagyunk..

A hivatalos jelentés megállapítja, hogy 238.950 fogoly közül 32.488 embert végeztek ki. A többi, az éhhalálra ítélt foglyok, a halottak húsát ették. Háromszáz esetben kétségkívül bebizonyosodott az emberevés.

VII. Budapest rémnapjaiból

1. 1944. decemberében a fővárosi zsidóság részére közös kényszer-lakhelyet — gettót — jelölnek kj.
2. A semleges követségek közbenjárására a gettón kívül ú. n. „védett házak”-ból álló „nemzetközi gettó” létesül.
Az előbbiben kb. hetven, az utóbbiban majdnem húszezer ember tartózkodott, a gettósítás kezdetén.
3. E fenti helyekről — míg csak a Vörös Hadsereg gyűrűje be nem kerítette a fővárost — állandóan deportáló meneketeket kísértek az óbudai téglagyárba, majd Ausztria felé.
4. A másik út a nyilaskeresztes pártháztól a dunaparti kivégzéshez vezetett.

*

Gyűlölettől őrjöngő nácik és nyilasok vitték halálba az öntudatra ébredt magyarokat, a szocialistákat és a zsidókat.

Eközben pedig a fasiszta zsoldért, német érdekekért elpusztították a világ egyik legszebb városát, melyet egy évszázadon keresztül, szorgalmas nemzedékek munkája épített.

A budapesti gettó első napjai

31. Jegyzőkönyv.

1944. december 13. Vermes Magda (szül.: Budapest, 1903.) beszámolója:

1944. december elsejéig mint védlevél birtokosa védett házban laktam, Ezen napon reggel nyolc órakor megjelentek a házban nyilaskeresztesek és kb. hétszáz embert nemre és korra való tekintet nélkül összegyűjtötték az udvaron. Három napi élelmet engedélyeztek egy-egy ember számára, azaz ennyit hozhattunk magunkkal,

Így indítottak el bennünket a téglagyár felé. A menetet nyilas suhancok kísérték, akik a néptelenebb utcákon furkósbotokkal verték a sor szélén levőket. Ezekről a csomagok egy részét is elvették és a Dunába hajították.

A téglagyárban délután 5 óráig álltunk szakadó esőben, amikor is meglepetésünkre rendőrök váltották fel a nyilasokat és ezek gyalog behozták bennünket a Zsidó Tanács szék-házába, a Síp-utca 12. számú épületbe. Ez a ház volt különben a gettó-város központja, tele zsidókkal, meghajszolt embersokadalommal, éhesekkel, tanácstalanokkal és reménykedő „jóíért esőitekkal.“

Megjegyzem még, hogy a téglagyártól a gettóig vezető úton a fáradalmaktól két társunk kiszenvedett és másnap reggel a csoportunk tizenkét tagja halt meg.

E napon a gettó házaiban helyeztek el bennünket. Én a Dob-u. 34. számú házba kerültem. A házban csupa egyszobakonyhás lakás volt. Becslésem szerint, e ház ötven éve szorulhat tatarozásra és ráadásul tele van patkánnyal és egérrel. A W. C.-ék nem működnek és a szennylé kifelé folyik. A szemetet a házból már hat hete nem vitték el. Az ötven lakásban kb. 400 embert helyeztek. Ezek között volt 16 olyan. Gönyőből behozott ember, akik teljesen eltetvesedtek. Mintegy 30-án vérhasban szenvedtek. Az elkülönítésnek legkisebb lehetősége sem

volt meg. Gyógyszert, vagy fertőtlenítőszert nem lehetett kapni. Eleinte ugyan működtek a patikák, de később miniszteri rendeletre kiköltöztek a gettóból. Bútorokat csak elvétve találunk a lakásokban. Ágynemű vagy szalmazsák egyáltalán nem állt rendelkezésünkre, ezért mindannyian a piszkos padlón feküdtünk.

A gettóban az utcára való kijárási 9—11 óra között történik. — Főzési lehetőség ezidőszerint nincsen, az üzletekben úgyszólván semmit sem lehet kapni, és a mi házunkban nincs sem tüzelő, sem gázzszolgáltatás.

Néhány nap múlva a Tanács megszervezte a gettó étkeztetését s ekkor már kaptunk naponta egyszer egy tál ételt és fejenként 10 dkg kenyeret.

A halálozási arányszám igen magas. Az öngyilkosság is napirenden van.

A tegnapi nap folyamán a város különböző vörös-keresztes otthonaiból szállították be a gyermekeket a gettóba. A mi házunkban 16 gyermeket helyeztek el. Mielőtt a nyilasok leadták volna őket, előzőleg mindnyájukat kirabolták. Nemcsak ruházatuktól, de utolsó 20 fillérüktől is megfosztották a gyermekeket.

A gettó bejáratát nyilasok és rendőrök őrzik. Úgy hírlik, hamarosan deszkapalánkkal zárják el a gettót a külvilággal való érintkezéstől.

Budinszky „igazságügyminiszter¹¹ (1944. október 19.)
„Igazságosak leszünk a zsidókkal szemben!“

Magyarság, 1944 október 16.;

„A zsidóság bűnei égbekiáltóak, a megtorlás hozzájuk képest még mindig enyhe.“

Éjszaka a gettóban

32. Jegyzőkönyv.

1945. január 12.

A tegnapi mára virradó éjszaka, a gettó területén lévő VII., Wesselényi-utca 27. szám alatti ház kapujában, megjelent 8—10 főből álló nyilascsoport. Követelték a kapu kinyitását, majd erőszakkal behatoltak.

A lakókat — bár erre semmiféle írásbeli parancsuk nem volt — leterelték a pincébe és motozást rendeltek el. A motozás folyamán állítólag 3 deci rumot találtak az egyik jelenlévőnél. Ezt a körülményt a szesztilalom kijátszásának tűntették fel. Megtorlásul az ott lévő 65 személyt halomra lőtték. 40 ember elpusztult.

Utána a nyilasok elvonultak. Az életbenmaradottak a halottakat felhordták az udvarra és a holttestek még a mai nap folyamán is ott hevernek. Minderről személyesen szereztem meggyőződést. Az esemény lefolyásáról a szemtanúk elbeszéléséből értesültem.

* Ez időben már úgy alakultak az események, hogy a felfedezés veszélye miatt többen — mint ez esetben is, — nem merték nevüket a jegyzőkönyvbe feltüntetni.

A „védett“ ház délutánja

33. Jegyzőkönyv.

1944. november 28.

Délután két óra körül, amikor a Szent István-park környéki semleges követségek által védett házak felé tartottam, feltűnt a szokatlan élénkség. A Hollán-utca és Csicsery László-utca sarkára érve két teljes rendőrszakaszt láttam, akik egy zsidó ház előtt álltak. Ott tartózkodásuk célját nem tudtam megállapítani, azonban távolabbról több pisztolylövést hallottam. A Pozsonyi-utca kikanyarodva csak annyit láttam, hogy a nyilasok a keresztény járókelőket igazoltatták és durván ráncigálták. Erre én is gyorsan beléptem a Pozsonyi-u. 33/b. számú védett házba.

Rövid itt tartózkodás után újból lövéseket hallottam, és mire az ablakhoz mentem, felemelt karú zsidókat pillantottam meg, amint az utcán sorakoztatták őket. A ház kapujánál álló őrség előadása szerint a szomszédos Pozsonyi-út 35. számú házba nyilasok hatoltak be, a lépcsőházban lövöldözni kezdtek és kijelentették, hogy e házból kilőttek s ezért az összes lakók ellen megtorlást alkalmaznak. Először mintegy 500 személyt, majd egy félóra múlva 35 hátrahagyott beteget is elhajtották. Állítólag a dunai rakpartra vitték őket és innen ismeretlen helyre.

A ház előtt e pillanatban nyilas őrség áll. Értesüléseink szerint e délután több hasonló eset történt a védett házakban.

A nyilas nem irgalmaz

34. Az első jelentés: két kórház betegeinek lemészárlásáról.

Január 11-én a Maross-utcai ú. n. „védett kórházban“ nyilas suhancok jelentek meg katonai kísérettel és az orvosokat, betegeket igazolásra szólították föl. Hiába történt hivatkozás a kórház „védett“ jellegére, és arra, hogy itt súlyos betegek is vannak, — az érvelés mit sem használt, A haldokló betegnek, a műtőasztalról visszahozott operálnak egyaránt kijelentették, hogy szimulánsok és az egész kórház nem egyéb, mint zsidók bújtatására szolgáló intézmény.

A nyilasok megszállták a kórházból kivezető ajtókat és szobáról-szobára haladva a felkelni nem tudó betegeket ott az ágyukban lőtték agyon, A többiekkel — beleértve még az orvosokat is — a kórház udvarán végeztek. Mindenkit kiirtottak, irgalom nélkül.

A nyilasokat egyébként a kórház egy nemzsidó alkalmazottja — az egyik ápolónő — vezette, s ő mutatta meg, hol található elbújt zsidók.

1945. január 16-án Schneider Imre (szül. 1890. Budapest) következőket jelenti:

1945. január 14-én a Vöröskereszt védelme alatt álló Biró Dániel-kórházban tartózkodtam, ahol a leányom mint főműtősnő volt alkalmazásban. Állandó rettegésben éltünk, mert hallottuk, a Maros-utcai kórház betegeinek és orvosainak tragédiáját

Az említett napon itt is megjelent délelőtt 10 óra tájban egy nyilas őrmester, két nyilas, három honvéd és két SS egyenruhát viselő katona, akik a betegeket és az ápolószemélyzetet igazolásra szólították fel. Akikről megbizonyosodott, hogy zsidók, azokat meggyilkolták. — A fekvő betegeket ágyaikban, a járóbetegeket a kórház udvarán. A kivégzés után a kórház minden ingóságát, az áldozatok pénzét, értéktárgyait összeszedték és magukkal vitték. Távozásuk után 100—150 halott és sebesült maradt a kórházban.

Egyébként kijelentették, hogy rövidesen visszatérnek, mert az a gyanújuk, hogy több olyan tartózkodik még a kórházban, akiknek származása kétes.

A magam megmenekülését terepismeretemnek köszönhetem, vagyis sikerült elbújni s később a szomszédos Honvéd-kórházba bejutnom.

„A leggyakrabban említett zsidó hibák a következők: kegyetlenség, modortalanság, a tisztelet hiánya és az erőszak“.

„Egyedül vagyunk“ **1942 április**

„Erkölcsei feltételeink annyira különbözök, hogy felettük nem ítélezhetünk ugyanolyan törvények alapján, amelyeket saját véreink számára alkottunk“.

Endre László rádióbeszéde, 1944. **jún. 25.**

A fasiszta pártház pincéjében

35. Jegyzőkönyv.

1944. december 12. — Vértes Henrik (szül. Szeghalom, 1900.) előadja a következőket.

A budapesti mentőegyesületnél teljesítettem munkaszolgálatot. November 23-án délután 5 órakor, a munka befejezte után, a lakásomra akartam menni fehérnemű-váltás céljából. A mentők székházának kapujában egy bőrkabátos egyenruhás férfi igazoltatott, majd a Szent István-körút 2. szám alatti nyilas házba vitt. Útközben célzásokat tett arra, hogy én egy ügyben csak porszem vagyok, legyek okos és nem lesz semmi bajom. Sajnos, nem állt módomban célzásainak eleget tenni, minthogy nem volt pénzem.

A házba megérkezve irataimat elszedték, majd levittek a pincébe, illetőleg annak előterébe. Mialatt ott voltam, körülbelül 6—7 zsidót hoztak le s engem egy másik helyiségbe vittek. Azután üvöltő és síró hangokat hallottam, amiből azt következtettem, hogy egyik zsidót a másikkal veretik. Ez mintegy 10—15 percig tartott. Azután azt láttam, hogy összeverten kitémolyogtak, majd elengedték őket.

Most én kerültem sorra. Az irodában 12—15 nyilas valatni kezdett. Pofonokkal vezették be a kérdezést. A századomról és annak vezetőjéről kérdezgettek, címeiket kellett volna mondanom, de csak kevés kérdésre tudtam határozott választ adni. Kiderült, hogy Szálasi „nemzetvezető” elleni összeesküvést akartak leleplezni és tőlem vártak adatokat. Én természetesen semmiféle összeesküvésről nem tudtam. Mikor ezt közöltem velük, mind a 15-en szilaj ordítózással nekem estek és mintegy pofozóbábut ott ütöttek, ahol értek. Egy szíjjal összekötötték a kezemet, és később, amikor a kínoktól összeestem, felállni kényszerítettek, és majd ismét vallattak.

Minthogy én továbbra sem tudtam semmit, 3 székre fektettek, kezem, lábam összekötötték, hárman a derekamra ültek,

kelten a talpamat verték bikacsökkel, törrel szurkáltak és cigarettával égettek. Ráadásul még a fejemet is ütötték-verték. A vér több helyen csöpögött testemből.

Végül a fájdalom következtében leestem a székről s ekkor arra kényszerítettek, hogy a körülöttem lévő vértócsát felmossam, illetőleg felnyaljam. Ezután szaladgálnom kellett a szobában, hogy a talpam ne dagadjon fel. Majd feltartott karokkal a falhoz állítottak, arccal a fal felé. E közben behozták egy század társamat, őt az enyémhez hasonló módon verték össze. E kínzás után mindkettőnk kezét hátrakötve feltettek bennünket egy katonai autóra, és a Naphegy-térre szállítottak. Itt van a Nemzeti Számonkérés központja. Innen azonban a Margit-körúti fogházba küldöttek bennünket, azzal, hogy mi a „nemzetvezető“ ellen merényletet készítettünk elő. Itt egyáltalán nem foglalkoztak ügyünkkel, fogdába vetettek és 17 napig ott tartottak.

December 10-én, délután 4 órakor minden magyarázat nélkül elbocsájtottak bennünket.

Marschalkó Lajos: (Harc, 1944 október 7.)
„Mi csak szeretni tudtunk.“

Bosnyák Zoltán: (Harc, 1944. október 21.)
„Leszámolunk!“

Nép: (1943 szeptember 9.)
„Nyilasnak lenni, elsősorban is apostoli munkát jelent”, amellelt „elvitathatatlan idegmunkát“.

Nyilasháztól a Dunapartig

Az élet rémregényt ír

36. Jegyzőkönyv.

1945. január 5. Marcell Tibor beszámol élményeiről:

1945. január 1-én, délelőtt 10 órakor leánnyommal együtt a Liszt Ferenc-téren haladtam keresztül azzal a céllal, hogy őt egy védett házban helyezem el. Alig hagytuk el a teret, amikor észrevétlenül elibénk toppant egy nyilas és élénk taglejtéssel, artikulálatlan hangon, igazolásra szólított fel. Ez a nyilas, miként utólag megállapítottam, süketnéma volt.

Igazolványaimat nem találta kielégítőnek, bár fényképes követség! futárigazolványt mutattam neki.

Mindkettőnket tehát az Andrásy-út 47. sz. alatt lévő nyilasházba kísért. Itt az első emeleten elvették a pénzemet, továbbá jegygyűrűmet, karkötőórámat, s minden iratomat. A leánnyomat ugyancsak hasonlóképpen kifosztották. Miután felső kabátunkat is elvették, felkísértek a harmadik emeletre „kihallgatásra.” Ott leánnyomat külön szobába vitték. A szobában, ahová kerültem, már mintegy 15 vallatásra váró zsidó férfi tartózkodott. A vallatás „pofozóversennyel” kezdődött. Egymást kellett ütni. Én a balarcomra mintegy 70 ütést kaptam, melynek következtében bal fülemre megsüketültem.

Ez a vallatási módszer délelőtt 10 órától este 8 óráig tartott, a mintegy fél és háromnegyed óránként érkező újabb transzportokkal. A különböző kegyetlen vallató módszerek közül meg kell említenem azt az eljárást, amikor a kérdezettől levették az inget, és az egyik „testvér” zsiletpengékkel szalagokat vágott a szerencsétlen hátából. A kínzásokat Bokor és Szabó „testvérek” vezették. Este 8 órától mintegy éjjel 3 óráig váltott őrség felügyelete mellett térdeltünk a falnak fordulva, amikor is megjelent Szabó testvér egy másik nyilas társaságában,

és kijelentette: most pedig elindulnak a „nagy gettóba“. Le kellett vetnünk ruháinkat, cipőnket, s nem maradt rajtunk semmi egyéb, mint alsónadrág és ing. A „testvér“ megnyugtatott: „magukat majd úgy is fel fogják ruházni a semleges követéségek.“

Itt jegyzem meg, hogy leányomról közben semmit sem hallottam.

Elindulásunk előtt kettesével összekötötték bennünket, majd tizennégyes csoportokban levittek a ház elé, ahol be kellett várni, amíg az egyik Nagyatádi Szabó-utcai házból újabb csoportot csatoltak hozzánk.

Holdvilágos éjszakában tíz gépfegyveres nyilas kísérté végig az Andrássy-úton, a gróf Tisza István-utcán át a Lánchídig a mezítlábas, hiányos öltözékű csoportot.

A Dunapalotával szemben az alsó rakodópartnál falnak fordítottak bennünket. A vezénylő nyilas kiadta a parancsot: „indulás a Dunához!“ A legelső lépcsőnél le kellett ülnünk arccal a folyam felé. E pillanatban a jobboldali irányból megszólaltak a gépfegyverek. Én nem vártam be, amíg találat ér, hanem társamat magammal rántva a Dunába ugrottam. Ugrás közben az összekötő zsinór elszakadt. Amennyire erőmtől telt, az Erzsébet-híd irányába úsztam. Körülöttem golyók süvöltöttek. A távolból társaim jajkiáltását, az ugyancsak menekülni igyekezők hörgését hallottam. Nekem sikerült leúsznom egészen a Petőfi-téren kikötött egyik uszályig, ahol is a vasmacska fölmászva mintegy 8—10 percig függtem az uszály oldalán. U. i. féltem, hogyha a fedélzetre mászom, az otlévők esetleg elárulhatnak. A fehérenemű percek alatt testemre fagyott. Végül, más választásom mégsem volt, — felkusztram a fedélzetre, s ott meglapulva s a vasmacska láncának üregéből néztem végig a szörnyű éjszakai mészárlást.

Mikor kissé kipihentem magam, a fedélzetről futva megindultam a város felé. A kihalt utcákon végigosonva, eljutottam a Vadász-utcai követség! épülethez, ahol befogadtak s meleg ruhával is elláttak ...

Egy, az ezrek közül

37. Jegyzőkönyv.

1945. január 3. Egy fiatal leány beszámolója:

Barátnóm — 17 éves leány — árja papírokkal mint „menekült“ lakott egy keresztény családnál. A ház lakói nyilas érzelműek. Egy alkalommal, mikor a lakók a légmentesített pincében tartózkodtak, — a barátnőmet fölkereste a vőlegénye.

A légmentesített parancsnoknak nyilván gyanús volt e fiatalember és igazoltatta. Ennek kapcsán kiderült, zsidó volta. Az esetről azonnal értesítették a nyilasokat. Közben azonban a vőlegénynek sikerült kimenekülnie. Ez a körülmény barátnőmet is gyanússá tette a ház lakói előtt, és őt is igazoltatták, igyekezvén rábizonyítani zsidóságát. Barátnóm természetesen tagadt. Közben a Teréz-körút 19. számú házból megérkezett egy nyilas küldött Újból igazoltatta barátnőmet. Majd egy ottlakó tanító, a református vallás szertartásaiból vizsgáztatta. Több kérdésre természetesen barátnóm nem tudott felelni: erre elvitték.

A vőlegény pedig engem keresett föl, arra kérve, hogy a háziaknál óvatosan érdeklődjem mennyasszonya felől. Ezzel azonban magam is gyanússá váltam. Engem is igazoltattak, vizsgáztattak, belezavarodtam a kérdésekbe: vagyis „lebuktam“,

így találkoztam barátnőmmel a Teréz-körút 19. számú nyilasházban. Előbb barátnőmet vallatták, aki végül megmondta igazi nevét és iskolai végzettségét. A kihallgatást eszközöző körzetvezető, barátnóm tanulmányainak hallatára elárulta, hogy ő maga is tanár. Barátságos hangnemre fordult a beszélgetés, melynek végeztével a körzetvezető kijelentette, hogy személyes védelmébe veszi, és becsületszavát adja, hogy életét megmenti, vagyis a gettóba juttatja. Ezután az én kihallgatásom következett.

Majd egy szobába kísérték, ahol lefekhettünk. Éjjel fél 2 óra tájban 5 nyilas rontott be, és brutális bántalmazások között erőszakoskodtak barátnómmal s minden sírása és könyörgése ellenére magukkal vitték. Reggelre került csak vissza, de előzetesen megígértették velem, hogy a történekről nem szól semmit.

Engem seprésre, vízhordásra, W. C. tisztításra rendeltek, közben alkalmam volt beszélni egy másik kerületvezetővel, aki nekem is becsületszavára megígérte, hogy a gettóba fognak vinni, vagy valamelyik semleges állam követségére.

Sírva elpanaszoltam neki, mennyire félek még egy éjszakát itt tölteni. Ennek kapcsán elmondtam azt is, ami barátnómmal történt az elmúlt éjjel.

Este nyolc órakor az egyik nyilas azzal jött be szobánkba, hogy ébresztő van. Minden még megmaradt értékünket, csomagunkat elszedte. A csoportunkhoz tartozó egyik anya, akinek leányát egy nappal ezelőtt ölték meg, könyörögve kérte a nyilast, hogy legalább azt a pullovert ne vegye el tőle, amelyen gyermeke vére piroslott. A nyilas azonban ezt is kitépte kezéből.

Ezek után vékony, cukorspárgával magasan hátrakötötték kezünket, majd két-két személyt egymáshoz zsinegeittek. Utána bejelentették, hogy mindnyájunkat a főkapitányságra kísérnek. Mi már tudtuk, hogy ez egyenlő a Dunával.

Egy másik nyilas próbált ugyan megnyugtatni bennünket, hogy ne féljünk, csak a gettóba visznek. De társa durván elhallgattatta és közölte velünk a valóságot.

Mikor feljött a hold, hatunkat hét fegyveres nyilas kíséretében elindítottak a Dunapart felé. A szembejövő őrzőket kérdésre, kísérőink megmondották, hogy a Dunához hajtanak bennünket. Az egyik fiatalabb nyilas kettőnknek súgva azt tanácsolta, hogy esetleges légitámadás esetén szökjünk meg. Erre alkalom is kínálkozott volna, az Akadémia-utca sarkán. Barátnóm azonban olyannyira összetört lelkiállapotban volt, hogy képtelennek bizonyult a menekülésre.

A Lánchíd felé, a Dunapalota irányában mentünk le a partra. Itt egy kis bódéba vezettek bennünket, ahol meztelenre vetkőztettek. Itt ismét erőszakoskodtak velünk. Én fölhasználtam ezt a zűrzavart, kiosontam a bódéból és beugrottam a Dunába. Minthogy jó úszó vagyok, sokáig sikerült a vízben maradnom. A csobbanás után, sokáig hallottam még a felém irányított lövéseket. Hogy a körülöttem röpdőső golyókat elkerüljem, észrevétlenül a víz közepéig úsztam. Később ismét hallottam a fegyverek dörejét, ezeket azonban már sikolyok követték. Ezek után nem volt kétséges szerencsétlen társaim sorsa. Barátnóm hangját is tisztán véltem hallani.

Ekkor irányt változtattam és a vízen való rövid pihenés után, a Hangli irányába úszva, kimentem a partra. Elindultam azzal, hogy bármelyik házba becsöngetek, és segítséget kérek.

Közben azonban egy katonai őrző elfogott és igazoltatott. őszintén feltártam menekülésemet, mire az őrszem megsajnál és bevitt a közelben lévő Mária Valéria-utcai őrszobárára. Ott a katonák teljes megértéssel fogadtak.

Szárakra töröltek, kincstári ruhával láttak el, a kialvó tüzet újra szították, lefektettek a kályha mellé, takarót adtak, aztán borral, étellel és gyógyszerrel igyekeztek segíteni rajtam.

Időközben a szemben lévő Hungária szállodából bejött egy nyilas. A katonák gyorsan elbújtattak és jelenlétemet eltitkolták előtte.

Reggel 9 órakor az egyik katona vállalkozott arra is, hogy elmegy a követségre és innen ruhát és iratokat hoz számomra. Mikor ez megtörtént, egy másik katona pedig idekísért a követségre. Útközben végigjöttem a Mária Valéria-utcán és megpillantottam azt a kis bódét is, ahol bennünket az éjjel meztelenre vetkőztettek.

Megláttam a földön barátnőm élénkszínű sálját és kucsmáját. Mindez és a vízen hallott puskalövések, valamint a szivettépő sikolyok hitelesen igazolták a tragikus valóságot.

Harc, 1945 június 3.:

„A zsidó: a vér és ölés öröktje.“

Harc, 1945 november 25.

„Szináj, a gyűlölet hegye“.

Nép, 1943 szeptember 9.

„Nyilasok vagyunk, de Krisztus katonái“.

Harc, 1945. december 2.

„Ha van igazságos Isten, úgy nekünk
kell győznünk!“

Levatich.

Karácsonyi történet 1944.

Mottó: „... és mikor meglátták a csillagot,
igen nagy örömmel örvendezének.
És bemenőén a házba ott találták
a gyermeket anyjával...”

(Máté III. 10—11 v)

38. Jegyzőkönyv.

A Pesti Izr. Hitközség alapítványi Fiúárvaháza, VII., Vilma királynő-út 25. Dr. Roboz Ottó igazgató beszámolója:

Az árvaház a nyilas idők alatt két helyen tartott fenn a Vöröskereszt védelme alatt gyermekotthont. (VI., Munkácsy Mihály-u. 5—7., VII., Vilma királynő-út 25—27.) Mindkét otthonunkban 1944. december 24-én délelőtt fél 11 óra tájban kar-szalagos nyilas katonák jelentek meg, fegyverekkel felszerelve. A 15 főből álló terrorista szakasz a legbrutálisabb hangon le-zavarta a házban lakó gyermeksereget gondozóikkal, ápoló-nóikkal és az öregekkel egyetemben. Sem a betegeket, sem a csecsemőket nem kímélték.

Munkácsy Mihály-utcai 5—7. számú gyermekotthonban egy Kocsis nevezetű vezetővel az élen jelentek meg. Megparancsol-ták, hogy kivétel nélkül mindenki — még a csecsemők is — gyülekezzenek az udvaron, ahol igazoltatás lesz.

Igazoltatás helyett mindenkitől elszedték értékeit, majd sorakozót rendeltek el. Ugyanekkor Kocsis utasítást adott em-bereinek, hogy a házban maradottakat és az ellenszegülőket azonnal lőjjék agyon. Az épületben csecsemők, apró gyer-mekek és menetképtelen betegek is voltak. Néhány perc múlva géppisztoly dörrenés hangzott az épületből. Megölték Lóhr Endre Tibor 3 éves gyermeket, Vámos Iván másfél éves gyer-meket, ennek édesanyját. Vámos Sándorné harmincéves gon-dozónót, Krausz Józsefné és Stern Józsefné 78, illetőleg 68 éves betegeket.

A felsorakozott árvaházi gyermekek sorából visszaküldték az épületbe Kohn Lajos 15 éves erősen sánta fiút, minthogy az elindított menettel nem tudott lépést tartani. Az épületbe tartó nyomorékot hátulról agyonlőtték.

A menetet végig a főváros útvonalain a Radecky-laktanyába hajtották. Itt a még meglévő iratokat, értékeket azzal a megokolással kobozták el, hogy „nektek úgy sincs már semmire szükségtek.“ Közben megérkezett egy magasrangú nyilaskarszalagos polgári ruhás egyén, aki előtt Kocsis hivatalosan jelentkezett, és tőle azt a parancsot kapta, hogy „ne csináljunk itt tömeggyilkosságot“, hanem kísérjék a csoportot a gettóba.

Van okunk fölteni, hogy a tömeggyilkosság megakadályozása és a gettóba való szállítás a svéd követség közbenjárására történt.

Vilma királynő-út 25—27. számú otthonunkban egy Szabó nevezetű nyilas vezetésével jelentek meg a Szalást terroristák. Itt ugyanazzal a brutalitással végezték a sorakozót, mint a Munkácsy-utcai otthonban, azzal a kivétellel, hogy az épületben vérengzés nem történt. A menetet innen is a Radecky-laktanyába kísérték, de mielőtt a laktanya udvarára értek volna, egy új utasítás értelmében ismét Pestre irányították a csoportot. A rendelkezés itt is úgy hangzott, hogy a gettó központi épületébe a Sip-u. 12. szám alá vigyék őket, azonban a parancsot közvetítő nyilas pöszén beszélt, s ennek következtében Sip-utca helyett Szív-utcát értettek. A visszahozottakat a Szív-utca 33. és 46. szám alatt helyezték el.

Amikor az ostromlott város otthonaiban kigyúltak a karácsony első gyertyái, hogy szerte a világon ünnepeljék a szeretetet és „ama Gyermeke” megszületését, ugyanakkor 140 főnyi túlnyomórészt árva gyermekekből álló csoportot hajtottak be a Szív-utca 46. sz. alatti házba. Szakács Vince 37 éves házfelügyelő azonban úgy értelmezte ennek az estének tanításait, hogy otthagya a karácsonyfát a nyilaspárt helyiségébe szaladt, és kérte, vigyék el a házból a sok zsidó gyereket — a halálba.

Három nyilas katona érkezett, akik a helyszínen megölték Albert Rózsi 9 éves és Schwartz Tibor 16 éves növendékünket. Ezután sorakoztatták a gyermekeket, — köztük sok óvodáskorú is volt — és gondozóikat. Senki nem vihette holmiját magával. A csoportot a Váci-út felé kísérték. Közben egy világítórakéta megzavarta a nyilasokat, miközben 30 gyermek elmenekült, A többi továbbmenetelt a Dunapart felé. Itt három gyermeket és egy tanítót kiválasztottak azzal, hogy a parton lévő karakókat hozzák rendbe, készítsenek szállást mindnyájuk számára. Révész Gábor növendék, aki a három gyermek egyike

volt, látta, hogy társait belelökik a Dunába, majd utánuk lönek. Erre ő futásnak eredt s a Dunának egy másik részén beugrott a vízbe, azután kiúszott a partra. Ekkor megölték Csillag József 50 éves tanítót, Schwartz Gábor 17 éves, Mózes Tamás 16 éves növendéket.

A nyilasok ezután visszavitték a gyermekeket a Vilma királynő-út 25 sz. alatti gyermekotthonba és ott egy írást kértek arról, hogy csak hetven gyermeket adtak át, mert — amint mondották — a parancs értelmében a többit meg kellett volna ölniök.

A föntemplített világítórakéta által okozott zavarban elmenekült gyermekek közül 3 nem érkezett vissza az árvaházba. Ezek a Petneházy-u. 44. számú házba kértek bebocsájtást, innen azonban Illés István házfelügyelő följelentésére a gyermekeket a nyilasok a Dunához cipelték és ezeket szintén kivégezték.

Így halt meg Mermelstein Lajos 8 éves és Neumann László 14 éves gyermek. A harmadiknak Katz Izsáknak sikerült a lövés előtt beugrani a vízbe és ezáltal megmenekült.

Ez történt

1944. KARÁCSONY ÉJJELÉN.

A műkedvelők lázadása.

Az antiszemitizmus terjesztésére létesített „tudományos“ központ — a zsidókutató-intézet — hivatalosan felfedezi:

„Marx, Freud, Einstein egyébbel sem foglalkozott, csak azzal, hogy kultúránk alap-törvényeit kikezdje“.

(Oláh György: *Harc*, 1944. július 1.)

Marx, Freud, Thomas Mann, Werfel, Zweig és Kiss József
stb. műveinek elpusztítása.

„A papírzúzó malomban megkezdődött a munka. Tegnap délben 12 órakor a sajtóügyek kormánybiztosának, valamint a magyar sajtó és a német követség képviselőinek jelenlétében megkezdték a zsidó könyvek szétzúzását. Eddig összesen 447.627 kötet érkezett be, ami 22 vágón papírnak felel meg. Kolosváry Borosa Mihály bejelentette, hogy az első jegyzékben 120 magyarországi és 35 külföldi zsidó író műveit foglalták le és ezt az akciót követik majd újabb sorozatok. A kormánybiztos beszédének elhangzása után kezébe vette Kiss József verseskötetét és elolvastatta a *Legenda* című versét. Utána behajította a kötetet a hatalmas zúzóba, majd bedobta a német zsidó emigráns Franz Werfel: *Musa Dagh* című művét. Ellobbantak a magnézium-lámpák, majd a gyár munkásai egymásután hajigálták be a súlyos köteteket, amelyben pillanatok alatt szürkés péppé vált mindaz, ami itt egy félévszázadon át metelyezte a lelkeket“.

(Függetlenség, 1944. június 14.)

Részlet a beszédből:

„Igen, könyvégetők vagyunk. Vállaltam a könyvégető anynyiszor elítélt és barbárnak minősített szerepét, mert ezt az irodalmat ki kell tépni a szellemi életből“.

Heine: a fasiszmus tükrében.

„... terrorszerű erőszakos eltévelyedések megénekelője“
„igen ügyesen tudott szépen egymás alá, rímbeszedett mondatokban megfertőzni...“

(*Harc*, 1944. nov. 4.)

Az összetartás című fasiszta napilap
„nekrológ“-ja (1944 május 10.) az öngyilkos
Stefan Zweigről.

„Tipikus zsidó méregkeverő.“ „A mai háború egyik fő-
usztítója és — nyugodtan állíthatjuk — okozója volt.“

A fasiszta „szellemi élet“ nevében

- Megölték; a gettobeli megpróbáltatások Balassa Jó-zsefet, a Magyar Nyelvőr szerkesztőjét, az összehasonlító nyelvtudomány egyik leg-kiválóbb művelőjét.
- Megölték: Balassa Emil hírlapírót.
- Megölték: Berend László költőt, aki az Éjféli jalkiál-tás című versében a zsidó fájdalom mélysé-geiről énekelt, megrázó hangon.
- Megölték: Büchler Sándor keszthelyi rabbi, egyetemi tanárt, a magyar zsidóság történetének szakavatott kutatóját.
- Megölték: Csergő Hugó író, hírlapírót, a Hét c. fo-lyóirat egykori munkatársát.
- Megölték: illetőleg öngyilkosságba hajszolták az ese-mények Elek Artúrt, a modern magyar képzőművészeti kritika egyik legtekintélye-sebb képviselőjét.
- Megölték: Erdei Viktort a muzsikáló vonalak festő-jét, aki gyakran választotta képei tárgyául a vallásos áhitat és a keleti zsidó népelet világát.
- Megölték: Fenyő László költőt, aki maradandó értékű verseiben az önmagát kereső lélek titkai-ról vallott marcangoló őszinteséggel.
- Megölték: Fényes Adolfot, az országhatárokon túl is ismert nagy festőt, a szegény emberek éle-tének egyik első magyar ábrázolóját. — Éhenhalt.
- Megölték: Friedman Dénes újpesti rabbit, a zsidó történetírót és filológust.
- Megölték: a Dunaparton Gábor Ignácot, a magyar ritmusproblémák szakavatott boncoló j át, aki mint műfordító, (héber, szanszkrit, ó-izland, stb.) is becsült nevet szerzett.
- Megölték: Halász Gábort, a modern magyar essay-irodalom egyik legelmélyültebb képviselőjét.

- Megölték: Holder Józsefet, az egyetlen érdemes jiddis író, aki Magyarországról származott.
- Megölték: a száműzetés keservei Kardos Albertét, a neves irodalomtörténetírót és nyelvészt, a Csokonai kultusz egyik leghivatottabb ápolóját.
- Megölték: Kálmán György zenepedagógust, a legnépszerűbb magyar „zongoraiskola” szerzőjét.
Megölték: Kandel Sámuel tanárt és bibliafordítót.
- Megölték: K. Havas Gézát a haladó gondolatért küzdő, bátor közírót.
- Megölték: Kemény Simont, az érzéki színek, majd a lemondások és keserű fájdalmak neves költőjét.
- Megölték: az üldöztetés kínjai Komor Andrást, a mély kultúrájú író, aki regényei során a kispolgári zsidó életformát is realista éleslátással ábrázolta.
- Megölték: Ligeti Ernő író, Erdély magyar irodalmi életének egyik vezető egyéniségét.
- Megölték: a száműzetés útja felé Löw Immánuel, a Flora Judaica című munka világhírű szerzőjét, a semi-tudományok nagy Mesterét, Szeged főabbiját.
- Megölték: Mahler Edét, az ókori keleti népek történetének kutatóját, a nagynevű egiptológust.
- Megölték: Mohácsi Jenő író, Madách: Az ember tragédiájának hivatalosan is ünnepelt németnyelvű tolmácsoló j át.
- Megölték: Molnár Ákost, a szociális tárgyú — többek közt Fortunátus Imréről szóló — történelmi regény és néhány finoman elemző novella íróját.
- Megölték: Mónus Illést, a hazai szociáldemokrata mozgalom egyik vezető-személyiségét, a kimagasló marxista teoretikust.
- Megölték: Nagy Zoltán költőt, aki mint formaművész, a modern magyar lírát klasszikus értékű versekkel gazdagította.
Megölték: Ney Dávidot, az ismert Operaházi énekest.

- Megölték: a gettó-keserv és az éhhalál Pollatschek Elemér orvosprofesszort, az európai híró torok- és gégespecialistát, a nemzetközi orvosi szakirodalom ismertnevű művelőjét.
- Megölték: Radó Antal író, a magyar PEN-klub igazgatóját, akinek széleskörű műfordítói tevékenysége hézagpótló hiányt töltött be a magyar művelődés épületében.
- Megölték: Róth Emil győri rabbit, a magyar zsidóság valóban lángolólelkű papját, több teológiai munka szerzőjét, aki gyülekezete sorsában osztozva mártírhalált Kalt Auschwitz ke-mencéjében.
- Megölték: Sárközi Györgyöt, a Nyugat második költői nemzedékének kiemelkedő tagját, az örök szépségek extatikus megszólaltatój át.
- Megölték: Schnabel Lászlót, aki a modern héber líra lelkes magyarnyelvű fordítója volt.
- Megölték: Sebestyén Károlyt, a Színművészeti Akadémia egykori vezetőjét, a hazai Shakespeare-t elemző irodalom ismert munkását.
- Megölték: Szerb Antal-t a világirodalmi távlatokkal mérő eredeti szempontú irodalomtörténészt és esztétikust, az előkelő rangú műfordítót.
- Megölték: Szomory Dezsőt, a legfranciább magyar író, aki király-drámáiban és regényeiben a magyar nyelv zengésébe új, sajátos muzsikát teremtett stílusával.
- Megölték: Weiner László zeneszerzőt és karmestert, az új muzsikus nemzedék legnagyobb ígéretét.
- Megölték: az irodalom két fiatal hajtását, ifj. Vajda János író és Zsigmond Ede költőt.

A névsor korántsem teljes.

A szellemi élet elhurcolt) ai közül még sokan — írók, művészek, tudósok, — nem jöttek meg a száműzetésből. Hazatértükben reménykedve tesszük le a remegő tollat.. .

Vájjon, visszajönnek-e?...

Az egyetlen, ami majdnem megvalósult:

Hitlert

„Az eredmény a zsidóság teljes megsemmisítése lesz“.

1941. január 1.

Hitler:

„Egyet leszögezhetek: mindenütt el fog menni a kedvük a nevetéstől“.

1942 október 4.

Hitler:

„A zsidóság e háborúban ki fog pusztulni“.

1943. újévi napiparancs.

Hinder:

„A zsidóság ellen minden eszköz jogsult“.

1944. október 20.

*

A. Rosenberg:

19411

„A zsidókérdés végleges megoldása; zsidó zárt-terület rendőri felügyelet alatt“.

(Pesti Újság, 1941. április 4.)

19441

„Nem várhatunk semmiféle emberiességet ellenségeinktől“.

Pesti Újság 1944. jan. 18.)

„Véres könnyekkel siratom a szent községet,
Szívemből jajkiáltás takad megálljéiert...
Ó Uram, ne hallgasd el kiontott vérüket,
Se a gyermekek vérét, kiket szüleik áldozatul

hoztak“.

(Szelichá: XI. sz.-beli héber mártír-dal.)

„Nekünk csak ez az egyetlen éjszaka
marad még Bagradian etfendi! Nem kellene
ennek az éjszakának rövid nyolc óráját ki-
használnunk?“

Werfel: Musa Dagh 40 napja.

A magyar zsidóság önvédelmi kísérletei

Vázlat

1944. március 19-e nem érte váratlanul a magyar zsidóságot. A németek befolyása és megszállása alá került országokban mindenütt már lezajlott vagy legalábbis folyamatban volt a nagy dráma, s a tisztánlátók tudták, hogy eljő a nap, amikor a magyar zsidóságnak is ki kell ürítenie a keserűség poharát. Marton Ernő a háború első évében írott tanulmánya (A zsidóság világhelyzete 1940-ben), már jóelőre félreveri a harangokat, figyelmeztetve, hogy az árvíz nem áll meg a határokon, hanem átcsap Magyarországra területére is.

Hogyan gondolkodott a lét és nemlét e kérdéséről a magyar zsidóság túlnyomó többsége? Egy érthetetlen, de az emberi lelket ismerő számára ugyancsak nem meglepő, könnyelmű optimizmus töltötte el, amely felmentette a gyötördés kínjaitól, de a cselekvés parancsától is. Azok, akiket a Gondviselés megóvott, hogy nem vitték az ukrajnai kényszermunkára, úgy vélték, hogy a magyar zsidóság leadta a maga teljes véradóját, a szerencsétlen tízezreknek pusztulásával, — akik meghaltak a Don mentén.

Ez a „világvég“ hangulat és magatartás jellemezte a magyar zsidóságot: mindent tudott, de semmire nem akart felkészülni. Mint bevezetőnk elején mondtuk: ami bekövetkezett, nem jött váratlanul — most hozzátesszük — váratlanul nem, csak készületlenül. A tárgyilagos beszámolóban azonban le kell szögezni mindehhez azt is, hogy ennek a lehetősége ekkor már elkésett, de legalább is igen korlátozott volt. A magyar zsidó-

ság azonban nem használta ki ezeket és ősidők óta beidegzett törvényisztelettel vette tudomásul a történeendőket, úgyhogy amikor szembe találta magát a Végzettel, szinte szótlánul és engedelmesen hajtotta fejét a kivégző tönkre,

*

De nem mindenki

Nem mindenki tűrte, hogy géppisztolyos kannibálok olcsó martaléka legyen, így kezdődött meg az egyenlőtlen harc: maroknyi fiatalember küzdelme az állig felfegyverkezett Fasiszta Rém ellen. Az életben maradásra kevés remény volt. A kilátások nem is kecsegtettek egyébbel, csupán azzal, hogy a bilincsbevert kéz utoljára még gyilkosa arcába sújthat.

A zsidóellenes rémtettekéről a Jewish Agency for Palestine magyarországi kirendeltsége, diplomáciai futár útján, Svájcban keresztül értesítette a világ közvéleményét. Ennek kapcsán az egyik svájci lap július 12-i számában megjelent egy részletes beszámoló (innen vette át több világlap is) a deportálások borzalmairól és Auschwitz gázkamráiról. Röviddel ezután (július 18.) hangzik el az emberiség gényűsége, Roosevelt elnöknek erélyes és intő figyelmeztetése a magyar kormányhoz. Ezt követőleg Gusztáv svéd király intéz, az újabb deportálások megakadályozása céljából levelet Horthy kormányzóhoz. Majd XII. Pius pápa emeli fel intő szavát a megtiport igazság nevében. Végül a Nemzetközi Vöröskereszt emel óvást az üldöztetések ellen. De mit számított az egész kultúrvilág lelkiismeretének hangja a Gestapoval szövetkezett Baktyék, Endre Lászlóék, Hain Péterék briganti hadának? Mit számított ez utóbbiaknak a szabadságszerető népek szózata, a magyarság legjobbjainak aggodalma: hogy a történelem majd számonkéri az ártatlan vért, amelynek kioltásához odaszegődtették Magyarországot is.

Ez a kor a tomboló ösztönök forradalma volt: a rabló és gyilkos indulat végigszáguldott az utcákon, hol harácsolás, vér és jajszó kellett neki. Törvényé lett a törvénytelenység, erénnyé a bűn: ami tegnap rablásnak nevezetett, az ekkor hazafiságnak, s amiért máskor a gyilkos bélyege járt, most di-csőség és hurrá köszöntötte.

Hathatott-e hát reájuk a külföldi intő szó? — Nem. — Végül egy eredménye mégis volt: a budapesti zsidóság tervezett elhurcolását egy időre elodáztatta. De Himmler és megbízottja Obersturmbannführer Eichmann, valamint magyarországi cinkosai türelmetlenkedtek. Újabb és újabb időpontok kitérésével sürgették a vidék után a főváros „teljes zsidólanítását“.

A Gestapo törbecsal, hazudik...

A Gestapo főnöke a megszállást követő napon magához rendelte a fővárosi zsidóság vezetőit és e drámai találkozón biztosította őket, hogy a magyar zsidók ellen — amennyiben alkalmazkodnak a bekövetkezett helyzethez — nem kívánnak semminemű büntetőrendelkezést foganatosítani.

Ily képmutatással kezdték mindenütt Közvetlen tapasztalásból ismerték ezt azok, akik annakidején Lengyel vagy Csehországból menekültek magyar területre. — Ne higgyetek nekik, hazudnak, — mondták ezek — az SS így altatja el éberségeteket. Cselekedni kell — szóltak, — cselekedni, amíg nem késő . . . Közben pedig a toloncházzá átalakított rabbi-képző épülete, zsúfolásig megtelt, összefogdosott emberekkel.

A fuldokló kiáltana...

A főváros nemzsidó lakossága — köztük a magyar szellemi élet vezetői — úgylátszott nem voltak kellően tájékozottak, hogy a vidék zsidóságát a legszörnyűbb kínzások közepe tette hurcolják halálba. Ekkor a budapesti keresztény társadalom felvilágosítása céljából kiáltvány készült, amelyben föl-tárták a borzalmakat s kérték, „ha mást nem, legalább azt, hogy ne idegenben, hanem itthon, a hazai földön végezzenek életünkkel.“ E röpiratot a Dohány-utcai zsinagóga pincéjében sokszorosították. De a kiáltvány szétosztása mindjárt kezdetben el-akadt. Egy „felvilágosított“ ugyanis a Gestapo kezeihez jut-tatta. A röplap sokszorosítóját és terjesztőit a németek, ille-tőleg magyar kiszolgálóik elfojták.

Álcázott, titkos műhelyekben...

Eközben a palesztinai zsidó munkások munkahelyükön na-ponta egy órával többet dolgoztak, hogy ennek bérét kerülő-úton a magyar cionista ifjúsági szervezetekhez küldjék. Az onnan juttatott pénzüsszeg képezte az életmentés és ellenállás anyagi alapjait. A távoli Jeruzsálem — beteljesítve az írás szavait — megemlékezett szenvedő gyermekeiről. — Az ön-védelem „árja“ okiratok gyártásával kezdődött. — De az esz-közökben nem lehetett válogatni. Az ellenfél kíméletlen és em-bertelen volt, tehát az adott helyzetben minden megfelelt, ami a meztelen élet, vagy a visszavágás lehetőségeit ígérte. Álcá-zott, titkos műhelyekben készültek az úrlapok, amelyeket eleinte utcai találkozások alkalmával továbbítottak. Ilymódon 250.000 „sülyesztett“ bejelentőlap, 80.000 születési bizonyítvány, stb.

stb. került forgalomba. A korlátozott lehetőségek mellett a vidéki gettókba is becsempésztek okmányokat. E mozgalom révén jutottak különböző iratokhoz a bujkáló partizánok és a szervezkedő ellenállás nemzsidó harcosai közül is többen. A kapcsolatot velük mindvégig fenn is tartották.

A sok Nemzetközi Vöröskereszt jelzéssel ellátott hivatal közül, a József-körút 3. szám alatt is működött ilyen „iroda“. S míg lent az emeleti ablak alatt SS katonák, majd október 16. után egyenruhás nyilasok nyüzsögtek; itt iratok ezreit gyártották s naponta tömegesen jöttek a menekülni, bujkálni akarók.

Az önvédelemnek ez a formája nem egy halálos áldozatot követelt. „Beugratók“ révén, avagy kínvallatás közben a pribékek megtudták a címetek, amelynek következtében a „tisztviselők“ egy részét elfogták, lemészárolták.

De másnap már új helyen és új emberekkel tovább folytatódott a munka.

Menekülj!

Az iratok készítésével párhuzamosan embereket csempésztek ki a határon, elsősorban Szlovákiába. Ezek nagyrésze mindjárt csatlakozott a partizánokhoz. Ugyancsak sikerült többeket Titoék partizánjaihoz átszöktetni mindaddig, mígnem a fasiszták megneszelték ezt és fokozott éberséggel őrizték a határsávot. Fájdalom, ennek következtében több menekülő „lebukott“. Annál eredményesebb volt az embercsempészás Romániába. Körülbelül 10.000 ember jutott át megfelelő láncolat kiépítése útján román területre. Ez az akció ugyancsak emberfeletti önfeláldozást és több ifjú véréért követelte.

A románok háborúból való „kiugrása“ új módszer alkalmazását tette szükségessé. Ekkor egyesek megfelelő iratok birtokában beléptek a nyilaskeresztes pártba, mások alkatonai alakulatokat szerveztek és így csatlakoztak a budapesti partizán mozgalomhoz. Ugyanezek, ha sürgősszerűség úgy kívánta, hamisított nyílt parancsal embereket loptak ki a gettóból, téglagyárból, a pártszervezetekből, sőt nem egyszer a Gestapo kínzókamráiból is. Többek közt Hegyeshalomra utaztak le hivatalos minőségben nyilas egyenruhába öltözött zsidó fiatal emberek és így próbáltak visszahozni testvér, barát, idegent a halálmenetből. Hol egy „pártszolgálatos“, hol „katonatiszt“, vagy „követségi tisztviselő“ jelent meg a szerencsétlenek között, hogy kimentsen néhányat közülük. Gyakran ez a fogás sikerült. De ha nem; a vakmerőségért borzalmas árat kellett fizetni.

Ugyanekkor éjjelenként fiatal gyerekek csoportja — egyik sem idősebb közülük húsz esztendősnél — géppisztollyal felszerelve őrrátra indult és az ostromlott város vaksötét utcáin igazoltatták a járókelőket. Aki ez alkalommal nyilaskezeses pártigazolványt mutatott, annak iratát „hamisnak“ minősítették azzal, hogy az illető nyilván bujkáló zsidó. Hiába tiltakozott, esküdözött ez pártra, Szálasira, — mitsem használt. Majd egynéhány oly pillanattal ismerkedett meg a „testvér“, amelyből megtudta, hogy mit jelent 1944-ben Budapesten zsidónak lenni és mit éreznek szerencsétlen áldozataik.

A föld alatt

Az önvédelem kapcsán szólnunk kell a bunkerek szerepéről is. A főváros és környéke területén mintegy húsz-huszonöt oly bunker volt, melyeket a pincék mélyén, a földalatti barlangokban vagy titkos bejáratú szobákban rendeztek be. A huzamosabb itt tartózkodáshoz nagy idegerőre volt szükség. Éppen ezért kevés ember tudta néhány hétnél tovább vállalni. Rendkívüli veszélyt jelentett ugyanis az élelemkészlet kiegészítése, de mindenekelőtt a vízszerezés, amely miatt igen sok „lebukás“ lehetőségével kellett számolni. Minden bunkerben egyébként fegyverraktár is volt, amelynek nem egyszer használatára is sor került. Akik itt húzták meg magukat, azok nem adták oda ingyen életüket. Fegyverrel kezükben haltak meg.

Hosszú eposzi fejezetet

igényelne a Nemzetközi Vöröskereszt keretében kifejtett önvédelmi tevékenység leírása. Ennek kezdete a külföldi zsidóság jelentkezésével függ össze. A svájci követségen keresztül ugyanis a JOINT — s mint már említettük — a palesztinai munkásság jelentkezett, hogy segítséget nyújtson az üldözötteknek. A követség először a Pesti Izr, Hitközség vezetőivel lépett érintkezésbe, majd a magyar cionista szervezettel, illetőleg annak elnökével. Így létesítenek a Nemzetközi Vöröskereszt „A“ osztályának keretében a semleges államok védelme alatt kórházakat, gyermekotthonokat. Ez utóbbiban mintegy hatezer gyermek talált menedéket, és fele annyi felnőtt, akiket mint „gondozókat“ sikerült elismertetni a hatóságokkal.

Amikor a nyilasok a kórházban is gyilkoltak, sőt már a gyermekotthonokban sem irgalmaztak; a növendékeket is el kellett látni hamis iratokkal. A kisebbeket mint valami lec-

kére, be kellett tanítani irataik adataira: új apukára, anyukára, vallásra stb. Mily nehéz is volt megmagyarázni a négyéves szőke Juditoknak, vagy Gyurikáknak, hogy mi történik most a felnőttek világában és mindez miért? — De megtanulták.

E gyermekek túlnyomó részét csekély veszteségek árán sikerült megmenteni.

Szalmaszál... menlevél

Voltak hetek, amikor a fővárosi zsidóság úgy tért nyugovóra, hogy számolt azzal: talán már másnap deportálják, Az utcakon feltűntek a kakastollas Baky-csendőrök.

A svéd uralkodó ismét bekapcsolódott az életmentési mozgalomba: utasítására menleveleket adtak ki a követségen mindazoknak, akik svéd kapcsolattal rendelkeztek. Ezzel párhuzamosan 1944, augusztusában a magyar „kormány” és a Gestapo, az utóbbi külföldi nyomásra s megfelelő zsarolás reményében hozzájárult ahhoz, hogy 7800 személy kollektív útlevelel Palesztinába utazhatik, vagyis mindezek lemondanak magyar állampolgárságukról, azaz külföldieknek minősülnek.

Amidőn a Szálasi-kormány hatalomra jutott, a listán szereplőket a svájci követség is ú. n. Schutzpassokkal, védlevelekkel látta el és ezzel sikerült több ezer embert a deportálás! menetből kiemelve Budapestre hozni, olykor már a magyar-német határ közeléből. E Schutzpassokból nem az engedélyezett számú 7800 példányt, de több mint százezer! bocsájtottak ki a Vadász-utad követségen dolgozó zsidó alkalmazottak, Később nemcsak a svéd és a svájci, de a portugál, spanyol, és a vatikáni követség is adtt ki menleveleket. E Schutzpassal bírók, mint külföldi állam védnökségét élvezők nem a gettóba, hanem — mint aat már más helyütt kifejtettük — az úgynevezett nemzetközi gettóba kerültek. A nyilasok itt állandóan razziákat rendeztek, különböző ürüggyel hurcolták el e „védett házak” lakóit, így olyan címen is, hogy védleveleik hamisítottak, Á Schutzpassal rendelkező munkaszolgálatosokat egy darabig a fővárosban tartották, majd a Dunántúlon keresztül Németországba deportálták.

Kétségkívül e menlevél „szaporítási” trükk volt számbeli-ségében és hatásában a legjelentősebb mentési művelet. Ha egyebet nem is, annyit elértek vele, hogy módot nyújtott néhány ezer embernek a megbúváásra s több munkásszoígálatost hozzásegített a szökéshez.

Két ház Isten tenyerében

Csodával határos módon vészelt át a rémuralom napjait a már említett Vadász-utca 29. és a Wekerle Sándor-utca 17. számú svájci követségi ház. E „területenkívüli“ épületben majd 4000 ember szorongott, holott alig 400 személy számára alkalmas befogadó hellyel rendelkezett. A nyilasok többször betörték ide is — nem egyet megöltek — mégis a túlnyomó többség — 4000 bujkáló zsidó egy csoportban — az embervadászat szörnyű heted során, itt talált biztosnak bizonyult menedékhelyet.

Egyébként e helyekről látták el élelemmel a „védett házak“ lakóit, a bunkerok bujdosóit, s részben a gettót, továbbá több ellenállásra szervezkedő nemzsidó csoportot. Ugyancsak innen merészkedtek ki az önfeláldozó ifjak az utcára, hogy segítséget vigyenek egy-egy végveszélyben lévő üldözöttnek.

*

Befejezésül megjegyezni kívánjuk, hogy e beszámoló — miként a cím is jelzi — csupán vázlat.

Nem szól az események részleteiről, mintahogy mellőztük a szereplők neveit is. Mindezeknek leírása méltán külön könyvet igényelne. — Ugyanekkor tisztában vagyunk az- zal, hogy a kifejezetten magyar-zsidó ellenállási kísérlet, ha nem is hasonlítható össze az 1943. évi varsói felkelés méreteivel és annak tragikusságában hősies pátoszával, — mégis tett, vagy talán több, — cselekedet volt. Nélküle ma kevesebben élének.

Most pedig mielőtt tovább lapoznál, megállítunk egy pillanatra és azt mondjuk:

EMLÉKEZZ!

Emlékezz, a tisztaafcú fiúkra és leányokra, akik bátrak voltak s harcolva a Gonosszal, meghaltak, hogy mint a szabadságszeretet zsidó példaképei, folytassák a késő századokban is, ifjú és örök életüket...

Komoly Ottó

1896—1945.

A magyar zsidóság tragikus tíz hónapjának egyetlen hivatott államférfia volt. Politikusai adódtak, államférfi ő egyedül. Erre képesítette jellemének tisztasága, előkelő egyénisége és nagyvonalúan bölcs intellektusa, amelynek tiszteletet parancsoló ereje, egy pillanatra meghökkentette még a gyilkosokat is. Akik a megpróbáltatás utolsó hónapjában érintkeztek vele, azok érezték, hogy Mózes, Jezsajás, Jézus népének fiával állnak szemben, aki mint bibliai küldetést, magára vette közössége roppant gondját és míg a gettók szerencsétlen lakói lidérces álmukat aludták, ő fent virrasztott, tusakodott, tárgyalt, szervezett, hogy elfordítsa a végzet közeledését.

Amint nőttek a veszedelmek, úgy nőtt ő is mindig nagyobbra, magasabbra. A buzgó mérnököt és a magyarországi zsidóság egy rétegének vezetőjét, az események parancsa, ekként emelte egy halálraitélt közösség vezérévé.

Ily minőségben, mint a Nemzetközi Vöröskereszt „A” osztályának elnöke, próbálta menteni a menthetőt. S így ezer és ezer ember többek közt neki köszönheti Budapesten, hogy túlélte a vést, az ú. n. védett házakban, vöröskeresztes otthonokban. A fojtogató hullámok közül az ő segélykiáltó hangja hallatszott legmesszebbre: át a partokon, a nyugati zsidósághoz, A nagy drámában alakja — az ezüstös fej, gondterhelt homlok — középponti helyet foglal el.

Hős is volt, humanista hős. Ember, a háború embertelenségében, akinek napról-napra hóhérokkel kellett egyezkednie; halogató percekért, — életékért, — népéért.

Ő maga a semleges külföldre menekülhetett volna. De vállalta közössége sorsát és e hivatás mártíriaként ölték meg közvetlenül Budapest fölszabadulása előtt. A fővárosból menekülő fasiszták aljas indulatukat utoljára még rajta, a magyar zsidóság legexponáltabb vezérére töltötték ki.

Halálával élete fájdalmas szimbólummá tisztul és meleg szeme vértanúink szent seregéből nézi népének jövődjét.

Leomlanak a gettó falai

1945. január 18.

A budapesti gettót a VII. kerületben, az eddig is jelentős számban zsidókkal lakott Nagyatádi Szabó-utca, Dohány-utca, Király-utca páratlan oldala és az Éva-utca által bezárt területen jelölték ki. 1944. december elején e területről kiköltöztették a keresztényeket és ezt követően minden zsidónak a gettóba kellett vonulnia. Ugyanekkor a semleges követségek védelme alatt, úgynevezett „védett házak”-ból álló gettót létesítettek az V. kerületnek Szent István-parkot környező utcáiban. Az előbbit elzárták a külvilágtól, azaz két méter magas palánkkal deszkázták be a város más részeibe kivezető utcák bejáratát.

A továbbiakról a gettó egy névtelen lakója számol be:

18—20-an laktunk egy-egy kicsiny szobában. Fűtésről — bár kemény hidegek voltak — szó sem lehetett. Az élelmezés kérdését a gettót irányító zsidó-tanács úgy oldotta meg, hogy háztömbönként, később házanként, közös konyhát állítottak fel. A napi étkezés, leves és 10 deka kenyér volt. Akik a beköltözés alkalmával élelmiszert hoztak magukkal, viszonylag kedvezőbben éltek, legalábbis, amíg készletük tartott. Egyébként az élelmezés problémáját a Nemzetközi Vörös-kereszt szervei próbálták ezer nehézségek között megoldani.

Az éhség néhány nap után olyannyira elcsigázta az embereket, hogy sokan, rövid idő múltán, a felismerhetetlenségig lesóványodtak. Óriási mértékben megnövekedett a halandóság. Az éhhalál mellett a bombatámadás és a járványok szedték napról-napra áldozataikat. Mindannyian valóban halálraítéltnek éreztük magunkat. Erre figyelmeztetett bennünket a gettó fala, erre rabságunk és az utcákon, a házakban megjelenő nyilas pártkatonák és SS-legények.

A gettó lakóit először feszült idegesség, majd csüggedt, fáradt szomorúság ülte meg, amelyet nem befolyásolt már semmisen. Tudtuk, hogy ezt a helyet a fővárosi zsidóság siralomházának szánták.

Naponta 10 és 12, később fél 2 és fél 4 óra között hagyhattuk el lakásunkat. Ilyenkor hallottuk egymástól a különböző értesüléseket, hogy a gettót a németek már aláaknázták, — melyik házban mészárolták le az ottlakókat, de azt is, hogy az oroszok Budapest határánál harcolnak. Az utóbbiról tanúskodtak egyébként azok a jelek is, amelyeket a gettóban láttunk: légvédelmi ágyukat vontattak a terekre és az egész gettót ugyancsak ezzel vették körül. Időnként orosz repülőgépek raja húzott el a házak felett és mi úgy néztünk feléjük, mint a szabadulás büszke madaraira.

De az aggasztó hírek és a nyilasoktól való félelem miatt a lelkiileg, idegileg elcsigázott emberek már kevésbé bíztak abban, hogy valaha is visszanyerhetik emberi életüket. A gyűlölet itt tombolt a falak között és Budapest határa a gettótól oly végtelen messzinek tűnt, mintha a Vörös Hadsereg győzelmes csapatai valahol még a Dnyeper vidékén járnának és nem tőlünk órányi távolságra.

Csak a gyermekek és a fiatalok egy része bízott minden éhségen, nyomorúságon és halálfélelmen keresztül a megmenekülésben. Ilyen hangulatban teltek, múltak a napok, a végtelen esték és az álmatlan éjszakák: a gettó hetei.

Közben pedig a Kazinczy-utcai fürdőház mennyezetig erően megtelt eltemetetlen hullákkal. A gettó utcáinak képéhez szinte megszokottan hozzátartozott a heverő holttest.

Irigyeltük a halottakat.

A belső élet rendjét a zsidó-tanács által megszervezett zsidó rendőrség irányította, ők szedték össze azokat az embereket, akiket a németek reggelenként munkára igényeltek. Hozzáteszem; a németek a gettóbeli munkásoknak soha nem adtak enni: étlen-szomjan dolgoztatták napestig.

Január elején megkezdődött Budapest közvetlen ostroma. A fővárost karácsony óta most már minden oldalról áttörhetetlen orosz gyűrű vette körül. Ez akadályozta meg ellenségeinket, hogy nem volt módjukban bennünket Németországba hajtani, illetőleg lemészárolni. Holott a pogrom terve már elkészült Száz és száz gyilkos csak a jelt várta a vérengzésre. De az orosz ágyúk torka Újpest és Budafok felől, megálljt kiáltott a fasiszták ölésre emelt karjának.

Éjjel-nappal zengtek a fegyverek. A magasban repülőgépek százai hasították át az eget és a bombázások következtében olykor utcák házsorai omlottak össze: forrt a világ!

Mi is a pincék mélyére vonultunk. Ekkor már nemcsak eleiem, de víz sem volt. Mint a vakond, föld alá húzódtunk, ahol por, szenny és sötétség vett körül bennünket. Főnt pedig a lángok tengerében, gigászi birkózással tombolt a háború. A detonációk mind közelebb és közelebb rázkódtatták meg a földet. A front, a falak elé érkezett. — Most már német katonák és nyilasok ezreivel lett teli a gettó. Áttörték a házak pincéit, az elválasztó falakat és földalatti várossá alakult a föld mélye. — Hírek jöttek: az oroszok elérték a Keleti pályaudvart ... És hírek jöttek: az utolsó pillanatban a visszavonuló fasiszták lemészárolnak mindannyiunkat. Vagy hihető-e, hogy átengednek élve az oroszok kezébe? Néha szinte állati kimerültséggel arcukon, véres, kormos német katonák bukkantak fel a pincefal átjáró omladékain, közben érthetetlenül kiáltoztak valamit s riadalom vagy vérszomj ült a tekintetükben, amint keresztül futottak a romokon.

E közben kintről, pillanatnyi szünet nélkül, a háború iszonyatos szimfóniája hallatszott. Le. Tudtuk, most nemcsak a főváros sorsa, de a mi életünk vagy halálunk kérdéseiről is döntenek a feyverek.

A pincében elbóbiskoló — víziós álmokképeket látott. . . Dunapartra hajszolt embertömeget... Felsikoltó anyákat, gyermekeket... A víz örvénylő sodrát., Feketeruhás nyilasbanditák árnyait... Aztán az álmokképen monológként átsűrődtek ily szavak: hol van testvérem? ... Mi történt otthonommal? ... S kenyér, kenyér, kenyér ...

A vágó és valóság bizonytalan köddé folyt össze... A gettó fia csomagján hevert, mintha saját sírjában feküdne. Az öntudat kínjai néhány pillanatra megenyhültek, a kínzó lidércek szorítása engedni kezd: talán jó lenne örökre elaludni, meghalni...

Kint zengenek az ágyúk. Fölöttem a pince nedves homlokzata, körülöttem rom és a gettó fala... A történelem lépteit hallom az éjszakából...

*

Január 18-ára virradó hajnalon mind több német és magyar katona tört keresztül pincénkén, s egyik-másik megmondta: Buda irányába mennek. Némelyik odasúgta: az oroszokat nem lehet feltartóztatni. Valóban, az ágyúszó már közvetlen közlről hangzott. Aztán múltak az órák... Hirtelen csend következett. Csend, amelynek okát nem tudtuk mire vélni. A szemekből aggódó kérdés: nem szorították-e mégis vissza őket?

Reggel 6 óra tájban — ezt a pillanatot soha nem fogom elfelejteni — egy idegen ember — sorstárs — ugrott le közibénk s izgatottan kiáltotta: Emberek! Itt vannak az oroszok! Magam láttam, három orosz katonát a Klauzál-utcában. Nem is ott,, hanem a ház előtt.,

Az agy alig tudta érzékelni a mondottakat... Igaz? Lehet-séges hát? Az évek óta várt nagy pillanat bekövetkezett?... Megszabadultunk megalázottságunkból? ... Megszabadultunk? Itt hát a sóvárogva várt élmény órája, amely oly keveseknek adatott?

Mindenki rohant fölfelé... S ekkor, a következőket lát-tam: a gettó leomló falain keresztül Oroszország hős fiai törtek előre ,, Kettő ... három ,, négy ... Az emberek körül-vették őket. Asszonyok, férfiak, gyermekek boldogan ölelget-ték a marcona katonákat. Mint testvér a testvére, úgy bo-rultak nyakukba. Többen sírtak. Volt, aki kacagott... kaca-gott, oly nagyot, mintha lelke minden szorongását most e neve-tés ujjongó hangjával kívánná megsemmisíteni.

Csodálatos ünnepi pillanat sugara fénylett az arco-
kon ... A katonák kenyeret és cigarettát szórtak a tömeg közé. Láthatólag ők is meghatódtak... A boldogság angyal-szárnyai meglegyintették a lelkeket. Győzött az igazság!

Amott orosz katonákat emel vállára a tömeg. Arrébb le-tépi a sárga csillagokat. Hisszük, a világ utolsó bélyegét, amelyet az ember megaláztatására találtak ki.

Igen, így omlottak le a világ legutolsó gettójának falai: Európában, Budapesten, 1945. január 18-ájának hajnalán!

**Statisztikai adatok
a magyarországi zsidóság
pusztulásáról, hozzávetőleges
számítások alapján**

1939

Magyarország zsidó lakóinak száma 1938ben.....	700.000
Ebből Budapesten lakott.....	200000
1941-ben Lengyelországba hurcolt áldozatok száma: kb.	40 000
Újvidék és környéke áldozatai kb.	1.000
Az ukrainai kényszermunkára elhurcoltak száma kb.....	60.000
Ezekből elpusztult, illetőleg eltűnt.....	40.000
A zsidóknak minősítettek száma 1944 márciusában	900.000
A Sztójay-kormány által deportáltak száma (vidék, Bpest)	620.000
Ezekből elpusztult, illetőleg eltűnt kb.	600.000
A Szálasi uralom által elhurcoltak száma kb.	50.000
(Sáncmunka, munkaszolgálatosok, stb. stb.)	
Bori áldozatok kb.	4.000
Legyilkoltak, a gettóban éhenhaltak, stb.	35.000
Budapest zsidó lakossága 1944 október 15-e előtt	150.000
Budapest zsidó lakossága a felszabadulás alkalmából	110.000
A vidék zsidó lakossága a felszabadulás alkalmából	10.000
(Munkaszolgálatosok.)	

*

A magyarországi zsidóság háborús vesztesége	720.000
Megmaradt kb.	160.000

II.

A szomszédos országokba menekült: kb.	10.000
Álnéven bujkált kb.	20.000
A budapesti gettóban megmaradt kb.	60.000
A svájci védett házakban kb.	12.000
Vöröskeresztes, svéd, spanyol, portugál és vatikáni védett házakban kb.	10.000
Svájcbba átmentettek (Columbus, Bocskay, Aréna-úti tábor) számba	1.700
A svájci követség hivatalaiban	4.000
Egyéb semleges követségen 2.000	
A deportálásból időközben visszatért magyar területre kb.	40.000
A deportálásból még visszavárhatók száma kb.	20.000

A megmenekült zsidóság száma tehát, beleértve az esetleg még visszatérőket, a legmagasabb becslés mellett éri el a 200.000 főt.

Mindezek szerint a magyarországi zsidóság 80 százaléka pusztult el a legkegyetlenebb kínzások és megaláztatások közepette,

Európában

1940 1945-ig,

Kain, mit cselekedtél?

JERUZSÁLEMBŐL JELENTIK:

A Szentföldi zsidóság gyászhetet tartott a fasizmus áldozatainak emlékezetére. Ez alkalommal kiáltvánnyal fordultak a Szovjetunió és a Szövetséges hatalmak vezetőihez, melyben kéri, létesítsenek egy oly intézményt, mely hivatva lesz, hogy a zsidóság emberi jogainak megőrzésére felügyeljen.

A gyászhet utolsó napján az üzletek és hivatalok zárva maradtak és az egész ország lakossága házaiban töltötte e napot. Ez alkalommal közzétették a hitleri uralom zsidó áldozatainak statisztikáját. A részleges kimutatás megállapítja, hogy a náci-Németország által leigázott európai államokban mintegy

HÉTMILLIÓ ZSIDÓ LAKOTT,

ebből a barbárság

HATMILLIÓ EMBERT IRTOTT KI!

Szovjet-Unióban élt	5,404.000
Megmaradt kb.	3,000.000
Németországban él	250.000
Megmaradt kb.	30.000
Ausztriában élt	80.000
Megmaradt kb.	10.000
Csehszlovákiában élt	100.000
Megmaradt kb.	10.000
Lengyelországban élt	1,700.000
Megmaradt kb.	150.000
Hollandiában élt	120.000
Megmaradt kb.	10.000
Belgiumban élt	65.000
Megmaradt kb.	18.000
Franciaországban élt	250.000
Megmaradt kb.	180.000
Dániában élt	6.000
Megmaradt kb.	3.000
Norvégiában élt	1.700
Megmaradt kb.	500

Luxemburgban élt	3.000
Megmaradt kb.	500
Jugoszláviában élt	70.000,
Megmaradt kb,	4.000
Görögországban élt	80.000
Megmaradt kb.	10.000
Olaszországban élt	55.000
Megmaradt kb.	25.000
Romániában élt	370.000
Megmaradt kb.	300.000
Bulgáriában élt	53.000
Megmaradt kb.	40.000
Szlovákiában élt	70.000
Megmaradt kb.	10.000

E statisztikai adatok alapján beleértve Magyarországot is a világ zsidóságának létszáma 17,000.000-ról, kerekszám-ban 11,000.000-ra csökkent.

Európában élt a háború előtt 10,000.000
 Megmaradt (a Szovjetunió zsidóságával együtt) 4,000.000

A zsidóság háborús áldozatainak száma a becslések szerint magasabb, mint a három nagy hadviselő fél együttes vesztesége-
 A megmaradt zsidóság hat millió halottat gyászol.

* Az aránylag csekély számú franciaországi veszteség oka, hogy itt a zsidóság túlnyomó része a fegyveres ellenálláshoz csatlakozott, másrészt a franciaországi deportálási törvény értelmében a zsidó árvákat nem hurcolták el. Az anyák ezrei lettek öngyilkosok, hogy megmentsék gyermekeik életét.

Miért haltak meg?

Aki e lapokat forgatod, ezt kérdeled nyilván magadban-miért? Röviden felelünk: a zsidóság helyzete sajátságos és mással össze nem hasonlítható „kisebbségi lét“. Ezzel függ össze, hogy a társadalom bármily belső megrázkódtatása legtöbbször a zsidóságon érezteti első hatását! így hasonlítható állapotok először a földrengésjelzőhöz, majd a villámhárítóhoz. Ez a zsidó lét ismételtén visszatérő törvényszerűsége. A válságba került kapitalizmus, a hatalomra szomjas és csődbejutott fasizmus is, hogy tömegei figyelmét az igazi problémáktól elterelje: őket veti oda bűnbakul. Mily régi, mondhatni kétezeresztendő fogás ez, s mindig-mindig beválik. Ezzel magyarázható, hogy a zsidóság történelme, a megismétlődő szenvedések története.

Mindehhez alapul szolgál az a körülmény, hogy a zsidóság jelentős része, kényszerítő történelmi okok folytán, egészségtelenül egyoldalú osztályrétegződést képvisel a társadalom gazdasági életében. De ugyanekkor a zsidóság bátor és forradalmas fiakat is adott minden oly mozgalomnak, amelyek a messiásváró prófétai-tan értelmében igazabb, emberibb életet kívánnak megvalósítani. A zsidóság tehát, éppúgy mint más közösség: többarcú. Mégis, egy embercsoport egyéneire sem nehezedik a kollektív felelősség végzetes súlya oly roppant erővel, mint éppen rá. Kétezer esztendeje a vádlottak padjára taszították és azóta mindenért ő a felelős. A vádak megváltozhatnak, a vádlott soha. Szemléletesen bizonyítható, e tétel éppen a közelmúlt antiszemitizmusának szótárából, amelyben hol a bolsevizmussal, hol a kapitalizmussal azonosítják. A náciizmus süttött végül oly logikai bolongombát, amely mindkettőt egyszerre tartalmazta, Rotschild aranyáért, vagy Marx elmé-letéért, tehát mindig az összzsidóság arcába sújtott az ököl.

Az emberek nagy többsége azonban sokáig nem fog megszabadulni az általánosítás bűnétől. Ennek felismerése, a zsidó egyéntől fokozott felelősségtudatot és erkölcsi magatartást követel, mert ki tudja, hogy egy látszólag csekélynek tűnő antiszociális megnyilatkozás hatásában miként térhet vissza, félelmetes szörnyként, mindannyiunk fejét követelőén, holnap, avagy holnapután?

Lélektani szempontból vizsgálva a kérdést, az ösztönélet szédítő mélységeit kellene felmérnünk, hol gyilkos indulatok, agressziók kavarnak. Valójában az ember még túl közel van történelmi léte ősi és vad szakaszához, semhogy teljességében megszélidült volna. A fasizmusokban is így lázadt fel az emberben szunnyadó farkas, a kultúra fegyelme, vagyis erkölcsé ellen. A csöcselékember indulatai kiélésére tárgyat keres. Századoktól-századok óta, mintha vezetőitől ezt kérne: mutassatok meg, kit gyűlölhessenek? Ez pedig mindenkor: a zsidó,

A kalam orok, az inkvizitorok, a zsarnokok, a vérből kincset harácsolok e módszere egyébként igen egyszerű, és így fogalmazható meg: ha rövid az igazságod, told meg antiszemitizmussal.

Mindez példátlanul sikerült a XX. század negyedik évtizedében, melyhez viszonyítva a Szent-Bertalan-éj is csak el-törpülő büntény. Az eljövendő történelemírás előtt majd szemlélő hová rejtheti véres kezét a kortárs? Az a kortárs, aki előzetesen szemet vetett az elhurcoltnak otthonára, ruházatára, tárgyaira, és aztán magáénak tudta vallani?

Amit itt felsoroltunk, mindegyike az antiszemitizmus függvénye, a tragédia egy-egy oka, okozata.

Mindezekből következik, hogy az égető magyar sors problémák megvalósítása helyett miért csattogott 1919-ben a gumibot, miért volt Siófok, Orgovány, miért a garanyi internálótábor, miért Kamenec-Podolsk, Újvidék, a donmenti pogrom, majd 1944 s részben 1945 apokaliptikus esztendeje.

Ezért és csak ezért kellett a démoni módszerességű német propaganda-gépezetnek is az antiszemitizmus mérgével megfertőzni az értelem tisztánlátását.

De a német fasizmusnak az antiszemitizmus terjesztésére még egyéb gyakorlati oka is volt.

Közép- és Keleteurópa országait gazdasági és ezzel együtt politikailag függésbe hoznia csak úgy sikerülhetett, ha előbb ezekben az államokban megsemmisíti az önálló ipart és kereskedelmet. Céljai elérése érdekében tehát el kellett pusztítania e két foglalkozást ellátó zsidóságot. A zsidógyűlölet becsempészésével így kerültek gyarmati sorba az egyes országok, vagyis az antiszemitizmus cselével Németország egymás után bilincset rakhatott a legtöbb nemzet kezére.

Valóban csak a vakok nem látták ezt, de a világ egy jelentős része vak volt. Ennek következménye a világtörténelem legnagyobb és legkegyetlenebb tömegmészárlása, melynek áldozatai fölé a história ezt a félelmetes feliratú fejfát helyezheti:

AZ EURÓPAI ZSIDÓSÁG PUSZTULÁSA.

MIT KÉRNEK HALOTTAINK A ZSIDÓSÁGTÓL?

1. Őszinte önrevíziót, kollektív felelősség-érzetet,
2. szolidaritást minden szenvedővel és elnyomottal,
3. harcot a soraikban lévő hiú törtetők, a hangosak és mohók ellen,
4. átállítódást az építő-termelő munkára.

MIT KÉRNEK HALOTTAINK A VILÁGTÓL?

1. Békességet poraiknak, azaz igazságot szenvedéseikért,
2. hazát a zsidóság azon rétegei számára, akik hontalanokká vagy gyökértelenekké lettek,
3. az emberi lélek átnevelését, vagyis küzdelmet a fajok, népek és felekezetek közötti ellentétek megszüntetésére,
4. kiküszöbölését a társadalmi és termelésbeli zavaroknak, amelyek mindenkor alkalmid szolgálnak, hogy érte a zsidóság egyetemét tegyék felelőssé.

A halottak és az élők, a sebek és a könnyek, egyként így szólnak a jövő felé:

JÖJJÖN EL AZ IGAZSÁG A FÖLDRE.

Bialik: A mártírok között

Ó, bárcsak gyászotok s keservetek
A mindenség szívébe térne meg
És átittasulna vele
Az ég s föld minden mezeje
A füvek s csillagok.
És élne bennük mindig felújulva
S velük hervadna s újra kívírulna
És név nélkül, alak nélkül, hon nélkül
Lebegne nemzedékre-nemzedékrül,
Mint a nagy bűnnek tanúja...
És szó és hang nélkül kiáltna
Az égből fel és le az alvilágba
S elhozná a világ megváltását.

Patai József fordítása

TARTALOM:

A Sárga Könyv elé.....	5
A felhők gyülekeznek	7
1941.....	11
Nytány Kamenev Podolskban	12
Újvidék.....	15
A „koreszme“ magyarországi főpróbája.....	16
1942	22
Egy munkásszázad története jegyzőkönyvekben.....	23
Nagykátáról indult el	36
A harcterek páriái találkoznakBerdicsebben.....	39
Lefelé	43
így kezdődött	44
A hajtóvadászat másfél hónapjából.....	45
A vidéki gettók helyzet jelentései	49
A száműzettek útja	55
Győrtől Auschwitzig	56
Ezt cselekedték	71
A deportáltak „hymusza“	80
Ez is hadviselés?.....	82
Háború az asszonyok ellen.....	83
Jobb vagy bal?.....	95
A náci és a gyermekek. Földszintes ház.....	99
Az „erkölcs forradalma“.....	101
Ember-e a fasiszta?.....	104
„Eszményi világ“.....	111
Lázadás a krematóriumban.....	115
A varsói felkelés szemtanúja	117
Auschwitzi partizándal .	120
így történt Hollandiában.....	123
A vörös hadsereg felszabadítja Auschwitz rabjait .	124
Halálból halálba	127
A rézbányák rabszolgái	128
A cservenkai vérengzés	131
Mi történt a többiekkel?	133
A fasiszmus éjszakája.....	135

Nyilasvilág, hajrá.....	137
A békét ünnepelték	140
Asszonyok az országúton	143
Deportálás a józsefvárosi pályaudvarról.....	143
Igazoltatás, toloncház, országút.....	149
Gázkamra Magyarországon	152
Kémelhárító Mauthausen.....	153
Schorn kapitány a „felsőbbrendű”.....	157
Vér, vér	160
Ahol már emberhúst ettek.....	163
Az amerikai csapatok elfoglalják Guns kirchent —	
Nagybritannia felszabadító seregei Bergen-Belsenben	
Budapest rémnapjaiból	166
A gettó első napja	168
Éjszaka a gettóban	171
A „védett” ház délutánja.....	172
A nyilas nem irgalmaz	173
A fasiszta pártház pincéje	175
Nyilasháztól a Dunapartig	178
Egy az ezrek közül.....	180
Karácsonyi történet 1944	187
A műkedvelők lázadása	184
A fasiszta „szellemi élet” nevében.....	187
Ami majdnem megvalósult.....	188
A magyar zsidóság önvédelmi kísérletei	192
Komoly Ottó	199
Leomlanak a gettó falai	200
Statisztika	207
Káin, mit cselekedtél?	208
Miért haltak meg?	210
Mit kérnek halottaink?	212
Bialik: A mártírok között	213